

туроб тула

АСАРЛАР

УЧ ЖИЛДЛИК
ИККИНЧИ ЖИЛД

*Шеърлар, қўшиқлар, болалар
учун шеърлар, балладалар,
достонлар, драматик достон,
таржималар*

Тошкент
Ғафур Ғулом номидаги
Адабиёт ва санъат нашриёти
1980

ББК 84 Уз
Т 96

Тўла Туроб.

Асарлар: 3 жилдлик.— Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1980, 2 жилд. Шеърлар, қўшиқлар, балладалар, дostonлар, таржима-лар. 296 б.

Ўзбекистон халқ ёзувчиси Туроб Тўла уч жилдлик асарларининг иккин-чи жилди шеърлар ва қўшиқлар, балладалар ҳамда йирик дostonлардан ташкил то пди. Сиз унда „Замон ҳукми“, „Трамвайда тогилган дафтар“, „Қизбулоқ“ каби дostonларни ўқийсиз. Китобдан, шунингдек, таржималар ҳам ўрин олган.

Тула Туроб. Собрание сочинений. В 3-х т. Т. 2.
Стихи, песни, баллады, поэмы, переводы.

ББК 84 Уз
Уз

70403—227
Т—М 352 (04)—80 161—79 46 03010202

ШЕЪРЛАР

БОШ ҚЎЙСАМ ЯРАШИҚ

Саодат гуллари барг ёзди боғимда,
Барг ёзди, гуллади у сўлу соғимда.
Фараҳли кунларнинг гаштига ким етсин,
Қўшиқдай яллавон у боғу роғимда!
Сўрдилар:

бу кимнинг,
бу кимнинг ватани?
бу менинг,
бу менинг ватаним!

Минг тилда куйлашиб ўтади ирмоқлар,
Куйлашиб ўтдилар водию қишлоқлар,
Нимани баҳс этар бу ширин дудоқлар?
Ватаним номини меҳр ила ардоқлар!
Сўрдилар:

бу кимнинг,
бу кимнинг ватани?
Мен дедим: бу менинг,
бу менинг ватаним!

Мен уни севаман боладай талашиб,
Қалбининг қалови қалбимда қалашиқ.
У мени гулдайин ясатди бахт билан,
Илгига бош қўйиб йиғласам ярашиқ,
Сўрдилар:

бу кимнинг,
бу кимнинг ватани?
Мен дедим: бу менинг,
бу менинг ватаним!

ИШЧИ ҚУДРАТИГА ҚАСИДА

„Бугунги Ўзбекистон олашгумул
қурилишлар жабҳасига-ўхшайди“

Ш. Р. Рашидов

Хаёл эпкинида ўтади онлар,
Хаёл тезлиги-ла учади фикр.
Хаёл қанотида отади тонглар,
Тонглар кашфиётлар этади зикр!

Хаёлдан қудратли не бор, ажабо,
Хаёлдан мураккаб,
Хаёлдан юксак!
Хаёл қудратидан олам муҳайё,
Хаёл меҳнатидан олам чок-чок...

Хаёл тўлқинига соласан қулоқ,
Унинг шиддатига, самарасига;
Мозийлар қалбига солиб иштибоҳ
Олган маррасига, силсиласига!

Бугун дақиқалар қадри ғоят соз,
Тилло торозунинг шайи мисоли.
Уни ҳар бир ишчи қилади эъзоз,
Унда ғалабалар нави-ниҳоли!

Ҳар бир дақиқада хаёл учқуни,
Хаёл учқунида инсон қудрати!
Инсон заковати,
Бўрон кўчкини,
Идрок саховати, идрок ҳиддати!

Вишка ҳатлаб ўтди Олойдан нари,
Ўрол домнасида Газли олови.
Дақиқаларга ҳам тутқазмай барин
Илгарилаб кетди шараф ялови!

Давр тебратади ишчи хаёли,
Ишчи тафаккури,

Ишчи дастури.
Пўлат оқимларда унинг камоли,
Олий қасрларда кўзининг нури.

Заҳ тинкасини қуритмоқда у,
Наҳрул ҳаёт ясаб пўлат оқимдан.
Тулпори лаҳзалар миниб у янги —
Замони олмоқда қаттиқ тақимга!

Тулпори лаҳзалар...
Бугун юртимизнинг —
Метин мускулида, олов қалбида;
Электроника қўлида изми,
Автоматикалар ҳарби-зарбида!

Ишчи пулт бошида,
юрт хўжайини,
Тасарруфидадир «аркони давлат!»
Серхархаша юрти бола баайни,
Елкасида туриб тўкади савлат!

Гигант бешйилликлар унинг мезони,
У билан истиқбол киради сўзга.
Бугун унинг чексиз зеҳни тўзони —
Тегажаклик қилар ҳатто космосга!
Тагин бир Бешйиллик ниҳоясида
Ленин даҳосининг шонли сафҳаси!
Барқарор голиблар ҳикоясида
Советлар юртининг шарқий жабҳаси!

Жабҳа,
дарҳақиқат, тинчлик жабҳаси,
Беш йил одимининг кўлами зотан.
Жабҳа, буолмалар олган қалъаси,
Тулпори лаҳзалар унга берган тан!

Меҳнат тилсимида ҳаёт татими,
Буни ҳис этмоқлик ўн бир бахт боз!
Ернинг каромати, саховатини
Ишчи меҳнатига этурлар қиёс.

Текстил чархида унинг суръати,
Шеробод даштида мадҳи, овози.

Ҳар ерда муҳтарам, эъзоздир оти,
Шаъни-шавкатидан еру кўк рози!

Устозу ворислар бугун йўлга шай —
Парвозга таёрлар талабасини.
Ғайратий домланинг шогирдларидай
Жангдан юлиб чиқар ғалабасини!

Ишчилар синфининг сифат жанги бу,
Унинг одимига ҳурмат, эҳтиром!
Янги зафарларнинг ёрқин тонги бу,
Бугунга шарафлар, эртага салом!

Юртинг машқи билан баланддир машқинг,
Юртинг шаъни билан йўлларинг ёрқин,
Бу ёрқин йўлларга келмаса рашқинг,
Ҳиссиз ўт-ўландан бўлурми фарқинг?!

Қўшним бор кўп олим, девор-дармиён,
Мендан, ўзгадан ҳам фарқи йўқ мутлоқ.
Фарқи — ҳаммага бирдек қадрдон,
Азангда қайғудош, тўйингда ўртоқ.

Унинг қўли фақат сенинг елкангдамас,
Зангор кемасида машҳур Турсуноининг.
Қим билсин, уники бўлса ажаб эмас,
Арматураси ҳам сен турган жойнинг.

Қим билсин, ажабмас, унинг оддий қўли
Яқин қилган бўлса узоқ йўлингни.
Ўша эрта билан кетган йўли
Енгиб қайтган бўлса ўлимни!

Зотан туғилади оддий ишчи ўғли,
Аммо оддий эмас унинг хаёли.
Мўжизалар билан тануғли —
Ишчи меҳнатининг камоли!

Унинг меҳнатига, тилсим хаёлига,
Арзир жаҳон бўйлаб урса жом.
Унинг кашфи бўлган бугун жамолига
Таъзим ва эҳтиром,
эртага салом!

КҮНЛАРИМИЗ ШУНДАЙ

Қурувчи йилларнинг бинокоримиз,
Шерикмиз Ватаннинг ифтихорига.
Гранит тош эмас,
ундан ҳам зўрроқ
Қалб қўйдик юртимиз пойдеворига!
Фарҳод чароғбони нурдан гул ясаб
Бугун ҳар хонага кирибди,
бу соз!

Боғларда булбуллар соҳибларининг
Бахтини ардоқлаб юрипти, бу соз!
Пахтакор юқори ҳосил яратсин,
Бинокор зеб берсин бахт эҳтиромига!
Конларимиз тинмай олов-оташ берсин,
Шон парвона бўлсин Ватан номига!
Сир келиб Мирзачўл қўйнига сингсин,
Мичурин шарафи шонлансин бунда.
Жаҳонга ғулғула солиб,
оппоқ-оппоқ —

Олтин толалари тойлансин бунда.
Ургут ва Олмалик, Ғазғон хазинасин
Бизнинг меҳнат билан шуҳрати қолсин!
Чотқол тизмалари сингари мағрур
«Конлар силсиласи» дея аталсин!
Ахир бу кунларнинг соҳибларимиз,
Иқбол ва истиқбол ясаймиз бунда.
Замон ва забардаст кунлар қўшигин
Қуйлашиб ўтамиз бу зўр тўлқинда.
Кунларимиз шундай!

Бугун Сир бўйида
Улуғ гигант қурдик,
шаҳар қурдик соз,
Эрта Мирзачўлда гудок гуркирайди,
Гуркирайди «ҳаёт мен» деган овоз!

Улуғ тўй бўлади,
бутун саҳрога
Хўп ёйиб ташлайди Сирдарё сепин.
Бу ёқдан Асака,
бу ёқдан Водил

Кириб келишади секин ва секин...
Ҳа, бутун Фарғона кириб келади,
Фарғона иқлими,
Фарғона ҳусни.

Эсдан чиқиб кетар «Мирзачўл», шунда
Қўйдилар «Иккинчи Фарғона» исми!
Бир онлар бу чўлдан учиб ўтолмай
Ҳансираб йиқилган булбулларки бор,
Наманган боғидан макон ахтариб
Бўйини таратган сумбулларки бор,
Ҳаммаси ошуфта бўлиб келади,
Ҳаммаси келади тараниб, шошиб.
Шунда боғлар аро елиб сизу биз
Чарчармиз буларга чаман улашиб.
Боғдан боққа ўтиб юрар олимлар.
(Мичурин бобонинг эваралари)
Узумзор боғларда «ивирсиб» юрар
Уста Ризаматнинг неваралари.
Оқшом гўзал парклар олар оройиш,
«ЗИМ»лар, «Победа»лар қушдай елади.
Қаллиғини бошлаб комсомол йигит
Фахр ила кинога кириб келади.
Фақат эртак бўлиб қолади мангу
«Мирзачўл — эл ютар», деган ҳикоя;
Битта сархонадан бутун қишлоққа
Ўт улашиб юрган банги бир соя.
Надомат тўқайлар ёниб кул бўлур,
Олтин капалаклар тарқатади бўй.
Яйловларга сизмай

«бағ-буғ» бўлиб кетар
Уюр-уюр йилқи, дарё-дарё қўй!
Қалб қўйдик бу юртнинг пойдеворига.

ОМОНЛИК ҚАЛЪАСИНИНГ ФОТИХЛАРИГА

Бадиҳа

Бир сиқим тупроқда қанча қудрат бор,
Қанча каромат бор,
Қанча ҳикмат!..
Мислсиз тилсмот,
Қанча саховат бор,
Саховат!..
Чиндан ҳам саховат!
Бутун бир давр унинг саховатида,
Олам эшитмаган даврлар даври!
Тортув қувватининг нари ёғида,
Уфқлардан нари,
Сароблардан нари,
Овозлардан нари момақалдироқ —
Сирлар қалъасининг ҳалқасини қоқди,
Чироқ ёқди зулмат коинотига!
Женевада эмас,
Икки буюк қитъа
Башар даҳосининг коинотида,
Янги, олий БМТ қасрида бугун
Имзо чекдилар
Дўстлик,
Ҳамнишинлик,
Қайтмас ҳамкорлик, деб фазо бетига!
Дўстлик куррасига байроқ тикилди,
Коинот бошига,
Худди Рейхстагдек!
Беш қитъа,
Беш лочин,
Беш алпнинг бошига
юлдуз-юлдузлардан шуълалар ёғди!
Рузвельтни уйғотинг мангу уйқудан,
Бруклин кўпригидан томоша қилсин!
Черчиллни уйғотинг,

Қайфи бузилмасин,
Темза қирғоғидан боқсин оламга!
Иосиф Сталин — ғолиб саркарда
Унинг жасорати ҳамон омонда!
Қўтаринг омонлик байроқларини,
Чили жаллодининг болтаси синсин!
Исроил,
Вьетнам жаллодлари сўнги
Кишилиқ билмаган кунини кўрсин!

Зилзила,
Зилзила тинмайди ҳамон,
Сесканиб туради парқу ёстиғидан
Текстил ишчиси,
Мурғак,
Асабий,
Дала миришкори,
Мўйсафид боғбон...

Зилзила!
Ашхобод зилзиласимас,
Ангола аёлин дили оғриғи,
Араб сарбозининг узилган умри,
Гупиллаб йиқилган Дамашқ девори!..

Зилзила!..
Исроил ортидаги қаҳр,
Бадният қуроллар қутқуси.
Адолат нағали остида, аммо —
Боши янчилмаган илон дағдағаси!..

Зилзила,
Қорвалан ташвиши,
Қамоли ташвиши Чилининг!
Қитъа-қитъаларда ўлдириб турган
Лидерлар қалбининг овози,
Пабло Неруданинг,

Лумумбанинг,
Эрнандо Мигель қалбининг зарби!
Ўқдан чиқиб кетди курра бамисоли,
Ўтиб кетди Одам ихтиёрига.
Одам жиловиди унинг бугун энди
Бутун — асрори ҳам,

Афсонаси ҳам,
Бутун борлиги-ла,
Абадул-абад!..
Югурик ҳукмида бугун давр,
 замон,

Югурик — теранлик,
Югурик — фазо!
Фикр теранлиги,
Фикр баландлиги,
Фикр югуриги ҳукмида Давр!

Дўстнинг табассуми,
Дўстнинг иссиқ қўли,
Дўстнинг саломига
Ҳайрат қопқалари узилди зулфи!
Асрлар,
Асрлар кишанида ётган
Ўйлар саробининг узилди қулфи!
Хаёл етмас йўллар қурмоқда замон,
Учқуроёқ давр оёқлари илдам!
Йўлда қолиб кетди тош боғлаганлар,
Собит қадамларга,
Собит ўйларга!
Давр вишкаларин фазода боши,

Давр кранларин юки баромад!
Давр пайвандчиси Ерни қуёшга,
Ойни юлдузларга пайванд қилмоқда
Қалблар пайвандини тугаллаб энди!
Эй давр фарзанди,
Энди сенга навбат!
Кўкка туташтирдик омонлик йўлини!
Давр минтақаси,
Пушти камари
Пўлат қаноти-ла
Сўнмас иродаси,
Ҳамма-ҳаммаси-ла
Сенинг изминг билан боради энди!
Салом, салом сенга,
Шарафлар сенга,
Омонлик кашф этган азмингга!

1975

ВАТАНДАН ЙИРОҚДА

Африкага келиб қўндик,
Тамом ўзга бир дунё.
Ўзга қуёш, ўзга кундек
Ёндирарди, ажабо!
На тил билар одамлари,
На имонни билади.
Назаримда борган сари
Ер тагимдан жилади.
Ёлғиз қолдим бамисоли
Шундай фақир қитъада.
Қарши олди соқов толе,
Соқов, ҳақир қитъада.
Ёлғиз қолдим «Нотели»да,
«Нотели»га сиғмадим.
Кездим кўча ёт элида,
Ёт элига сиғмадим.
Шаҳар соқов, кўча соқов,
Туни соқов боқарди.
Рамзес боши узра ҳатто
Тонги соқов отарди.
«Русиш?»— деди кимдир бирдан
«Хотел» остонасида.
Тонг ёришиб кетди шу дам
Юрагим хонасида.
Менга кулиб турар эди
Азиз ватандошларим.
Ҳамма нарса тилга кирди,
Унутилди гашларим.
Рус сўзлари тарақлатди
Қалб эшиги зулфини.
Ўз калити келиб топди
Юрагимнинг қулфини.
Биз гапирдик, у гапирди,

Қоҳира ҳам гапирди.
Ҳамма нарса тилга кирди,
Офтоб зар шопирди.
Ватанимнинг бир бўлаги
Келиб тургандай бўлди.
Ўктам, каттакон юраги
Уриб тургандай бўлди!
Юртимдайдим энди гўё,
Ғаш йўқ эди дилимда.
Сўйлар эди бутун дунё
Энди менинг тилимда!

СОҲИБҚОР

Ғўза димиқади нафаси қисиб,
Аҳдингни бузаман, дейди деҳқонга.
Юзингни қизартиб, йўлингни тўсиб,
Терингда сузаман, дейди деҳқонга.
Соҳибқор чиқади унга юзма-юз,
Чорпаҳил елкасин тутади.
Қаҳратон қаҳрида,
Изғирин заҳрида изма-из,
Ташналик зўрни ҳам ютади!
Тоғ бўлиб тўсади йўлини!
Жангларда чекиниш билмаган,
Ўлимни назарга илмаган
Соҳибқор олади белини!
Сели ҳам,
Дўли ҳам ноғиҳон.
Гангита олмайди, даҳлсиз!
Ҳаммасин енгади бегумон,
Баҳузур, бемалол, жаҳлсиз!

АССАЛОМ АЛАЙКУМ

Турсунойга

Ассалом алайкум, дала лочини,
Муборак,
Хирмонга барака қўнди!
Кўзгуга бафуржа қарамоқ куни
Келгани Турсуной, муборак энди,
Яхши меҳнат қилдинг,
Астойдил,
Ҳалол!
Ўзинг ҳам мамнунсан садоқатингдан.
Мана шу бўлади ҳақиқий иқбол,
Мана шу тақдирнинг тан бергани ҳам!
Ҳар сафар сени мен ўйлаганимда
Фидойи жонларни кўраман сенда
Еки Ватан дея куйлаганимда
Жаҳдинг билан пайдо бўласан менда!
Ўшанда теримга сизмай кетаман,
Сайқалга соламан раҳматларимни!
Сенинг меҳнатингга қиёс этаман
Шеъримга кетган меҳнатларимни...
Лекин сенинг шеъринг, сенинг меҳнатинг
Менинг меҳнатимдан бошқача бешак.
Аmmo сени деган сатрларим менинг
Сенинг «сатр»ларинг билан эгизак!
Шунинг учун сенинг куйларингга тенг,
Ҳар сатрим қир тўла «сатрингга» ошиқ.
Худди тордек тортган марзаларингнинг
Ўзидан жаранглаб туради қўшиқ!..
Ёрга деб узилган бир даста гулнинг
Мазмуни узгучи қалбидек тоза.
У рамзи самимий содиқ кўнгилнинг,
У вафо боғида битган андоза!
Бу гулнинг етилиб даста бўлгунча
Қанчалар меҳнати, машаққати бор.

У шаксиз ғунчадан очилгунича
Булбул китобини этгандир такрор!
Сен шу гул,
Шу пахта мўъжизасини
Йўқ ердан яратган мўъжизакорсан,
Тупроқ соҳибаси дейдилар сени,
Сен унинг безаги, сахий баҳорсан!
Шундан ҳузурингга чиқиб салом билан
Таъзим келтиришим қувончга тўлиб!
Шундан гулранг шароб тўла жом билан
Тўйингга келишим косагул бўлиб!
Ассалом алайкум, дала лочини,
Муборак,
Хирмонга барака қўнди.
Кўзгуга бафуржа қарамоқ куни
Келгани, Турсуной, муборак энди!

1963

ДАРД

Дарё бўйи, сарв раста, кўп ораста,
Ғир-ғир шамол, бирам шинам.
Оқшом қўнар, ошиқлар ҳам кўп вобаста,
Раъногинам, шайдогинам,
Таниш курси сеҳрлайди ошиқларни,
Ҳуркиб-ҳуркиб келишади.
Юрак қурғур бунчалар ҳам ошиқарми,
Ҳаё билан кулишади.
Бир садқа жон, минг садқа жон бахт тилашиб
Ҳар бир тортган оҳларида.
Қушлар дейсиз ўтиришар ку-кулашиб
Сарвларнинг шохларида,
Дарё бўйи. Ўтиришар. Ухлар шаҳар
Ололмайин кўзларини.
Ўқтин-ўқтин, ўқтин-ўқтин олиб ўтар
Пичирлаган сўзларини:
«Олам мени бор этипти сени кўриб,
Лол бўлсин деб.
Умри бўйи изларингни кўзга суртиб,
Ёр бўлсин деб,
Ёр бўлсин деб,
Сени ўйлаб етолмайман ўйларимга,
Ўйим узоқ, нима қилсам?
Завқим тошиб термиламан бўйларингга,
Дардим экан, кейин билсам...
Дарё бўйи дард машқида дилбар ва соз,
Ундан гўзал соҳиблари.
Дард машқидан орастадир ҳам сарфароз
Оқшом висол соҳиллари...

ОНАМ

Зил кетаман доим она деса биров,
 На хотирамда у, на кўзимда.
 Гўё келиб-кетди дунёга бирров,
 Фақат лабин чўғи қолди юзимда.
 Юргандай бўлади шундан нафасимда,
 Томир-томиримда бирга уради.
 Кузатади мени кўкрак қафасимда,
 Ҳар бир қадамида асраб юради.
 Уни дер эканлар севиб Сарапошша,
 Саралар ичида сара экан у.
 Ҳамон сесканаман биров гап очса,
 Бунча ширин экан она дегани!..
 Нега ерга қиёс этадилар чиндан,
 Оёқ ости ерга — қонга беланган?
 Нега кўкка эмас қуёши билан
 Бошингни силаган, зиё элаган?
 Йўқ!
 У қуёш,
 Қуёш!
 Меҳри оламжаҳон,
 Меҳри дарё, бағри кўкдай,
 кўкдай кенг!
 У — кўк, Момо Ҳаво зотан, бепоён,
 Ундан,
 Ундан кейин, кейин ерга тенг!
 Зил кетаман ҳамон она деса биров,
 Ҳамон ёноғимда ёнар ўша чўғ.
 Қуёш қўниши-ла олади олов
 Гўё ўша дудоғ, ўша бўса чўғ!..

* *
*

Энг дилбар одамни сўрдилар мендан,
Менинг отам дедим, отам, албатта!
Энг лобар одамни сўрдилар мендан,
Менинг онам, дедим, онам, албатта!
Энг сиймбар Ватанни сўрдилар мендан,
Менинг, дедим, менинг, менинг, албатта!
Энг зукко замонни сўрдилар мендан,
Менинг, дедим, менинг, менинг, албатта!
Ёмон кирдикоринг, дея сўрдилар,
Ғурбат-ғурбат, дедим, ғурбат, албатта!
Энг дилбар диёринг, дея сўрдилар,
Турбат-турбат, дедим, Турбат, албатта!

БИРИНЧИ МУАЛЛИМИМ

*Устоди аввал, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони,
менинг меҳрибон биринчи муаллимим Оқилхон
домла Шарафиддинов—қўлимдан етаклаб биринчи
дарсга олиб кирганларини эслаб. . . .*

—Дафтарингни оч,—деди биринчи муаллимим,
Эллик йиллар муқаддам, шу бугундай эсимда.
Мен уни очмагандим, оламини очган эдим,
Олам турарди боқиб менинг ҳайрон кўзимга.
Биринчи дафтар очиб оламини очган эдим,
Худди дарича мисол ланг очган эдим уни.
Қаршимда йигирма ёш биринчи муаллимим
Манов қуёш, дер эди мақтаб унинг кўркини.
Дафтарим оппоқ эди унинг ёғдуларидан,
Мурғак миям мисоли бўм-бўш эди дафтарим.
Биринчи муаллимим шу қуёш минбаридан
Гап бошлади мулойим, ажиб эди гаплари...
Мен эртак тинглар эдим сеҳрланган мисоли,
Тўлар эди гапига оппоқ саҳифаларим.
Куртак тугиб оҳиста новдаларнинг ниҳоли,
Барг ёзарди ўнгимда келиб ваҳималарим...
Худди шеър айтарди биринчи муаллимим,
Шеър билан тўларди оппоқ саҳифаларим.
Буни «Алиф» дейдилар, буни эса «Лол» ва «Мим»,
Буни қалам дейдилар, буни дафтар, жигарим,
Шундан бери бу дафтар ва бу қалам қўлимда,
Сизнингсиз очилмайди, сизнингсиз ёпилмайди.
Эллик йилдир, ёпирай, не кўрмадим йўлимда,
Сиз йўллаган бу йўлда ҳеч кимса қоқилмайди!
Ҳар очганимда уни, ҳамон Сизни кўраман,
Уша Сиз очган гўзал олам даричасини!
Мен ҳамон ўша гўра қишлоқингиз бўламан,
Эски латта деб билган синф харитасини.
Бугун мен олтмишдаман, Сиз бўлсангиз саксонда,
Ҳамон мактабингизда ўтади менинг куним.
Энди фарзанд мисоли Сизни этмайман қанда,
Биринчи муаллимим, биринчи муаллимим!

ЯНГИ ИЙЛ БУСАҒАСИДА

Она-бола уйда жим ўтирамыз,
Хонтахта,
Дастурхон,
Қанд-қурс, иссиқ нон.
Рангпар юзларида ажиб бир рамз,
Қирчил кўйлаклари ҳилпиллаганроқ.
Она-бола уйда жим ўтирамыз,
Радио аллақайда шивирлар секин.
Тишда қор ёғади, эриниб лекин,
Дарчада липиллар қарға ўйини.
Она-бола уйда жим ўтирамыз,
Ўқийман онамнинг фикрларини:
— Шунақа қиш эди туғилганимда,
Қоқ саҳар,
Гупиллаб ёғар эди қор.
Аданглар амуғдор уринсалар ҳам
Очолмас эдилар эшикни зинҳор.
Қор босиб қолганди уни,
Оппоқ қор,
Тизза баробар қор,
Очирмас эди.
Биғиллаб йиғлардинг,
Аданг кулардилар,
Хурсандлигиданми,
Шодлигиданми?..
Аданг кулардилар, босган эди қор..
Алоҳа дарчадан отилиб чиқди,
Тоза ҳаво кирди таллашиб бирдан.
Юмдаллашиб гўё, қалашиб бирдан,
Тағин тақир-туқур ёпилди дарча.
Аданг дарагингни бергани кетди,
Шодлиги сифмасди гўё оламга.

Тонггача овоза кетди қишлоққа,
Тонггача ҳовлимиз тўлди одамга...

Анча бўлди бунга,
Ун саккизда эдим.
Бугун салкам саксон,
Шукур, жигарим!
Энди ўн саккизда невараларим,
Анча бўлди бунга,
Ун саккизда эдим.
Энди ўн саккизда невараларим,
Бири аскарликда,
Бири кеча қайтди,
Бири Москвада,
Шукур, жигарим!
Козим биқинимда, Азим теграмда,
Шукур, кўз олдимда невараларим!..

Дунё омон бўлсин,
Омон бўлсин юрт,
Тинчлик душманлари яксон бўлсин!
Тинчликка етмасин
уруш дами,
Уруш кўрмасинлар чевараларим!

Тўртов келинлари ўчоқ бошида,
Қизлари даҳлизда дазмол босади.
Эшикда болалар қор ўйнашади,
Ҳали мулфильмга эрта... Ҳа, эрта...

Энди ўқийдилар менинг фикримни:
— Шукур, болам тетик ҳали,
Минг шукур,
Туғилган кунини эсга олипти,
Дадаси чиқолмай қолган эшикни,
Қор босган эшикни эслаб келипти,
Уша даричани,
Кекса кўзимни.
Бағрига босди-ю, йўқ бўлиб кетдим,
Қандай бағри иссиқ боламнинг,
Шукур!
—Қутлуғ бўлсин, болам, туғилган кунинг!

— Қутлуғ бұлсин, ойи, янги йилингиз!
Уша кун,
Ҳовлимиз тўлган ўша кун,
Дадам деразадан отилиб чиққан,
Эшикни қор босган ўша ажиб кун,
Қутлуғ бұлсин, ойи, ўша ажиб кун!
Ун саккиз ёшингиз,
Бугунги саксон,
Бугунги кексалик,
Эртанги тўқсон,
Қутлуғ бұлсин, ойи!

1977

ҚАРМАНА

„Сен қўшни хонада оласан ором . . .“

Анор

Бемаҳалда тушдим Қарманага бир кун,
Поезд ўтиб кетди шошиб, ҳай-ҳайлаб.
Қип-яланғоч дала, қоп-қоронғи тун,
Ҳеч ким йўқ, бир шамол, бир мен, бир яйлоқ,
Уни излаб келдим...

Дайди грузовой

Мени олиб кетди бешиктерват йўлда.
Сим-сиёҳ, ҳеч нарса кўрсатмасди бўй,
Итлар вовилларди гоҳ ўнг, гоҳ сўлда.
Итларни масхара қилар чирилдоқлар,
Олам бамисоли сув босган сийна...
Ер тишлаб тўхтади ғилдираклар,
Қарманага ташлаб кетди машина.
Чойхона эшигин оғзида қулф,
Олдида чорпоя, шипшийдон, жимжит.
Худди ер остидан чиққандай бўлиб
Пайдо бўлди тўсат бир чол ва бир ит.

— Кимсан?

— Йўловчиман.

— Қайдан?

— Тошкентдан.

— Бемаҳалда не бор сенга бу ерда?!

Наздимда ўғрига ўхшатди шатта,

Фонусин кўтариб юзимга бурди.

— Қоровулман, — деди аста ўтириб,

Мени ҳам ундади тахтага. —

Самоварчи мени жиндак ичириб,

Ҳозир чиқиб кетди бахтига.

«Бахтига», деб бир оз кулиб қўйди-да,

Янги куёв, — деди ордоқлаб.

Ҳа, ростдан бахтли-да,

Суйгани қўйнида,

Ётипти ёрини қучоқлаб.

Аллаким йўталди болохонада,
Ҳали ухламабди, янги куёв-да...
Етим қолган йигит ота-онадан,
Киши бошида бор, тавба, не савдо...
Яхши ҳофиз эди. Уқий олмади.
Унга мерос қолди жўжавурдай жон.
Бахтига учради бир қиз — олмадай,
Ҳам она, ҳам келин, ҳамда меҳрибон.
Болажон экан у, барака топгур,
Тўйи ўтмай иноқ киришди-кетди.
Одатда тўпори бўлади топқир,
Тошкентдан топди-я,
Ўзи ҳам тўти!

— Тошкентдан?

— Тошкентдан, ҳа-да, Тошкентдан!
Севишиб қолибди бир кўришданоқ,
Кимидир бор экан,
Ақли шошгандан,
Олиб қочиб кепти, қизталоқ.

— Қиз ҳам...

Ямландиму сўрай олмадим

— Ҳа-да, яхши кўриб қопти,— деди чол.—

Худди мусичадай, тавба, толмабел,
Бир-бирини ялаб тўймайди алҳол.
Бўлмасам мен билан ўтирар эди
Баъзан саҳаргача нолиб толедан,
Сўққабошлигидан.— Хўрсиниб деди,—
Мана энди ўзи нолиб ҳолидан.
Ҳа, айтгандай, ҳали сўрамабман ҳам,
Қайга кетаяпсиз?

Узингиз кимсиз?

— Тошкентга... — дедим мен энди хотиржам,—

Энди қай вақтда ўтади поезд?

Баъзан қисмат устингдан кулар,

Мана шундай зил бўлур юки.

Шундан дер эканлар эскилар:

Югурганникимас.

Буюрганники.

МЕНДАН ҚУЛАДИЛАР

Мендан куладилар,
Гўзалликни кўриб
Узолмайин қолсам ундан кўзимни.
Наҳот айб бўлса унга мафтун бўлиб,
Топсам ёшлигимни, ундан ўзимни?

Мендан куладилар,
Ғазал ёзиб
Қўшиқ қилсам сени ошкора.
Жинни бўпти, дерлар,
Ақлдан озиб,
Қариб қуюлмаган бу юзи қора.

Наҳот, нима ёнса ёниб, албатта,
Кул бўлади, дея билсалар?
«Қариб қуюлмаган» шоирни ҳатто
Ўзларига қиёс қилсалар?!

Наҳот билмасалар,
Инсон умр бўйи
Ёлғиз севгиси-ла нафас олишини.
Қандай суйган бўлса,
Худди шундай кўйи
Сўнги «уф»игача шундай қолишини?

Наҳот айб аталса
Ўзи ҳалолнинг
Ёшлик рафторини кўрса, қолса лол!
Унга мафтун бўлса,
Ёри жамолини
Толса у санамдан,
Куйласа алҳол?!

Мендан куладилар,
Мендан куладилар,
Ёшлигимни кўриб ёнсам,
 хўрсинсам.
Мендан куладилар,
Мендан куладилар,
Ёрга ғазал айтиб,
Ёрдан ўргилсам...

СЕН БЎЛМАСАНГ

(Воситга мухаммас)

Менга, билсанг, кенг жаҳон ҳам тор агар сен бўлмасанг,
Авж олар, ҳеч тарқамас дилдан хуммор сен бўлмасанг,
Қийналур жон тунлари бедор агар сен бўлмасанг,
Ёр агар сен бўлмасанг, гулёр агар сен бўлмасанг,
Хуш кўринмас юз чаман, гулзор агар сен бўлмасанг,

Бермагай завқ ўзга маҳбуб бўлса ҳам жонон, пари,
Бўлса бўлсин қизлар ичра гуллари, лобарлари,
Зарра кўнглим торта олмас ўзига сен сингари,
Кенг жаҳоннинг боғлари; гулшанлари, дилбарлари,
Қандайин бўлсин менга дилдор, агар сен бўлмасанг.

Ўйласам васлинг қалам дилномага сурмоқ қийин,
Шўх хаёлинг дастидан ким, уйда ўлтирмоқ қийин,
Бу паришон ҳол билан эл ичра ҳам юрмоқ қийин,
Бир қадам қўймоқ қийин ҳам ишга қўл урмоқ қийин,
Ўз-ўзимдан ҳам бўлиб безор агар сен бўлмасанг.

Шавқи ишқинг бирла яшнар бу нигорон кўзларим,
Кўнглим айлар пўртана шўх қаҳқаҳа, кулгиларим,
Сен сабаб битган менинг кўнглимда ғам, қайғуларим,
Сен ғурурсан дил тўла ҳою ҳавас, орзуларим,
Йўқ умид тану жаҳондин ёр, агар сен бўлмасанг.

Ташна чўлдек қақшагайман мавжли дарёдин йироқ,
Қайнамоқдин тўхтагай кўнглим-кўзи тўлган булоқ.
Булбулингга бермагай илҳом баҳору гашти боғ,
Нашъасиз безавқ қолурман, шубҳасиз, дилдан бу чор,
Чиқмагай бир мисра ҳам ашъор агар сен бўлмасанг.

Қийналур жоним сенингсиз, ўртанур ҳар он дилим,
Тушкамен ҳажринг аламзорига мен қалтис йўлим,
Кел, нигорим, раҳм этиб тут лоақал бир бор қўлим,

Кўз тиниб, бошим гаранг, ҳеч сўзга келмайдир тилим,
Бир кун ўтказмоқ менга душвор агар сен бўлмасанг.

Васли гулзорингда бир шавқ дилда пайдо бўлмаса,
Кўзларингдан дилкушо олам Ҳувайдо бўлмаса,
Бунчалик ёнмас Туроб ишқингда шайдо бўлмаса,
Сен билан Восит ҳаёт, орзуси дарё, бўлмаса,
Бу тириклик мен учун бекор агар сен бўлмасанг.

ҚҰШИҚЛАР

ЛЕНИН ШАРОФАТИ

Куйламасам баҳри-дилим очилмайди,
Дилгинамнинг ташналиги босилмайди,
Доҳиймизга атаб ғазал боғламасам
Юрагимнинг хумори ҳеч ёзилмайди.

Уни сўйлар ҳар бир ниҳол ташаккури,
Сўзлари бол, лафзи ҳалол ташаккури.
Уни куйлар етти иқлим меҳр билан,
Уни куйлар шарқу шимол ташаккури.

Тонг балқади водийларнинг саломидан,
Ташаккури янграр ҳар бир каломидан!
Юртимизда, боғимизда, хонамизда
Файзу баҳор унинг руҳи равонидан!

Куйламасам баҳри дилим очилмайди,
Дилгинамнинг ташналиги босилмайди,
Доҳиймизга атаб ғазал боғламасам
Юрагимнинг хумори ҳеч босилмайди!

ТОШКЕНТ НАҲОРИ

Тошкент қилар намойиш
Озод бу Осиёда!
Орзулари ушалмиш,
Бўлмиш яна зиёда!

Бу Осиё наҳори
Тошкент наҳориданмиш.
Ороми ҳам баҳори
Тошкент баҳориданмиш.

Салом, зебона Води,
Гулшан чаманда масрур!
Салом, Ленин ижоди,
Ленин даҳосидан ҳур!

Онам мисоли сенсан,
Онам мисоли лобар.
Гулсан,
Гули чамансан,
Гуллар аро суманбар.

Эллар ўқир тасанно
Тошкент,
Тароватингга!
Ҳайрон, ҳайратда гоҳи
Гўзал фароғатингга!

Тошкент қилар намойиш
Озод бу Осиёда.
Орзулари ушалмиш
Бўлмиш яна зиёда!

ЗУҲРО ЮЛДУЗИГА

Ҳаволади сенга қараб иродамиз,
Гарчи сендан бениҳоя ироқдамиз.
Ҳаволади тинч, омонлик қанотида
Сенга қараб олам-олам муродимиз.

Учиб борар коинотнинг чироғига,
Юлдузлардан сирға тақиб қулоғига.
Учиб борар кўз-кўз қилиб юртимизни
Ер Тоҳири Зуҳро қизнинг қўноғига.

Бу қўшиқни йўллар бугун ўзбек қизи,
Ўзбек қизи эмас, балки ер юлдузи.
Қаноат қил бугун фақат қўшиғига,
Эрта шаксиз кириб борар хушхон ўзи!

Ҳаволади сенга қараб иродамиз!

ОЛТИН САНДИҚ

Чаман эмиш, гул эмиш
Булбуллар ошиёни.
Коммунистлар гуллатмиш
Бу озод Осиёни!

Чўллар чаман сочдилар
Ташлаб андуҳларини.
Жаранглатиб очдилар
Олтин сандиқларини.

Юртим хазинасига
Тилло ташиб келади.
Саховат сийнасига
Тилло тошиб келади.

Бамисоли заркокил
Қўксида товланади.
Пахтамиздай серқосил
Хаёлингни олади.

Яшна, бор бўл омонда
Озод юртлар бекаси.
Озод, эркин замонда
Тилло Республикаси!

НОН НАШИДАСИ

Хирмон тўлиб тўкилди дон,
Тўкилди дон, Момо,
Тандир тўлиб ёпилди нон,
Ёпилди нон, Момо!

Азиз қилиб синдириб бер,
Таъмини тот ўзинг.
Азизлиги ҳаммадан ҳам
Сенга аён, Момо!

Хирмон тўлиб тўкилди дон,
Тўкилди дон, Момо!
Тандир тўлиб ёпилди нон,
Ёпилди нон, Момо!

Юрагингдай каптимда, у
Иссиқ, оташ мисоли.
У меҳрингни, меҳнатингни
Қилар аён, Момо!

Даламизни тутди бирдан
Хушбўй ҳиди бирам.
Бошим айланди бўйидан
Эҳ, меҳрибон Момо!

Хирмон тўлиб тўкилди дон,
Тўкилди дон, Момо!
Тандир тўлиб ёпилди нон,
Ёпилди нон, Момо!

КҰЧАЛАР

«Ер-ёр» кинофильмидан

Кўчалар,
Кўчалар,
Ойдин кўчалар,
Бунча ҳам гўзалсиз қайдин, кўчалар?
Тағин у ўтдими, ўшал бепарво,
Кўнгиллар соҳиби,
Айтинг, кўчалар,
Кўчалар,
Кўчалар,
Ойдин кўчалар?!

Ёр боқмай ўтарми ёр жамолига,
Раҳмингиз келмасми ошиқ ҳолига?
Қайда у бепарво, толеи баланд,
Етакланг, чиқайлик истиқболига,
Кўчалар,
Кўчалар,
Ойдин кўчалар?!

Кўчалар,
Кўчалар,
Дарё кўчалар;
Дарёдай юраги дарё кўчалар!
Бағримдай бетиним, тошқин ва уйғоқ,
Бағрим соҳибидай барно кўчалар,
Кўчалар,
Кўчалар,
Ойдин кўчалар!..

ЙУЛЛАРИМ

«Семурғ» кинофильмидан

Баҳор келса гул бўлади бу тоғлар,
Булбуллардан эгилади бутоқлар,
Баҳор бўйи адрларни тутганда
Жаннатда ҳам топилмайди бу чоғлар.

Баҳор келди, чаман бўлди гулларим,
Чаман бўлди ёлғизоёқ йўлларим.
Жилғалардек, шаршарадек югурик,
Елдек елди ёлғизоёқ йўлларим.

Қайдан қайга югурасан, еласан?
Йироқлардан нелар олиб келасан?
Болалигим, тойчоқлигим, шўхлигим,
Не кунларни бошгинамга соласан?

Уйим шу йўл, шу чаманнинг бошида,
Шу чаманнинг, шу довоннинг бошида.
Пинҳон-пинҳон етаклайди қайларга?
Ташнамиди кўзгинамнинг ёшига.

Орзуларим ушаларми, сўйлагин,
Сенда қолган кўзгинамни ўйлагин.
О, йўлларим, ёлғизоёқ йўлларим,
Сендамидир орзуларим, куйлагин...

УЧ ДУГОНА

Сарҳовузнинг бўйларида учарми ғоз,
Чаман бўлур уч дугона қилса парвоз.
Уч дугона, уч моҳирўй, уч пахтакор,
Уч даламиз таровати, уч сарвиноз!

Попнинг попук қизларига ялли-ялли,
Ширмонойнинг изларига ялли-ялли.

Сирдарёнинг бўйларида уйлариингиз,
Оқаришиб кўринади бўйлариингиз.
Анормисиз, Маҳфурами, Замирами,
Ширмонойнинг куйларидек куйлариингиз.

Попнинг попук қизларига ялли-ялли,
Ширмонойнинг изларига ялли-ялли!

Сарҳовузнинг бўйларида гуллар чаман,
Дугоналар дийдорига йўллар чаман.
Меҳри билан яшнаганда далалари
Йўллар нечук, диллар чаман, йиллар чаман!

Попнинг попук қизларига ялли-ялли,
Ширмонойнинг қизларига ялли-ялли!

-ТИЛЛО КЎЗА

*Социалистик Меҳнат Қаҳрамони Роҳатой
Алиёровага*

Наманган йўлларида шиғил ғўза,
Шиғил ғўза шоҳларида тилло кўза.
Тилло кўза кўтариб Роҳатойлар
Боради бир-биридан ўза-ўза.

Яхши ерда яхшилар жам бўлади,
Яхшини эслаб кўзинг нам бўлади.
Ширмоной дийдорига қанча куйсанг,
Уртанган қалбга шунча кам бўлади.

Сеҳр бор Роҳатойлар даласида,
Ҳар битта чаноғининг толасида.
Мақтов китоб бўлиб варақланар
Тонгдаги булбулларнинг наъмасида.

Роҳатой пахталари ғарам-ғарам,
Тавсифи таърифига етмас қалам.
Далани тутганида машинаси
Ўзалар қилар эмиш келин салом!

Роҳатой даласида қолди кўзим,
Кумушранг толалари олди кўзим.
Ортидан қарай-қарай машинасин,
Толмади, аммо менинг толди кўзим.

Толмади пахта териб толма бели,
Толма белин боғлаган суюк эли.
Суюк элин ардоқлаб ўтиб ётар
У куйлаган музаффар қўшиқ сели!
Қўшиқ сели Сирдарё қирғоғида,
Поп лочини Ширмоной сўроғида!

НАВНИҲОЛ

Ёрмисан, хаёлмисан,
Соҳиби жамолмисан?
Кўнглимни ёриб чиққан
Нозик навниҳолмисан?

Нозик навниҳол бўлсанг,
Толеимдан ўргилай!
Сенга суянчиқ бўлган
Тоғлигимдан ўргилай!

Кўзингдай чақнаб турсин
Кечаю кундузимиз.
Омон бўлсин топишган
Муҳаббат юлдузимиз!

Тунлари ойдек бедор
Бошингда ўтиргим бор.
Болиш қилиб бошинга
У ойни кетиргим бор!

Тутма ўзингни йироқ,
Кўнглим кўнглинга муштоқ.
Кўқарсин, камол топсин
Навниҳол унган бу боғ!

ХАЁЛИМ СЕНДА

Сочларим толим-толим,
Ёрим, сенда хаёлим.
Кеча хатингни олиб,
Кулди жамолим.

Гулда булбул сайрайди,
Ишқин баён айлайди.
Овозингни эшитсам
Кўнглим яйрайди.

Дилим, хаёлим сенда,
Сен яратган чаманда.
Иқболимиз очилган
Шундай замонда.

Сочларим толим-толим,
Майдалаб ўролмайман.
Ёрим янги бўзларда,
Мен ҳам қолмайман.

Мен борай борганимча,
Ёр соғинтирдинг мунча.
Булбул асли сайрармиш
Гул очилгунча...

ТОЛИБАЛАР ҚЎШИҒИ

Муҳаммадҷон ака муаллим шағниларига

Дорга ёйсам рўмолимни оҳорлаб,
Булбул куйга солар уни саҳарлаб.
Сув сепаман эшигимга тонг билан,
Муаллимим ўтадилар наҳорлаб.

Муаллимим менинг ширин каломим,
Тонг машқидан элга берган саломим!
Муаллимим файзи билан ораста
Келажагим, элу юртим, оромим.

Муаллимим — кўкрагимда мақтовим,
Муаллимим — менинг ҳаёт мактабим!
Муаллимим ақли билан ораста
Хаёлгинам, орзугинам, матлабим.

Олқиш сизга, меҳрингизга, муаллим!
Меҳригиё зеҳнингизга, муаллим!
Олқиш, қуёш таровати мисоли
Меҳрингизга, сеҳрингизга муаллим!

Дорга ёйсам рўмолимни оҳорлаб,
Булбул уни куйга солар саҳарлаб.
Сув сепаман эшигимга тонг билан,
Муаллимим ўтадилар наҳорлаб...

НОМИМ ОШИҚ ФАЛОНЧИ..

Зил кетди дил баногоҳ,
Сирримни айлаб огоҳ,
Шундан бери дилим боғ,
Номим ошиқ фалончи.

Тонг отди толеимда,
Сенсан фақат ўйимда.
Ўйимдамас, куйимда,
Номим ошиқ фалончи.

Куйдим қаддингни ўйлаб,
Ўйлаб, ҳар кимга сўйлаб,
Кетди маҳалла бўйлаб
Номим ошиқ фалончи.

Қамина, боз йўлингда,
Бу ишқ деган кўйингда,
Маҳтал бўлиб бўйингда,
Номим ошиқ фалончи.

Сен бирла хушдир олам,
Сен бирла у дилором.
Бир бора боқмасанг ҳам
Номим ошиқ фалончи...

ДАЛАЛАР СЎЛИМ-СЎЛИМ

Далалар сўлим-сўлим,
Сўлим далалар йўлим.
Сўлим далалар боши
Менинг асл севгилим.

Баҳри дилинг ораста
Далалар жамолидан.
Ҳеч хабар топганмисан
Субҳидам шамолидан?

Билурмисан ёнингдан
Шамол бўлиб ўтганим?
Шамол бўлиб гоҳида
Хаёл бўлиб ўтганим?

Хаёлларим қолади
Атрофингда оввора.
Қўшиққа айланади
Билсанг экан деб зора.

Уйинг билан ўтаман
Далангга боқиб-боқиб.
Аста йўлимдан чиқиб
Берсанг-чи ўрик қоқиб.

Ойдинлари чиқаман
Сен деб сув бойлагани.
Шумидир муҳаббатинг ---
Бошимни бойлагани?

БОҒКҮЧА

Ёр ўтадилар яшнаб,
Кокилларини ташлаб . . .
Халқ термаларидан

Боғкўча раста-раста,
Гуллар билан ораста.
Ёр ўтадилар яшнаб,
Бу гулларга вобаста.

Ёр ўтадилар яшнаб,
Кокилларини ташлаб.
Куйдириб ўтадилар
Аввало биздан бошлаб.

Куйдириб ўтадилар,
Суйдириб ўтадилар.
Бир қиё боқиб, жондан
Тўйдириб ўтадилар.

Шунча кўп гуноҳлари,
Мисоли нигоҳлари.
Булбуллар ноласида
Ошиқларнинг оҳлари.

Бўлурми ёрлар раҳми,
Ёрлар жони бўлакми?
Менинг жоним, жонгинам
Битта менга керакми?

Бўй чўзади ёш ниҳол,
Ёш ниҳол ошуфтаҳол.
Етилади севги ҳам
Ана шу ниҳол мисол,

Боғлар тўлади гулга,
Ут солади кўнгулга.
Куйлаб ўтади дилдор
Навбат бермай булбулга.

Қулоғим тилларида,
Қўзим кокилларида.
Қўнгил қуши нолавор
Ишқи соҳилларида...

Ёр ўтадилар яшнаб,
Қокилларини ташлаб.
Қуйдириб ўтадилар
Аввало биздан бошлаб.

БОҒБОН ҚИЗ

Марзаларни босиб ўтдим ёнингдан,
Ноибжон, жон ўргилсин жонингдан,
Бутун қишлоқ куйлар сенинг шонингдан,
Сен меҳр ила ҳаёт берган боғингдан!
Бахти кулган тошкентлик қиз, боғбон қиз,
Колхозининг фаҳри, марди майдон қиз!

Хўп айландим бу сўлим қишлоғингни,
Ҳосил билан безатибсан боғингни,
Боғинг каби яшна, яна камол топ,
Кўрдим гўзал, айна баҳор чоғингни.
Баҳор каби бахти кулган боғбон қиз,
Колхозининг фаҳри, марди майдон қиз!

Шон байроғи ҳилпирайди майдонда,
Заррин тонгдай товланади ҳар тонгда,
Халқинг ҳамроҳ меҳнатингда, доно қиз,
Куйламасдан қолмай сени армонда!
Комсомол қиз, ғайратли қиз, боғбон қиз,
Колхозининг фаҳри, марди майдон қиз!

ОШУФТАҲОЛМАН

Ким эдинг у кун, билмадим,
Кўрдим, ўзимга келмадим,
Булбулмидинг ё гулмидинг,
Изладим, хуммор изладим.

Қапалакдек кўп изладим,
Ким кўринганга сўзладим,
Қуйладим, гоҳо бўзладим,
Бир қатла овоз бермадинг,

Кўнглимга парвоз бермадинг.
Кўнглим баҳор шундан бери,
Кўйингда зор шундан бери,
Зор, интизор шундан бери,

Қуйлаб кўйингда лолман,
Лолу ошуфтаҳолман.
Лолу ошуфтаҳолман,
Йўлингда бир ниҳолман,

Ниҳолу қилу қолман,
Бошимни осмон эт,
Кел энди садқа жон эт.
Мастман, йўлингда, майлига,

Чиқдим муҳаббат сайлига,
Учраб фусункор лайлига,
Ишқ мактабида борман,
Борман, мажнуншиорман!

БОЙЧЕЧАК

Мукаррамага

Қаттиқ ердан қазлаб чиққан бойчечак,
Бўтакўздек бўзлаб чиққан бойчечак,
Бахтим бор деб сўзлаб чиққан бойчечак,
Қатта йўлни кўзлаб чиққан бойчечак,
Сен бойчечак, мен бойчечак, бойчечак,
Назокатга, нафосатга бой чечак!

Бойчечагим даста-даста бойланди,
Ватанимнинг чаманига айланди.
Назокатнинг нашидаси нозланиб
Унинг нозик юрагига жойланди!
Сен бойчечак, мен бойчечак, бойчечак,
Назокатга, нафосатга бой чечак!

Бойчечакдек баҳор бўйи сочди у,
Баҳор бўйлаб тошқин сувдай тошди у,
Қанот қоқиб баҳор мангу боғида
Нафосатнинг эшигини очди у!
Сен бойчечак, мен бойчечак, бойчечак,
Назокатга, нафосатга бой чечак!

ОЛТИНОЙ

Шовотлик Олтиной Бобожонова шаънига

Тўлиб-тўлиб ўтади Шовот,
Қўшиқ бўлиб ўтади Шовот.
Даламизни, юрагимизни
Икки бўлиб ўтади Шовот.
Балки Шовот, балки ҳойнаҳой
Лочин раисамиз Олтиной.

Тонг иффати далада, боғда,
Тонг машқида гўзал, орода.
Тонги шабнам лиммо-лим эмиш
Гўзаларда мисоли бода.
Балки бода, балки ҳойнаҳой
Тонг лочини бизнинг Олтиной.

Қуёш ерни қилармиш ҳавас,
Даламизнинг кўрки билан маст.
Унинг етти ранги чангидан
Олар эмиш гўзамиз нафас.
Балки қуёш, балки ҳойнаҳой
Қуёш қизи бизнинг Олтиной.

Офтоб элаб-элаб ўтар нур,
Элаб ўтар мисоли биллур.
Биллур оқшом тутар қўлингдан,
Бу сурурга етмайди сурур.
Балки сурур, балки ҳойнаҳой
Ўтар аста бизнинг Олтиной...

ЧУЛҚУВАРЛАР ҚУШИҒИ

Оппоқ нурдай нурланади даламиз,
Камалакдек турланади даламиз.
Оппоқ-оппоқ уфққача туташиб,
Кундан-кунга ҳурланади даламиз!

Биёбонга биз келдик, орзу келди,
Сангизордан тошқин-тошқин сув келди.
Боғи шамол ҳусни келди саҳрога,
Пахта деган қиз келди — сулув келди!

Я К Қ А

Пахта экдим меҳрим қўшиб боримни,
Ҳусни тўлиб олди ихтиёримни.
Ҳаёт бердим биёбонга, гул берди,
Қалбим тўлиб куйлайман диёримни.

Ҳ А М М А

Сеп ёй деб ўлкамизга ранго-ранг,
Оқ олтиндан водийда булоқ очдик.
Дарё бўлиб чўллар ошдик, боғ ошдик,
Чаманлардан йўллар очиб тоғ ошдик.

Оппоқ пахта файз тўкади саҳрога,
Топширамиз оқ олтинни аълога.
Меҳнатимиз маромига шон йўлдош,
Йўлдош бўлдинг қуёш билан дунёга!

Янги боғим, ойнавонлик уйим бор,
Баландпарвоз овозим бор, куйим бор.

Севган ёрим эшитмасин, ёронлар,
Кузда тўйга жазм қилган ўйим бор...

Ҳ А М М А

Биёбонга биз келдик, орзу келди,
Зарафшондан тошқин-тошқин сув келди!
Боғи шамол ҳусни келди саҳрога,
Пахта деган қиз келди, сулув келди!

САМАРҚАНДНОМА

Боз субҳи сабо билан,
Тўйга марҳабо билан,
Куйи дилрабо билан,
Эзгу муддао билан
Пойингдаман, Самарқанд,
Боз субҳи сабо билан!

Боз зори висол бўлиб,
Жонингга нисор бўлиб,
Лабларингга бол бўлиб,
Жамолингга лол бўлиб
Пойингдаман Самарқанд,
Жамолингга лол бўлиб!

Қуёшдан олган қиёс,
Сеҳри тилсимларга хос,
Мўъжизалардан мерос,
Санъатига айтиб роз
Пойингдаман, Самарқанд,
Санъатингга айтиб роз!

Келаман хумор бўлиб,
Қучоғингга зор бўлиб,
Қўшиқ бўлиб, тор бўлиб,
Қаторингга нор бўлиб,
Пойингдаман, Самарқанд,
Қучоғингга зор бўлиб!

Ёру дўстлар номи-ла,
Севги ва саломи-ла,
Ошиқлар каломи-ла,
Қадаҳ тўла жоми-ла
Пойингдаман, Самарқанд,
Қадаҳ тўла жоми-ла!

ҚИЗ БОЛА

Шамол бунча шошмаса,
Боғдан-боққа ошмаса.
Қиз боланинг сирини
Бунча элга сочмаса!..

Ер йўли шу йўлмикин,
Е куй ўтган дилмикин?
Ер йўлида ошиқнинг
Зор бўлгани шулмикин?

Зор бўлгани шул бўлса
Менинг ҳам дилимга боқ,
Интизор йўлимга боқ
Зор бўлгани шул бўлса!

Бунча ўйим ўрайсан?
Гоҳ ғалати қарайсан?
Билиб туриб ҳолимни,
Ҳолинг не деб сўрайсан.

Кўзга яқин қиз бўлсам,
Қошлари қундуз бўлсам,
Айт-чи, ўзинг, майлими
Маҳаллада сўз бўлсам?

Ўтсанг — яхши ёр бўлиб,
Қўшиқ бўлиб, тор бўлиб.
Пушаймон бўлиб юрма
Изларимга зор бўлиб.

Шоҳи куйлак тизимда,
Не йигитлар изимда.
Бироқ менинг деганим
Изимдамас, кўзимда..

КАПАЛАК ВА ГУЛ АЙТИШУВИ

— Қапалак, ҳо капалак,
Мени кўп қилма ҳалак!
Борми дунёда гўзал
Сен билан мендан бўлак!

— Қапалак, ҳо капалак,
Мени кўп қилма ҳалак.
Мени кутмоқда бўлак,
Тагин мендан не керак?

— Қапалак, ҳо капалак,
Мени кўп этма ҳалак.
Сўлур сенсиз малагинг,
Бамисоли камалак.

— Қапалак, ҳо капалак,
Мени кўп этма ҳалак.
Менга муштоқи азим
Сочи чилвир, жамалак.

— Қапалак, ҳо капалак,
Мени кўп этма ҳалак.

— Қапалак сенга фидо,
Кими бор сендан бўлак!

— Киминг бор мендан бўлак,
Қапалак, ҳо капалак!..

АЗИЗ МЕҲМОН

Хуш келибсиз, азиз меҳмон,
Пойингизда гулларимиз,
Гуллар тўла йўлларимиз,
Хуш келибсиз, азиз меҳмон!

Боғимизга боқинг, меҳмон,
Фақат менинг кўзим билан,
Фақат менинг ўзим билан,
Боғимизга боқинг, меҳмон!

Севгимиз ҳам, меҳримиз ҳам
Пахтаимизнинг жамолидан,
Бахтимизнинг камолидан
Севгимиз ҳам, меҳримиз ҳам!

Завқингизни тоширган соз
Бахтимизнинг таронаси,
Пахтаимизнинг таронаси —
Завқимизни тоширган соз!

Мангу қолур севги мисол
Гўзал пахта ўлкасидан,
Инсон мадҳи ўлкасидан
Мангу қолур севги мисол.

Хуш келибсиз, азиз меҳмон,
Пойингизга гулларимиз,
Гуллар тўла йўлларимиз,
Хуш келибсиз, азиз меҳмон!

ТОШКЕНТ ТАРОНАСИ

Қулф урасан савлат тўкиб кенг Осиёга,
Машъал бўлиб нур сочасан шарқий самога.

Бахтинг ҳар гул, ҳар жилода, ҳар ёноғда,
Ҳар бир зафар, ҳар бир чаман, ҳар бир қароғда.

Бир қарашда — меҳри беҳад оҳанрабосан,
Бир қарашда — шарқда олтин узукка жосан.

Тошкент, хуррам ёшлигимиз қувноқ шаҳрисан,
Номинг билан шу ёшликнинг тошқин наҳрисан.

Ошиқ бўлиб куйласам ҳам хаёлингда, оз,
Шоир бўлиб айласам ҳам ғазалда аъзоз!

Битолмайман, этолмайман васфинг ифода,
Эй Тошкент, бахтинг бўлсин яна зиёда!

Тошкент, хуррам ёшлигимиз қувноқ шаҳрисан,
Номинг билан шу ёшликнинг наҳрисан.

ТУҶУВЧИ ҚИЗ ҚУШИҒИ

Кўркам баҳор бағрингдаман, озод диёрим,
Меҳринг билан кўнглим чаман, обод диёрим.

Тўлқин урган бу қудратли дарёми, сенми?
Бу бепоён гулга тўлган дунёми, сенми?
Қуёш бўлиб парпираган самоми, сенми?
Бу дилрабо қўшиқ — жўшқин навоми, сенми?

Кўркам баҳор бағрингдаман, озод диёрим,
Меҳринг билан кўнглим чаман, обод диёрим.

Ҳар тўқиган атласимда этасан жило,
Гулларингдан ипагимга бераман оро.
Мақтамоқдан тилим толмас сени, жонажон —
Ўзбекистон, қадрдонлар ичра бўл омон!

Кўркам баҳор бағрингдаман, озод диёрим,
Меҳринг билан кўнглим чаман, обод диёрим.

ЭЛГА ДОСТОН БЎЛГАН ҚИЗ

Ойдек бўлиб тўлган қиз,
Элга достон бўлган қиз,
Озод Совет Шарқида
Кундек бўлиб кулган қиз.

Сўраб келдим боғингга,
Ҳосил тўйи чоғингда.
Кўриб ҳавасим ошди
Гуллатган қишлоғингга.

Меҳнат қилиб тинмайсан,
Бунча ҳуснга бойсан!
Бошингда пешонабоғ,
Янги ойга ўхшайсан.

Боғингда тўкин бойлик,
Юр, боғларга чиқайлик,
Бир қиё боқ, жон дилдор,
Ёқтирсанг, бўлай қайлиқ.

Сендадир бутун хаёл,
Севгимга бўлма завол.
Бунча нозу карашма,
Севасан, бўйнингга ол.

Бутун кўз, бутун колхоз
Бутун жаҳон-жаҳон сўз
Бизларни қилсин достон,
Эл-юртга қилиб кўз-кўз.

Дардимни этолмайман,
Хат битиб битолмайман.
Ақлим йўқолди бунда,
Топмасам кетолмайман.

ЧИННИХОН

Бухоролик теримчи Чиннихон номи водийни тутди.

Оқшом инди далага,
Нур ювар оппоқ-оппоқ.
Ой худди беланчакда
Бамисоли чақалоқ.

Чинни қайтди теримдан,
Юз ювиб ой нурига.
Табриклаб ўртоқлари
Чиқишди ҳузурига.

Бутун қишлоқ олқади
Чиннихонни бу оқшом.
Тилдан-тилга тарқади
Бу кеча бу оддий ном.

Урناق бўлди ҳаммага,
Пахта терди беқиёс.
Қирқ эди дугонаси,
Қирқига ҳам келди бас.

Юлдузлар ёритармиш
Чиннихон йўлларини.
Ғўзалар авайлармиш
Момиқдай қўлларини.

Шараф бўлсин у қизнинг
Шу момиқ қўлларига!
Шу момиқ қўллар берган
Шон тўла йўлларига!

МЕН СЕНИ КҰРДИМ

Ер ўзига кўк шоҳидан энгил бичганда,
Сабзарайҳон баҳор сувин қониб ичганда,
Қушлар янги байт куйлаб, ўйнаб учганда,
Бинафшалар бино қўйиб юзин очганда,
Қолхозимиз боғларида мен сени кўрдим.

Дудоғингдан бахт қўшиғи янграб кўчганда,
Меҳнатингдан ўзни асло, асло этмайин канда—
Боғларингни парваришлаб ўстирдинг сен-да,
Субҳидамда ой жамоли сенга кўчганда,
Сабза водий бўйларида мен сени кўрдим.

Тонгда булбул қизил гулга бўлганда шайдо,
Сен-да бўлдинг, боғбон қизи, гулшанда пайдо.
Нимчакамар бўйларингга бўлсин жон фидо,
Севмай сени бўлурми ҳеч, кўзлари шаҳло.
Ошиқларнинг ўйларида мен сени кўрдим.

ҚИЙИҚ

Қийиғимни бойламади, қийиғ экан,
Боқсам — кўзи шўху қоши қуюқ экан.
Бойлай десам, ушлаб олди билагимдан,
Ула қолай, дедим, бунча суюқ экан...

Ёқмадими, боғламади севар ёрим,
Бир сесканиб зирқиради юрак-бағрим.
Ихлос билан теккан эдим гуллар солиб,
Англамади, олди-кетди ихтиёрим.

Йўқ, хайрият, хаёл экан, хаёл экан,
Ишқи унинг ҳалол экан, ҳалол экан.
Сепинг бўлсин, тўйимизда боғлай деди,
Сўзи ширин, ўзи соҳибжамол экан!

ЗАР ДҶППИ

Дўппинг битди, ярқиради тизимда,
Ипаклари ранг бойлади кўзимда.
Ростин айтсам сир яширдим гулига,
Тополмасанг юрма бўлак изимдан.
Дўппи-дўппи, гўзал дўппи, зар дўппи,
Зар дўппи-ю, зарлари дилбар дўппи!

Қатим тортсам, юрагимни тўлғайсан,
Сеҳринг билан хаёлимни чулғайсан.
Топа қолсанг, дўппинимас, харидор,
Юрагимнинг чин соҳиби бўлғайсан!
Дўппи-дўппи, гўзал дўппи, зар дўппи,
Зар дўппи-ю, зарлари дилбар дўппи!

Я Н Г И Ё Р - Ё Р

«Ёр-ёри» кинофильмидан

Я Н Г А:

Қулоқ солинг, айланай, қаламқошлар,
Тили шакар янгалар ўлан бошлар!

Я Н Г А Л А Р:

Ҳай-ҳай ўлан, жон ўлан, келин келди,
Қуёв бола, очилиб гулинг келди.
Боқа олсанг, жон олғич кўзлари бор,
Қуёшдан ҳам иссиқроқ юзлари бор!

Қ У Ё В Н А В Қ А Р Л А Р:

Ёру дўстлар йиғилган келасиз деб,
Тўйимизнинг жиғаси бўласиз деб!
Пойингизда тўйимиз файз топди,
Осмон бугун мисоли юлдуз қоқди!

Я Н Г А:

Келинпошша, куёвинг йўлингга зор,
Бош қўйсанг — иссиққина кўкси ҳам бор!

Я Н Г А Л А Р:

Хурсандлиги, қаранг, юртга тор келади,
Сени куйлаб тили чиққан ёри келади!

ГУЛЁР

Турналар қуров-қуров,
Қирни босибди қиров.
Юборсам сиздан салом,
Эшитмасмикин биров?..

Бунча ширин байтингиз,
Омон бориб қайтингиз.
Ғолиб барно йигитга
Биздан салом айтингиз?!

Сув аксига оқарми,
Мардни севмаган борми?
Янги ерда дилдорим
Йўлимга интизорми?!

Ваъдаларим дилимда,
Ҳозиргидек тилимда.
Фикру хаёлим у билан
Меҳрим олган элимда.

Бахти барқарор бўлсин,
Доим зафар ёр бўлсин!
Бахтимизга шу замон
Омон бўлсин, бор бўлсин!

ОМОНЕР

Дўппи тикдим чиройлик,
Ака, бошинга лойиқ.
Кийиб чиққин биз ёққа,
Қўриб қўйсин халойиқ.

Дўппи тикдим тўрт гуллик,
Ипаги турлик-турлик.
Ишқимни қўшиб тикдим,
Бўлмасин деб тўрт кунлик.

Уни кийганинг замон
Мен бўламан намоён.
Шунда айланса бошинг
Асти бўлмагин ҳайрон!

КОЛХОЗЧИ ҚИЗЛАР ҚУШИҒИ

Гул экдим, чаман бўлди,
Хўп гўзал замон бўлди.
Жонажон Совет юртим
Тинчликка макон бўлди.

Ер севдим, ёниб боғда,
Гул вақти — баҳор чоғда!
Ишқимизга чирмашган
Нолалар қолур доғда.

Ерга экдим дурдона,
Гул очди шона-шона.
Сизга айтсам, дугоналар,
У бахтимдан нишона!

ГУЛНОРА

Оқ олтинсан гардинг йўқ,
Мен билан ҳеч дардинг йўқ,
Хўп ўсибсан беармон,
Ҳеч заъфарон баргинг йўқ.

Дардинг йўқдир бошингда,
Қизлар куйлар қошингда,
Ёнингда қолай мен ҳам,
Ором бер қуёшингда.

Боғбонинг бўлай мен ҳам,
Жонингга бўлай малҳам,
Сен-ла шуҳратим ошсин,
Ҳеч кўрмагин дарду ғам.

ҚАЙДАСАН

Қайдасан, азизим, қора кўзлим,
Севгили юлдузим, ширин сўзлим?
Қўлимда сенга деб сузилган шароб,
Кўзларим йўлингда, анор юзлим.
Кел, гулёр айтиб кел, янграсин ҳар ён,
Дилрабо куйингга тўлсин осмон.

Кел, вафо рамзини куйга солиб кел,
Далалар нафасин бирга олиб кел.
Бўйингдан гуркираб турсин хонамиз,
Кел, баҳор сингари хандон солиб кел.
Кел, гулёр айтиб кел, янграсин ҳар ён,
Дилрабо куйингга тўлсин ҳар ён.

Ҳарир рўмолингда қолсин кўзларим,
Майли, жамолингда қолсин кўзларим.
Бахтимиз сози-ла даврани эт лол,
Майли, саволингда қолсин кўзларим.
Кел, гулёр айтиб кел, янграсин ҳар ён,
Дилрабо куйингга тўлсин осмон.

КУЙДИРМА

Эй кўзлари хуморим,
Қарам қил, бунча куйдирма.
Сен менинг йўғу борим,
Сабр тўлгунча куйдирма.

Ҳар тонг кўзим машриқда,
Кун балқади сен ёқдан,
Офтобми у ё сенсан,
Ёниб бўлгунча куйдирма.

Офтобда ҳаёт кўрки,
Меҳри-ла чаман яшнар.
Бас, севги ҳам қаршингда
Ниҳол, бир ғунча, куйдирма.

Топмиш орзу-хаёлим,
Сендан гўзал иқболим.
Куйганмиди бу жону
Дилим озмунча, куйдирма.

Бир куйдириб қўймайсан,
Бир суйдириб тўймайсан.
Сен билан дилим кўклам,
Қарам қил, бунча куйдирма.

ПАХТА ТАРОНАСИ

Завқ ила бошланди бу кун
Пахтамининг таронаси.
Шон мавжида жилоланур
Коммунизм нишонаси!

Олқиши босмиш элининг
Шеърида ҳам, созида ҳам.
Мардига минг-минг офарин
Яллеси — парвозида ҳам!

Яшна, юксал озод Ватан,
Фароғатда обод Ватан!
Шарқда машъал бўлиб порла,
Порла мангу, ҳур, шод Ватан!

Бўлсин омон, бўлсин омон,
Сен яшнаган эркин замон!
Ёндириб душманлар кўзин
Порла-порла, эй жонажон!

Завқ ила бошланди бу кун
Пахтамининг таронаси.
Шон мавжида жилоланур
Коммунизм нишонаси.

ГУЛЛАР ВОДИИСИ

Қамоли иштиёқ бирлан етилтирган диёримсан,
Бутун юрт олдида ўчмас қозонган эътиборимсан.

Қўзим олдида ўсдингу қўлимда парвариш топдинг,
Шунинг-чун айтаманки, ифтихор-ла: ифтихоримсан!

Яшил қишлоқ яратдим, мангу қолдим бу биёбонда,
Десам кўнглим чаман бўлғай бу қишлоқни: баҳоримсан!

Мени бахт нурига ғарқ этди меҳнат, шонли давроним,
Азизсан севгидек мангу ўйим, номуси-оримсан.

Қучоғинг бир хазина, мўъжиза, тилсим ва бепоён
Туробим тупроғимсан ҳам ҳаётбахш беғуборимсан.

КЎЗИНГ ТЕГДИ

У кун бир боқдингу бежо унга, ногоҳ кўзинг тегди,
У нозик дилбарингга бўлмадинг огоҳ, кўзинг тегди.

Имиллаб ўтди кунлар, ўтди ойлар, ўтди айёмлар,
Ўвиллаб қолди ишқ отлиф гўзал даргоҳ, кўзинг тегди.

Гул очмас ғунчалар ҳар тонг, наво қилмайди булбуллар,
Йўқолди файзи боғингнинг тамом, эвоҳ, кўзинг тегди.

Узингу сатқан сар, ўзгалар ҳам бўлди бебаҳра,
Чекилди шўхи мустаҳзод, босиб дугоҳ, кўзинг тегди.

Авайлаб чорла энди, мўътадил эт субҳи содиқни,
Авайла, бўл ҳамиша ҳамдаму ҳамроҳ, кўзинг тегди.

* *
*

Бас қил, мени намуңча ҳам
Ортмоғладинг, эй дил,
Не бўпти агар қолса сабил
Бу тана бедил?
У кетди олиб бор ила
Иўғингни, фаразким,
Қолмишдинг оёқ остида
Кўзгу каби чил-чил.
Маъсуд эди боғингда у
Бир дафъа кўринса,
Энг яхши қўшиқ мисли у
Учмасди бутун йил.
Боғинг уза рафтор ила
Ўтганда хиромон,
Кўп маст эди унмоқ ила
Райҳон ила жамбил.
Бас, кимда айб, ғамзада —
Тош бўлсанг агарчи,
Шу тошни эритмоқ ила
Бандмиш зада булбул.

УФҚДА САМАРҚАНД

Бу кўнглим минг туман орзу,
Таманно бирла ородир,
Ажаб толе, ажаб масъуд,
Ажаб зебо таманнодир!
Сенинг номинг ёзилмиш
Қаърига қалбимнинг аввалдин,
Ажаб дилбар, ажаб лобар,
Ажаб симбар таваллодир.
Кул энди, севги арши —
Олсин андоза бу кулгингдан,
Менга бир қатла кулгинг
Минг туман бойликдин аълодир.
Муҳаббат, мурғдек парвоз қил,
Сен энди озодсан,
Кўк ўпган қоялар ҳам
Энди олдингда ҳулёдир.
Кел энди, куйлашайлик,
Куйла сен ҳам севгимиз созин...

МАЙНА ҚҰШИҒИ

Андалибнинг ўқигани ёдмикин,
Ёд билгани ва куйгани ростмикин?
Ёд билгани ва куйгани рост бўлса,
Келаётган Майна минган отмикин?
Майна минган от келади, қулоқ ос,
Майна куйи ёд келади, қулоқ ос!

Сенинг гўзал бугунингни излаган,
Юрагингда тугунингни излаган,
Зулмларга, ўлимларга панд бериб,
Суйганингни, куйганингни излаган
Майна минган от келади, қулоқ ос!
Майна куйи ёд келади, қулоқ ос!

Юлдузларнинг эртагини эшитган,
Афсунларга ҳамроҳ бўлган бешикдан,—
Қашқадарё воҳаларин чор кесиб,
Юраклари пора бўлган қўшиқдан
Майна минган от келади, қулоқ ос,
Майна куйи ёд келади, қулоқ ос!

Қуш кўзидай булоқлари, ҳай-ҳай-ҳай,
Гумбирлаган улоқлари, ҳай-ҳай-ҳай!
Гумбирлаган улоқларин ололган
Бойчибардай қулоқлари, ҳай-ҳай-ҳай!
Майна минган от келади, қулоқ ос,
Майна куйи ёд келади, қулоқ ос!

Отлар, отлар, отлар учиб ўтади,
Гала-гала қушдай кўчиб ўтади.
Аму билан Қашқасини етаклаб
Чўлга кирган боғни қучиб ўтади...
Майна минган от келади, қулоқ ос,
Майна куйи ёд келади, қулоқ ос!

ОЙ БОРИБ ОМОН КЕЛГИЛ

Жангга кетсанг, дилдорим,
Ой бориб омон келгил.
Жондан азизим ёрим,
Ой бориб омон келгил.

Олгилу, ҳеч олдирма,
Ёвни омон қолдирма.
Ўлдир, асти кулдирма,
Ой бориб омон келгил.

Йўл бўлсин, о, йўл бўлсин,
Минганинг дулдул бўлсин,
Душман куйиб кул бўлсин,
Ой бориб омон келгил.

ХУШ КЕЛДИНГ, ЁРИМ

Салом, азиз дилдорим,
Жондан азизим ёрим,
Ўзинг умр баҳорим,
Жон ўргилсин жонингдан,
Шарафингдан, шонингдан.

Куйдим кўп фироғингда,
Жангда юрган чоғингда,
Ёлғиз қолиб боғингда,
Жон ўргилсин жонингдан,
Шарафингдан, шонингдан.

Бахтимга омон келдинг,
Энг яхши замон келдинг,
Марду қаҳрамон келдинг,
Жон ўргилсин жонингдан,
Шарафингдан, шонингдан.

БОЛАЛАРГА

ЛАГЕРНИ СЕВИБ

Енгилгина шўх еллар
Қанот силкиб учади,
Силаб-сийпаб юзларимни,
Бўйларимдән қучади.

Дарахт шохлари узра
Қўшиқчи қуш куйлайди,
Оқар сувлар кўнгилда
Беҳад севинч қўзғайди.

Эҳ-е... кўркам лагернинг
Қучоғида кўп жонлар,
Янги ўқув йилигача
Қувнаб олур дармонлар.

Липиллайди ойна кўл,
Кўркам унинг жилваси.
Унинг сокин юзида
Чўмилар кун шуъласи.

Соҳилларни айланиб,
Ўтирамиз оқшомлар.
Кеч лаззатига қониб
Роҳатланади танлар.

АТЛАС

Қуёш чиқди
Ва шу нафас
Нур ёйилди, бир қаранг!
Югургилаб чиқди Атлас,
Бантиклари лола ранг.

Боқди ҳар ён шошиб-пишиб,
Тўймас қараган сари.
Бирданига жимирлашиб,
Тиниб кетди кўзлари.

Шундай ёруғ эди осмон,
Шундай қизиқ,
Уша дам!
Тушунмайди, Атлас ҳайрон,
Осмон худди бир байрам!

Тўда-тўда оқ булутлар
Қаёққадир кўчади.
Аллақандай ҳар хил қушлар
Арғимчоқда учади.

— Осмон бугун бунча баланд!
Бунча кўм-кўк?
Бунча кенг?
Уйлади у: осмон билан
Дядя Стёпа келар тенг!

Баҳор, баҳор,
Ҳар ён баҳор...
Атлас тўймай боқади,
Бу йил, ахир, биринчи бор
Атлас лола тақади.
Лола қизил,

Лента қизил,
Боғчасида байроқ ҳам.
Қандай яхши баҳор ва гул,
Кўм-кўк осмон,
Май, байрам!

Келиб қолди ўртоқлари
Люба билан Якула.
Кетишдилар боғча сари
Бирга айтиб ашула.

ЕШ КОНСТРУКТОР

Асад қўйди моделин,
Учди модел ҳаволаб.
Оппоқ қанотларини
Қоқди қуёшни чоғлаб.

Қўзлар қамашди унинг
Ҳам қуёшнинг нуридан.
Асад маза қиларди
Ғалаба ҳузуридан.

Бирдан кўм-кўк осмонни
Босиб кетди «моделлар».
— Вой-бў,— деди Далавой,—
Қаёқдан келди улар?

Асаднинг моделига
Қараб учишар эди.
Асад модели эса
Тик ва тез учар эди.

Етолмади «моделлар»
Асаднинг моделига.
Чиқиб кетди у ҳатто
Осмоннинг қоқ белига.

Қувалаган «моделлар»
Чарчаб қолишди йўлда.
Қанчаси қолиб кетди
Ёйилиб ўлда-жўлда.

— Вой,— деди бирдан Асад,—
Моделмас,
Қаранг уни!

Учириб юборипти
Озод каптарларини.

Пионерлар саройин
Босиб кетди қаҳқаҳа.
— Бўлади, — деди кимдир, —
Модел мана бундақа!

Асадни табриклади
Ўртоқлари, дўстлари.
Ёш конструкторнинг —
Ёнар эди кўзлари...

МИРЗАЧЎЛГА СЎЗ

Бу сафар, болалар, Мирзачўлга гап,
У бугун боғига зеб бериб, тараб,
Бошин олатоғдек пахтага ўраб,
Бир нима демоқчи сизларга қараб,
турар сўз сўраб.

Сен, дейди, мен турган харитага боқ,
Журнал, газетага обуна ўртоқ!
Унга боқиб турган кўзлари порлоқ
Бобомиз ёнига келгин яқинроқ,
менга қудоқ қоқ!

Мени Мирзачўл деб атаганлар, иним,
Балки жуда чексиз бўлганидан эним,
Балки қарамайин қўйгандан элим,
Шундай, Мирзачўл деб атаганлар мени,
обуна иним.

Фақат юлдузларни кўрдим умрим бўйи,
Уларга тикилиб ўтдим шу кўйи,
Мени бўғиб ётди ҳеч бермайин бўйин,
Унгдан Аму бўйи, чапдан Сир бўйи,
асрлар бўйи.

Ҳамма йироқ эди менга сўлу соғдан,
Юлдузлар ёнарди узоқ бир ўчоқдан,
Ой ҳам ўтар эди жуда йироқдан,
Нишон ҳам йўқ эди чамандан, боғдан,
яшил қишлоқдан!

Қуёш юмаланиб ўтар эди кулиб,
Олов тоғорасин бошига илиб,
Бутун борлиғимни жизғинак қилиб,

Қўрқар эди мени бир даҳшат билиб,
узоқдан келиб.

Хонлар, подшолар ўлмади тинчиб,
Хоразмга ўтди тепкилаб, янчиб,
Самарқандга ўтди ўқу ёй санчиб,
Чангим чиқиб ётдим, бошимда қамчин,
бўлмади ёлчиб.

Сеҳрли сийнамни билишмасиди,
Сирли оинамни билишмасиди,
Олтин хазинамни билишмасиди,
Шунча дафинамни билишмасиди,
келишмасиди.

Ленин бобо этди мени бахтиёр,
Етилди бағримда чаман бир диёр!
Мана энди кўрсанг,
Энди чор-ночор
Уша Сир, Аму ҳам, қуёш ҳам дастёр,
дастёр, миннатдор!

Менинг кўрагимда юрган бўлса ким,
Менинг юрагимни билган бўлса ким,
Менинг юрагимга кирган бўлса ким,
Менга файз олиб келган бўлса ким,
салом алайкум!

СИЗНИ ТАБРИКЛАМАЙ БУЛУРМИ, ҚИЗЛАР

*Тошкент 13-қизлар ўрта мактабининг
битирувчиларига бағишлайман.*

Сизни табрикламай бўлурми, қизлар,
Букун ўнинчини тугатдингиз, соз!
Эрта, камолотга етган қанот билан
Бутун Ватан бўйлаб қилурсиз парвоз!

Нақадар гўзалдир мактаб қучоғидан —
Юксакка ўрласа қизлар парвози!
Сизга одоб берган, илму фан берган
Мактаб байрам қилур, бахтидан рози!

Қандай табрикламай бўлур сизларни,
Ҳаётингиз гўзал шеър ила дoston.
Бирингиз Нодира — шоира доно,
Бирингиз чаманда гули нафармон.

Ҳозир билолмайман, кимни табрик қилдим,
Балки, истиқболи буюк олимни!
Балки, Архимедни табрикладим ҳозир,
Балки Толстойни?
Билмадим, кимни?

Балки шеър ўқидим янги Ҳалимага,
Янги Зебинисо мадҳига шу вақт.
Буюк кишиларнинг орасида ҳозир
Шеъримни ўқидим балки...
Қандай бахт!

Не ажаб, Хатима коммунизмнинг —
Улуғ даргоҳига кирса донг ёйиб.
Не ажаб, Маъфура нутқини олам
Ҳайратда тингласа,
Бу ҳам ажойиб!

Мен ўша онларни кўрмоқ истайман,
Булбул ошиққандек гул очилгунча.
Истайманки, бу шеър эндиги сизнинг
Достонингизга бўлса дебоча!

Энди не қилсангиз, қудрат қалбингизда,
Қўлингизда эса, фаннинг меҳвари!
Оқ йўл,
Коммунизм қурувчилари!
Сизга бўлсин шеърим — илҳомим бари!
Айтинг энди, қизлар, сизни табрик қилмай —
Бўлур эканми ҳеч, айтинг ўзингиз?
Шуни яхши билинг;
Ўчмас номингиз,
Учмас бу боғларда босган изингиз!

ИҚБОЛ ҚУШИҒИ

Бугун Иқбол байрам олди
Кутар ўртоқларини,
Бармоқлари етмай қолди
Санаганда барини.
Етмай қолди ёшига ҳам
Бармоғини санаса,
Кула-кула кўзида нам
Тузатади онаси:
— Битта эмас, қўлинг, қизим,
Иккита-ку, санаб боқ!
Санаб кўрар у яна жим,
Ва қиқирлар қақаноқ.
Стулларни санаб чиқар,
Салфеткалар жойида.
Бунда ўтиради Зафар,
Бунисида Зойиба.
Бунисида, дейди, Уткир,
Бунисида Ойкумуш...
Еш юраги дукур-дукур,
Чапак чалар, вақти хуш!
Дастурхонлар тузатади
Чарчамагур ойиси.
Димоғларга уриб турар
Пирогларнинг хуш иси.
Саранжомми патефони?
«Жўжаларим» бутунми?
Пианино унинг жони,
Чалиб кўради «жинни».
Бирдан эшик тақиллади:
Почтальон. Газет, хат...
Хатга қараб, ўқолмади,
«Папам!» — деди у фақат!
Ва коптокдай тапир-тупур

Онасига югурди.
Шошганидан «қизи тушкур»
Яккаш «бу папам» дерди.
Шошиб қолди ойиси ҳам,
Хатни очди хўп шодон.
Ана шодлик, ана байрам,
Табрик кебди йироқдан.
Табрик кебди отасидан,
Шодлигидан жонсарақ.
Ҳам байраминг, ҳам туғилган —
Кунинг, дебди, муборак!
Табриклабди қайнаб, тошиб,
Умрин баҳор фаслини!
Юборибди хатга қўшиб
Дозордаги расмини.
Қараб қолди дадасига,
Унинг ўткир кўзига,
Сўнгра деди онасига:
— Дадам у ерда нега?
— Даданг ўтар ҳозир, қизим,
Ўз муқаддас бурчини,
Ёмон кўздан сақлар бизни,
Озод совет юртини!
Сени сақлар ёмон кўздан,
Бахтимизни,
— Сени ҳам?
— Ҳа, жон болам, ёмон кўздан
Сақлар даданг мени ҳам!
Иқбол тўрга илиб қўйди
Уни барча кўрсин, деб
Ҳали ҳамма келиб уйга,
Отанг ким деб сўрсин, деб!
Иқбол хурсанд, хурсанд бирам,
Шодлик сиғмас ўйига.
Хаёлида дадаси ҳам
Кириб келди тўйига.

1955

ХАТ

Роби хола атрофини ўраб олди болалари,
Чуғурлашар, ғувурлашар бамисоли болари:
— Комил!

— Жамил!

— Ҳа, ҳалиги,

қайсинг эдинг, жон болам?

Болалари гуриллашиб кулворишди бу гал ҳам.
Роби хола адашарди номларини билмасдан,
Ҳатто қанчалигини ҳам унутарди у баъзан...
Бир, икки, уч,

тўрт, беш, олти...

(Ахир бўлмай санади),

Ҳаммаси ҳам ўз ҳолига яхши,

ахир она-де!

Ўлтиришди супачага худди қатор қалдирғоч,
Роби хола яна бир бор санаб чиқди ирғаб бош:
Бир, икки, уч,

тўрт, беш, олти,

ётти, саккиз,

тўққиз, ўн!

Кулиб қўйди Роби хола бут экан деб кўп мамнун.
«Акангиздан хат бор!» — деди,

меҳр тўла кўзлари,

Соғинч тўла юраклари, умид тўла сўзлари:

«Меҳрибоним, ойижоним!...»

Титраб кетди лаблари!

Шодлигидан ёш қуйилар хатни ўқиган сари:

— Укаларим! — депти ўғлон,

депти: — жуда соғиндим!

Соғинибди болагинам, Миколажон!..

(тагин жим...)

Роби хола хат ўқийди, хат ўқийди беҳад шод,
Зухра тинглар ҳаяжонда,

хурсанд тинглайди Озод!

Днепрнинг бўйларида боғлар қурдик бепоён,
Украина далалари тўла бошоқ-бошоқ дон!
Агрономлик дипломини ёқлаб, аъло битирдим,
Онажоним, мана мен ҳам ҳаёт йўлига кирдим.
Бу йил баҳор тўй қиламиз улуғ дўстлигимизни,
Хат йўлладик тўйда кўрмоқ умиди-ла биз сизни!
Ҳаммангизни кўрсак деймиз боғимизда, онажон!
Кўзларимиз йўлингизда,

йўлингизда,

меҳрибон!»

Қувнар эди болаларнинг,

Роби холанинг кўзи,

Қўл қўйибди Украина,

асл Она ва ўзи!

Зухра хурсанд: каштасини кеча битирганидан,

Ҳаёт хурсанд: яхши сурат чизиб қотирганидан.

Омон дейди: модел тайёр,

тоғлардан учиб ўтар,

Дам олмайин етиб борар Украинага қадар!

Роби хола санаб чиқди совғаларни,

бу гал жўн:

Бир, икки, уч,

тўрт, беш, олти,

етти, саккиз,

тўққиз, ўн...

1955

БАЛЛАДАЛАР

ДЕРАЗАМ ЕНИДАГИ УИЛАР

Сенми тағин, оромижон,
Сенми тағин, гўзалим?
Кел, ювилсин атринг билан,
Оро олсин ғазалим!
Бир нафасга ором олай,
Оромингга ташна дил.
Титгин, майли, қоғозларим,
Майли, билганингни қил!
Фақат сўйла,
Қимсан ўзинг,
Нега сирли юрасан?
Нега келиб деразамда
Хаёл суриб турасан?
Нега гоҳи шамол бўлиб
Қўл соласан бўйнимга?
Нега гоҳи билдирмасдан
Жим кирасан қўйнимга?
Гоҳи нозик қўлинг билан
Деразамни очасан,
Гоҳ ўйнашиб, деразамни
Қаттиқ уриб қочасан?
Қимсан ўзинг,
Илк ишқимни ўғирлаган ёрмисан?
Ёки ёрлар диёрини
Қуйлагувчи тормисан?
Нега йўқса, гоҳ ёр бўлиб,
Гоҳ тор бўлиб ўтасан?
Гоҳи қизлар кўзларида

Хумор бўлиб ўтасан?
Гоҳи шундай сеҳринг билан
Мени мафтун этасан,
Гоҳи илҳом бўлиб келиб,
Жинни қилиб кетасан!
Оҳ, намуноча сеҳргарсан,
Сеҳринг билан ўрайсан;
Гоҳ дилимга кириб олиб,
Савол бўлиб сўрайсан.
Кимсан ўзинг?
Куртак бўлиб кўринасан гоҳида,
Боғимдаги олучада,
Олмаларнинг шохида.
Новдаларни чумчуқ бўлиб,
Қўниб эгиб кетасан,
Тўлқин бўлиб, ялпизларга
Ўйнаб тегиб кетасан.
Эзма анҳор бўласану
Тугамайди ҳикоянг.
Бамисоли «Минг бир кеча»,
Бўлмай қолур ниҳоянг.
Гоҳи тоғдан югурасан
Қуёшни ҳам оқизиб,
Балдоқ қилиб гоҳи гуллар --
Қулоғига тақизиб...
Гоҳ қалдирғоч олиб ўтар
Сени янги уйига.
Гоҳ бўзтўрғай солиб ўтар
Сени саҳро куйига!
Жийда бўлиб атир бўйи
Уфурасан боғларга.
Кокилларда кўринасан
Гоҳи бўлиб толбаргак.
Хўп очасан чаман бўлиб
Далаларнинг кўркини.
Ҳарир рўмол боғлатасан
Олиб осмон бўркини.
Бас қил энди,
Сеҳрингни қўй,
Кимсан ўзинг, гўзалим?
Ҳазир бўлгин,
Рашки ёмон,
Қутиб қолди гўзалим...

Рашким уни сескантирди,
Ё инсофга келдими,
Ё бўлмаса нолишларим
Қаттиқ таъсир қилдими...
Юрагимга ҳис тўлдириб,
Орзуйимни ушатиб,
Дали-даштга поёни йўқ
Лола гилам тўшатиб,
Шу гиламда ҳусн тўкиб
Ўзи бўлди юзма-юз,
Соҳибжамол, оромижон,
Баҳор деган гўзал қиз!..

Сенми эдинг қақаноғим,
Мени шунча шоширган?
Сенми эдинг, илҳомимни
Дарё қилиб тоширган?
Сенми эдинг, ўйинқароқ,
Мени шунча қийнаган?
Сенми эдинг, шоирига
Висолини қиймаган?
Сенми эдинг?..
Кела қолгин,
Кела қолгин,
Бир ўпай!
Қучоқласанг қучоқлагин,
Майли, сени ёр тошай!
Ёр бўлгин-у, қўлимдан тут,
Боғларинга етакла!
Ёрим учун гуллар терай,
Гуллар этак-этаклаб!
Кел, мени ҳам ўзинг билан,
Каптар қилиб учиргил,
Бахмал каби қучоғингда
Боғдан-боққа кўчиргил!
Сеҳрлагил, майли, мени,
Шамол бўлай, майлига!
Ором бўлай дўстларимга,
Хаёл бўлай, майлига!
Лола бўлиб далаларин,
Боғларини безатай,
Баргак бўлиб гўзалларнинг

Сочларини тузатай.
Ариқ бўлиб эшигида,
Шакаропдай сепилай,
Шаббодадай унда ғир-ғир
Остонасин супурай.
Хониш қилай булбул бўлиб,
Гулларининг шохида!
Уя қўяй қалдирғочдай
Уйларининг тоқида.
Мевасининг гули бўлай,
Тўкилсам ҳам майлига!
Элим учун хизмат қилиб
Букилсам ҳам майлига!
Шарқираган сув бўлаю
Сингиб кетай қаърига!
Ором бўлай, майли, майли,
Ватанимнинг бағрига!
Бир кун унинг сийнасида
Булоқ бўлиб чиқаман!
Фарзандидек худди бола —
Сиеқ бўлиб чиқаман!
Истайманки,
Умрим сенинг —
Умринг каби ёш бўлсин!
Йил ўтсину, ёш ўтмасин,
Бошим олтин бош бўлсин!
Фақат кетма, ёнимда бўл,
Узма асти қўлингни!
Майли, қолгин деразамда,
Ўзгартмагин йўлингни.
Майли, синдир деразамни,
Майли, ўйна уйимда!
Остин-устин қилиб ташла,
Тўфон қўпсин ўйимда!
Бирга куйла куйларимни,
Баҳор қилиб бонгини!
Кел, баралла шарафлайлик
Коммунизм тонгини!

ЧАҚАР

Тошкентнинг чақари машҳур маҳалла!
Уктам ўғиллари, қизлари билан,
Ўзбеклари билан, руслари билан!
Шаҳарга ажойиб бинодан, боғдан,
Садоқат санъати қалбу қароғдан
Шаҳар қўшаётган меъмори билан,
Олма ёнбошлаган девори билан,
Қўйинг-чи, ҳаммаси — том-поми билан,
Мулла Ҳидой деган дамкоми билан
Тошкентнинг Чақари машҳур маҳалла!

Олим ҳам, шоир ҳам чиқмаган бундан,
Муқимий қўнмаган бу маҳаллага,
Қирмаган биронта машҳур яллага.
Аммо бахт гулини кўкартирганлар,
Дастлаб бу гулларга оро берганлар,
Асрабу авайлаб келганлар бунда,
У учун жон фидо қилганлар бунда!
Яъни, гули билан, гулчиси билан!
Элга шундай содиқ элчиси билан
Тошкентнинг Чақари машҳур маҳалла!

Мўъжаз ҳовлиларда тонг оқаради
Оқшом кўчаларни бошга кўтариб,
Серташвиш радио сингари ҳориб
Донг қотган болалар ҳали роҳатда,
Аммо катталарнинг ташвиши катта:
Дегрез отланади, кондуктор йўлда,
Шофёр аллақачон тайёрдир рулда.
Ҳидой — дамком эса, ҳозиру нозир,
Ҳаммани кузатар, кузатар бир-бир,
Ана шундай Чақар — машҳур маҳалла!

Елғиз ўзи қолар кўча бошида,
«Ҳой-ҳой, маҳалланинг катта хотини!» —
Дея уйғотади чойхоначини.
«Наинки трамвай, товуқ ҳам ўтди,
Радиони қўйвор», «Пахтакор» ютди...»
Ғаффорнинг келини ўтади (декан),
Пайқаманган экан, келишган экан!
Ичида севиниб қўяди, гўё
Ўз иши ўзини қилиб маҳлиё!
Ана шундай Чақар — машҳур маҳалла!

Дамком, чойхоначи, Раҳим сартарош...
Ўтган-кетганларнинг бошида кўзи,
Чойхоначи (эсиз) қип-қизил кўса...
Дамком учруқ қилар: Ражабийни қўй,
Имомжон акани чақир, бирон куй —
Ғинғиллаб ўтирсин, «индасин» ахир.
Пулдор пенсионер кўп — Усмонни чақир!
Шарақлаб кулади Раҳим сартарош!
«Шошма, ҳа демайин қораяди қош...»
Ана шундай Чақар — машҳур маҳалла!

Ҳа, қош қораяди, тўлади Чақар,
Чойхона ёқилар гўё гап қалаб,
Етишмай қолади бамисоли гап!
Абдулла тароққа етади навбат,
Сўнг домла Ҳалимга бўлур инобат.
Мисоли орада бўлур намоён
Икки тирик ҳофиз, эски қадрдон!
Кечани қадрлаш, бугунга ҳурмат
Бу ерда мисоли улуғ муҳаббат!
Ана шундай Чақар — машҳур маҳалла!

Липпа урган атлас кўйлакли қизлар
Оқшом ёр йўлига сув сепишади,
Сувмас, севгиларин дув тўкишади!
Одамзод, ҳарна иш баъзан муҳаққақ,
Беодоб иш қилса биронта аҳмоқ,
Одаммас, ҳалиги сепилган сув ҳам
Ерга кириб кетар номусдан шу дам!
Қаттиқ номуси-ла, саломи ила,
Илиқ одобию каломи ила
Тошкентнинг Чақари машҳур маҳалла!

Ҳар ерда «чақарлик» сўзи кифоя!
Хоҳи камолонлик, хоҳи дархонлик,
Хоҳи каттабоғлик, хоҳи мўрконлик,
Бир умр турганми, бир йилми бунда,
Ҳеч қачон бўлмагай улар забунда!
Бир ажиб ҳамият, илтифот билан,
Қамоли эҳтиром, эҳтиёт билан
Чақарни ёзади номи ёнига,
Чақардан киради хонадонига!

Ана шундай Чақар — машҳур маҳалла!
Қаерда тўй-ҳашам, ҳамма шу ерда,
Бошга тушган иш ҳам маҳалланики!
Ёт бунда ҳамиша сану маники!
Лат еса мабодо кимнинг асаби,
Тишланур баробар барчанинг лаби.
Оқибат — муҳтарам бунда шубҳасиз,
Бунда лабз — қўшни ош сингари азиз!
Шу сабаб ажабмас, бу ерда бешак
Якка мохов бўлиб қолса кўрнамак.
Ана шундай Чақар — машҳур маҳалла!

Уруш ғашлигидан асар йўқ бунда!
Оқшом йўлакларда ишқ ҳикояси,
Ойдин ошиқларнинг судроқ сояси...
Тағин Ҳидой-дамком кўча бошида,
Ҳориб қайтганларнинг юракдоши-да!
Қимнинг гази-пази ёнмоқда ёмон,
Қимнинг суви камчил, унгадир аён!
Дарди — зарра дилда ғашлик бўлмасин,
Ҳеч на фалокатни эсга солмасин!
Ана шундай Чақар — машҳур маҳалла!

Тошкентнинг Чақари шундай маҳалла,
Танирдай ўтнафас кунлари билан,
Дарёдай кўп салқин тунлари билан!
Ўзи каби кўҳна, табаррук, доно,
Ҳар сўзи олтинга баробар маъно,
Саҳарҳез нуроний чоллари билан,
Маъмур дастурхони, нонлари билан,
Серфайз хонадони — оқшоми билан,
Қирқ йиллик Мирҳидой-дамкоми билан
Тошкентнинг Чақари машҳур маҳалла!

ВОЛОКАЛАМСК ТОШ ЙЎЛИ

Панфиловчилар шарафига

Куз очиб деди у, жон берар экан:
— Дўстлар, Москва-ку орқала турган!
Унинг ёқасида бўламиз қурбон, * !
Ёру дўстларимиз сержан каби жон!

М. Ю. Лермонтов

Қаҳратон қиш...
Гувиллайди изғирин,
Қора совуқ ялаб ўтар баданни,
Москванинг ёқасида бетиним
Фашист кезар,
булут босган Ватанни!

Фашист кезар,
Босиб келар қора тун,
Шошилади Москвага етгали,
Россиянинг энг муқаддас ва эркин
Пойтахтини — қалбини забт этгали.

Бўри тиши такиллайти совуқда,
Рус найзаси қаршисида яланғоч.
Югуради баттол яланг — ёвуқда,
Ҳар томонга чангал урар ёвуз, оч.

Ёвга қарши рус йигити турибди.
Қовоғидан қор ёғади, баҳайбат.
Орқасида бесаноқ халқ турибди,
Москвага қўйган тоғдек муҳаббат.

Улар жангга, эрким бор, деб Ватанда,
Москвани сақламоққа келганлар.
Бунда келган, қолмайин деб армонда
Бахтларини шу шаҳарда билганлар.

Аммо фашист қайтмай ёвуз йўлидан,
Қондош халқлар деворига урилди.
Қирғин-даҳшат қуроли бор қўлида,
Пойтахтга қони билан сурилди.

Буйруқ берди Кремлдан Қўмондон,
Панфиловнинг жангчилари кирсин, деб.
Босқинчига Россияда йўқ омон,
Битта қўймай сўнгигача қирсин, деб.

Уруш бўлди, бўронлар ҳам қолди танг,
Гвардия савалади беомон,
Қирғин бўлди йўл устида,
улуғ жанг

Фашистларнинг ҳолин этди кўп ёмон.
Дивизия маррасидан кетмади,
Чекинмади,
шундай эди қасамёд.

Бирон жангчи виждонини ютмади,
Шундай эди Москвага эътиқод.

Жанг майдони тўлиб кетди ўликка,
Сузиб юрар жанг ўтининг тутуни,
Гвардия душманни минг бўлакка —
Бўлиб, тамом учирворди қутини.
Жимжит...

Жимжит...

Бир лаҳзага тинди жанг,
Даҳшатли тун қуйилади, чўкади,
Худди уруш даҳшатидан тун гаранг,
Одам гаранг...

Совуқ чимдиб ўтади.

Жимжит...

Жимжит...

Жимжит туннинг қўйнида
Бир кўланка кўтарилди окопдан
Ва жимгина Москвага тикилди,
Бундай суқли боқмаганди у кўпдан.
Шундай суқли қарадики, ниҳоят
Бир сесканди,

нафас олди кўп чуқур.

Кўз олдида ўша Она-пойтахт,
Хаёл учди,

қанотланди кўп учқур:

Улкан шаҳар...

Не кунларни кўрмади...

Мана, тағин уруш,
уруш олови,
Ўқтин-ўқтин гумбурлайди замбарак,
Ҳилпирайди ботирликнинг ялови.
Кўп азамат
ва кўп улуғ рус қалби!
Нақадар зўр қудрати бор у халқнинг...
Жаҳаннамий азобларда бўлса ҳам
Ҳайиқмайди,
Шундай унинг қалби кенг;
Ёв танг эди Куликовнинг зарбидан,
Можайский ўрмонлари ёнарди.
Босар эди немис поляк ортидан,
Мамай Масков ёнбошида тунарди.

Аmmo қурол билан келган душманнинг
Қурол билан парчаланди қисмати.
Ана шундай руснинг қалби,
гурури,
Ана шундай улуғ руснинг қудрати!

Ҳали-ҳали Москванинг кўкида
Янграб турар Донскойнинг наъраси.
Ҳали-ҳали топилар Чуд кўлидан
Александр кесган ёвнинг калласи.

Минин билан Пожарский барҳаёт,
Алп тоғида Суворовнинг изи бор.
Можайский тош йўлида сақланар
Кутузовнинг уйи мангу ёдгор.

(Кирганмисиз Москвага ғарбдан?
Бўлганмисиз Можайский йўлида?
Кўрганмисиз, қарағайдан ясалган
Бир қаватли уйни, йўлнинг сўлида?)

Асрларнинг ҳақиқати бор унда,
Рус қалбининг матонати, шиддати.
Дейдиларки: «Россиянинг фахри у,
Лашкарбоши Кутузовнинг бекати!»

Худди шундай!
Наполеон даставвал

Шу «бекат»да келтирилган тор-мор!
Солдатининг сўнги, қолган-қутгани
Парижгача зир югурган хор-зор...

Аmmo қонда тўлғанарди Москва,
Ўт олганди унинг ичу тошини.
Қонда кечди, ўтда ёнди ва лекин
Бардош берди, ютди аччиқ ёшини.

Оёқ тираб туриб олди ерига,
Мағрур эди, ёв олдида чўкмади.
Ғазаб билан қарши олди душманни,
Йиғламади:

Ҳа,

Ёшини тўкмади!

Ҳа...

Шундай,

рус қарсак чалди ўғлига,

Ўпка тўлган,

Ниҳоятда меҳрибон!

Душман қочди,

топилмади ўғрига

Бир қултум сув,

бир бурда ҳам қора нон.

Россияга ёвуз ният қилганнинг

Ана шундай парчаланди қисмати.

Ана шундай Руснинг қалби, ғурури,

Ана шундай улуғ руснинг қудрати!...

Жимжит...

Жимжит...

Жимжит туннинг қўйнида,

Тўп ёнида турар эди бир солдат.

Ниқоб кийган Москвага боқарди,

Шундай суқли боқмаганди у ҳеч вақт...

Шундай суқли қарадики,

дафъатан

Бир сесканди,

Нафас олди кўп чуқур.

Қўз олдида ўша Она-пойтахт,

Хаёл учди,

қанотланди кўп учқур...

Тонг отади — ўн олтинчи ноябрь,

Гвардия ўз постида барқарор.
Ватан билан муҳаббат бир,
маслак бир:

Москвани сақлаш!

Фақат шу қарор!

Москвага югуради паровоз,
Шошилади ерда, сувда, барча тенг.
Ҳамманинг ҳам юрагида битта сўз:
«Москваниз таҳликада,
қўзғалинг!

Худди шундай...

Гвардия постида

Қасам ичар, қурум босган юзлари.
Бир оҳангда — Москванинг остида
Такрорланар қасос тўла сўзлари:

«Чекинмоққа бир қадам ҳам тупроқ йўқ,
Орқамизда Москва бор, Ватан бор?!
Жанг қиламиз қолгунича сўнгги ўқ,
Она-Ватан мангу бўлсин барқарор!»

Гвардия шундай этар қасамёд,
Қирғиз, қозоқ, рус, украин йигити.
Сўнгги марра кўришдилар қўшқанот,
Панфиловнинг иккам ўттиз бургути.
Гвардия сўнгги жангни бошлади
Қўшиқ билан,

даҳшат билан,

қон билан.

Ўзин мағрур танк остига ташлади,
Москвани сақлади у жон билан!

Тўхтаб қолди гитлерчилар қўшини,
Ёниб кетди гвардия ўтида!

Пайдо бўлди яна худди шу куни

Гвардия гвардия кетида!

Взвод жангда ҳалок бўлди,

аммо у

Сақлаб қолди Москвани офатдан.

Москва тинч,

яшар Москва мангу,

Ёвуз қадам тозаланди сарҳаддан!..

Гувиллаган денгиз эмас, Москва,
Машъал эмас, у, Кремль чироғи!
Шафақ эмас яллиғланиб кўринган,
Кремлнинг ғолиб қизил байроғи!

1942

МАЪШУҚАНИНГ ҚИССАСИ

Хумор бўлганимда боғларга чиқдим,
Арғувон гуллардан сени сўроқлаб;
Соғиниш куйини этдим тараннум,
Ёзган ғазалингга мухаммас боғлаб.

Хумор бўлганимда ойдин тунлари
Чиқдим телбалардек булоқ бошига.
Узоқ-узоқ боқдим термулиб танҳо
Чашманинг мўлдираб оққан ёшига.

Сени соғинганда лайлу наҳорлар
Остона тубида бўлдим интизор.
Шоҳи қийиғингга дазмоллар босиб,
Боғлар сайли учун бўлмишдим хумор.

Гоҳо қирлардаги бўтакўзлардан
Жон офати шаҳло кўзингни сўрдим.
Чинни пиёладай нақш олмалардан
Ўқсиб-ўқсиб қирмиз юзингни сўрдим.

Узоқ ўлкалардан келган қалдирғоч
Қанотн эслатди қалам қошингни.
Қаро кечаларда Зухрога боқиб
Изладим ишқ тўла шўх қарошингни.

Олтин қанот бериб хаёлларимга
Сени излагани учирдим кўкка.
Сухбат орзусида шеърингни ўқиб,
Гўёки сўзлашдим яккама-якка.

Хаёл билан сени изладим тоза,
Дарёлардан ўтиб, тоғлардан ошдим.
Баланд қоялардан кўз отиб, гоҳо
Дон саҳроларида юрдим, адашдим.

Кубан бўйларидан изладим сени,
Ўтди туну кунлар, топмадим нишон.
Жанг майдонларида тентиб ҳамиша,
Излаб юрдим сени, сени, меҳрибон!

Яна илгарилаб кетдим сўроқлаб,
Кавказ боғларига сўроқлаб кирдим.
Уруш бўлиб ўтган харобаларда,
Тутун, туманларда саргардон юрдим.

Хандақлар оралаб изладим сени,
Совуқ блиндажлар бўлди ошиён.
Мудҳиш ўрмонларга кирдим сени деб,
Узоқ элатларда мен бўлдим меҳмон.

Дийдор кўришар кун яқиндир, аммо,
Қаттиқ ботаётир дилимга фироқ.
Хабар бер, севгилим, бўлса фурсатинг,
Соғингандан беҳад тоқат бўлди тоқ.

Ҳар кун янги шаҳар, ҳар кун янги жой
Қадамингга ёзар эмиш пояндоз.
Ҳар кун янги одам, жафодийдалар —
Сенинг йўлларингга чиқармиш пешвоз.

Сени кутар эмиш тунлари ой ҳам,
Кўксига тўлдириб юлдуздан маржон,
Сени кутар эмиш ҳатто тўрғай ҳам,
Адирларга қуриб янги ошиён.

Бир кўришга зорман, тунда бедорман,
Қайси гулшандасан, марди майдоним?
Душман қони билан осмонга хат ёз,
Бир дам таскин топсин юрагим, жоним.

Ким билади... Ҳозир қайси жангдасан,
Қайси босқинчининг боши қўлингда,
Ким билади... Балки қирғин боради,
Ёв мурдаси тўлган ўнгу сўлингда.

Қанотим бўлсайди, учиб борардим,
Қайси жабҳадасан, ўзинг бер хабар!

Хумор кўзларимга сен меҳригиё,
Етиб келса дейман мактуб — муътабар.

Хаёлимда ўчмас ёшлик хотирот,
Сенга қаратилмиш борлик эътибор.
Қайси жабҳадасан, ўзинг овоз бер,
Сени деган кўзлар бўлди интизор.

1943

ҚАЙНАРБУЛОҚ, АСКАР ИГИТ, СОҶИБЖАМОЛ БЕНОМ ҚИЗ

Аскарликдан келмоқдаман,
Остимда тўриқ отим.
Отим чарчоқ, отим чаман,
Учмоққа йўқ қанотим.

Боғ кўчадан ўтмоқдаман,
Икки ёғим яшил боғ.
Кўз олдимда чаман-чаман
Яшнаб ётибди қишлоқ.

Қун найзада, хомуш боқар
Хаёлпараст мажнунтол.
Гулдур-гулдур анҳор оқар,
Шоҳсупа, ғир-ғир шамол.

Азиз қишлоқ соғинтирган,
Юрагим ўртанади.
Уни десам, уринган тан —
Жоним роҳатланади.

Шодлигимдан, тушиб гоҳи,
Етаклайман отимни.
Салом, азиз кенг даргоҳи
Меҳр-муҳаббатимнинг!

Мана қишлоқ, мана тошлоқ,
Қайнарбулоқ, кекса тол.
Тол тагида турар қувноқ —
Бир мунис соҳибжамол.

Қараб турар оғиб эси,
Қани энди кўз олса,
Бир қўлида ёғлоғиси,
Бир қўлида кўзаси.

Салом бердим, ерга боқиб:
«Салом!» — деди оҳиста.
Нафис қошлар қанот қоқиб
Сувга тушди бирпасда.

Сув сўрадим отдан тушиб,
Чўкдим сув қирғоғига.
«Хўп» — деди-ю, қушдай учиб
Кириб кетди боғига.

Қараб қолдим бир хил бўлиб
Орқасидан мен танҳо.
Бир нафасда яна кулиб
Пайдо бўлди у барно.

Ёнгинамда тўхтади жим,
Бир бош узум қўлида,
Узум эмас, балки қалбим.
Ҳатто ўзим қўлида.

«Олинг, — деди, — йўловчига
Сувдан кўра бу маъқул».
«Раҳмат, — дедим, — сийловчига!»
«Яшанг, — дедим, — минг-минг йил!»

Ортиқ бир сўз деёлмадим
Андишалик бу ишдан.
Лекин отда уялмадим,
«Хайр, жоним», дейишдан.

Ранжимади, қараб қолди
Сув бўйида у ёлғиз.
Қараб қолди, қараб қолди
Соҳибжамол, беном қиз.

Койимади, чунки менинг.
Қалбим қолди қўлида.
Мен ҳам мангу ошиқ унинг
Муҳаббати йўлида...

НОМАЪЛУМ ҚАҲРАМОН

Энг даҳшатли кун эди,
Туман босган тун эди.
Дон дарёси ёнида,
Утли жанг майдонида,
Осмонданми, ерданми,
Дарёданми, қирданми,
Пайдо бўлди бир бола,
Бўм-бўш эди кенг дала...
Пичанзорлар оралаб,
Гоҳи тик, гоҳ ўрмалаб,
Чуқурлар, қирлар ошиб,
Яшил адирлар ошиб,
Айни саҳар чоғида,
Дарёнинг қирғоғида
Ўрмаларди у ҳамон,
Алвасти кўприк томон.
Кўприк ҳали узоқди,
Атрофга қулоқ қоқди...
Бунда ҳеч ким кўринмас,
Эшитилмас шарпа-сас.
Жимжит эди адирлар,
Ухлаб ётарди қирлар...
Дарё бўйлаб кетди у,
Катта йўлга етди-ю,
Сесканиб тушди бирдан,
Пастга ётилди қирдан,
Тезлик билан яшринди,
Гўё нафаси тинди.
Шошиларди у жуда,
Минаси бор пинжида.
Зўр-базўр этиб бардош
Аста кўтарганда бош,

Узоқларда чанг кўрди,
Аҳволини танг кўрди.
Чангу тўзон кўтариб,
Йўлни шамолдай ёриб,
Бир машина келарди,
Яшин каби еларди,
Унда тўла фашист бор,
Улар бари бадкирдор.
Шартта ечди камарин,
Юрагида ғазаб, кин,
Авайлади минани,
Кузатиб машинани.
Машина яқинлашди,
Бола ҳовриқди, шошди.
Шартта чиқиб кенг йўлга,
Қарамай ўнгу сўлга,
Машинанинг олдида,
Мазгилга йўл солди-да,
Кетаверди оҳиста,
Йўлда, баландда, пастда.
Ҳеч нарсадан қўрқмасди,
Алангламасди асти.

Кетаверди йўлида.
Ростов-Доннинг чўлида.
Машина етиб қолди,
Унга томон йўл солди.
Лекин у ўйлагандай
«Бола хаёл» қилгандай,
Машина индамасдан,
Олдида тўхтамасдан,
Тўғри ўтиб кетмади,
Тўхташни унутмади.

Энг даҳшатли кун эди,
Туман босган тун эди...

Машинадан тушган бир —
Жиккаккина офицер,
Ранги заҳил, сап-сарик,
Чиллак каби кўп ориқ,
Ялтираган погонли,
Қора, ялпоқ наганли —

Фриц аста тиржайиб,
Болага бир гердайиб,
Ер тагидан қаради,
Аста савол сўради:
«Нима қилиб юрибсан?
Айт, нега жим турибсан?»
Бола ҳангу манг бўлиб,
Мисоли гаранг бўлиб,
Эшитмагандай сўзин,
Лўқ қилиб икки кўзин
Тикилиб туриб қолди,
Ўзни билмасга солди.
Шунда офицер дарҳол,
Болани кўтариб дол,
Машинага итқитди,
Ўзи-ла олиб кетди...

Энг даҳшатли кун эди,
Туман босган тун эди...

Чанг-тўзонлар кўтариб,
Елни қиличдай ёриб,
Машина учар эди,
Бола ўзича деди:
«Нечун мен бу жаллодга,
Разил, хонасаллотга
Керак бўлиб қолибман,
Хаёлини олибман?
Солдатлар билан мени,
Жаллодлар билан мени
Қаёққа олиб борар?»
(Бола ўзидан сўрар.)
Бирдан хаёли қочди.
Юраги тўлиб-тошди.
Кўзлари олазарак,
Бесаранжом — жонсарак,
Солдатларга қаради,
«Қай томонга кетасиз,
Мени қайга элтасиз?»
Солдат жавоб қилмади,
Назарга ҳам илмади.
Шунда бола тик турди,
Куч борича қичқирди:

«Эй сен галча, беватан,
Мени қайга элтасан?!»

Тўхтаб шу вақт машина
Очилди-да кабина,
Чиқиб келди офицер,
Солдатларига бир-бир —
Қаради-да, шубҳали —
Имо қилди, хўп ҳали...
Дея ортига юрди,
Кабинасига кирди,
Машина кетди яна.
Унга худди бегона —
Далалар кўринарди,
Кўзга ёт уринарди.
Мазгилни кўролмасди,
Улардан сўролмасди.
Бир маҳал икки солдат,
Қўймай қилса ҳам фарёд,
Ушлаб оёқ-қўлидан,
Машинанинг йўлидан
Ирғитмоқчи бўлдилар.
Қаҳ-қаҳ уриб кулдилар.
Ҳовлиқиб қолди жуда,
Минаси бор пинжида.
Машина тез учарди,
Ерда тўзон кўчарди.
У, хаёллаб турмади,
Энди ҳеч қичқирмади,
Сапчиб турди-да, бирдан,
Кабинанинг устидан,
Отилдики, у шундай,
Учиб кетди яшиндай!
Ёрилиб кетди мина,
Портлаб кетди машина...
Кули кўкка соврилди,
Фашист ўтда қоврилди.
Жуда зўр даҳшат бўлди,
Атроф тўфонга тўлди.

Энг даҳшатли кун эди,
Туман босган тун эди.

Унинг кичкина жони,
Борлиқ умид, армони
Бекор бўлмади барбод,
Мангуга қолдирди от.
Бутун атроф қишлоқда,
Ҳамма яқин-йироқда
«Бу ер уруш майдон» деб,
«Номаълум қаҳрамон» деб
Аталиб элда қолди,
Тилдан-тилга таралди...

1942

КУРАНТ ЗАНГ УРАДИ

(Нозим Ҳикматга)

Нақадар чиройли,
 жимжит тун қўйнида
Илҳомим бандига бир занг уланди.
Нақадар гўзал бу:
Кремль куранти-ла
Баробар занг урди Тошкент куранти!..

Курант занг уради:
 соат ўн икки,
Янги кун бошлақди;
 кеча сокин,
 соз!

Обод хиёбонлар оралаб ўтиб,
Тун қўйнига сингди бу янгроқ овоз.
Яна бир оздан сўнг тонг оқаради,
Қўшиқ дарёсида чайқалур водий!
Бир ажиб ҳис билан бошланур озод
Советлар Шарқининг қайноқ ҳаёти!
Курант занг уради,

 унинг салобатли,
Оҳанрабо зангин тинглайди олам!
Сиёҳ тун бағрини чақмоқдай ёриб,
Нотаниш дўстларга элтади салом!
Курант занг уради!..

 Денгиз довулидай
Турк тупроғига ҳам боради бу бонг.
Тунни қувиб борар нурдай шиддат билан,
Қиличдай ярқираб отар оппоқ тонг.
Тонгни кутиб олар исёнкор Нозим,
Халқининг ноласи қулоқларида.
Халқининг ғурбати,

 халқининг ғами,
Халқининг дардлари ёноқларида.

Уйчан юзларига уриб кетибди
 Мудроқ авахтанинг захи, азоби,
 Қечагина чиққан турмадан шоир,
 Боқар Ватанига,
 Янграр рубоби...
 Дарича ёнида,
 стол атрофида
 Асабий кезинар...
 Асабий ёзар,
 Озод кабутарни куйлар,
 Куй билан
 Тунга оро берар,
 тунни ўтказар!
 Унинг қўшиқлари мисоли лочин,
 Чаппар уриб учар илгари!
 Бу бунтар қўшиқлар тўсиқни билмас,
 Қўлдан қўлга ўтар қуроли сингари.
 Ҳар бир муюлишда бу қўшиқларни
 жандарма қувади,
 қулоқлари динг.
 Тўхтата олмайди аммо,
 гангиб қолар
 Кураш майдонида келолмасдан тенг,
 Уни янчиб ўтар Нозим қўшиқлари,
 Тилдан-тилга кўчар,
 элдан-элга!
 Таъқиқ этган сари қудрат кашф этар-да,
 Чақмоқдай гулдираб айланар селга!
 Уни тўхтатолмас ҳеч қандай фармон,
 На қилич,
 на қамчи,
 на доллар,
 на дор!
 Ҳақиқат қудрати олдида зотан
 Типирчилаб қолур ҳар қандай маккор!
 Бу куч қаршисида сармоя ҳечдир,
 Офат урчитувчи ёвузлар ҳам лол.
 Исёнкор қўшиқлар ўқдан ҳам ўткир,
 Халқлар қалбида у оташин қурол!
 Ана шундай бу кун халқлар ғазабни,
 Судлар,
 «Бўҳтон»лар ҳам кела олмас бас!
 Тўфонлар остида қолиб кетмоқдалар

Дунё сармоясидан қилганлар ҳавас!
Исёнкор овозлар қамраб олмоқдадир
Бутун ер шарини,

мардларга шараф!

Бу овоз инқилоб довули каби
Уолль-стрит қурган ёвуз кемаларни
Писта пўчоқ каби чайқатиб, отиб,
Парчалаб бормоқда бу кун жадаллаб,
Тинчлик овозига,

мардларга шараф!

Стокгольм хати — даъватномаси
Намойиш қилмоқда халқларнинг кучин,
Лион докерлари қўл қўйган бу хат
Ўз сўзли оналар қўлида бу кун!
Ҳали даъватнома океанларни ҳатлаб,
Мағрур одим билан борар илгари.
Юртма-юрт,

уйма-уй,

қўлма-қўл ўтмоқда,

Фучик варақаси,

Нозим қўшиқлари,

Пабло Неруданинг шеъри сингари!

* * *

*

Курант занг уради,

гуркирар жаҳон...

Жим қолди оташин шоир...

Ким билсин,

учқур хаёллари буюк шоирнинг

Қайга қанотланди?

Қайларга кетди?

Москва ўйлари,

гўзал хотиралар

Балки хаёлини яна банд этди?

Ёдига тушдими Колонна зали,

Шеър ўқигани босиб ҳаяжон!

Тунлар ухламасдан шаҳар кезгани,

Кремль

Куранти...

ва Қизил Майдон!

Москвага боқиб тўймайди асти

Тўймагани каби ҳаётга ҳали.

Ҳали-ҳали ўчмас шоир ёдидан
Тверской бульвари, Пушкин ҳайкали...
Нозим ҳамроҳини тўхтатди бир дам,
Ҳайкалга шундаям суқ билан боқди.
Сўнгра шеър ўқиди ўз тилида гўзал,
Шеъри аламлардан, ғамдан йироқди!
Улуғ Москвага тўқиди ғазал,
Улуғлаб куйлади коммунизмни!
«Шояд эшитсайдим, — деди, —янграса
Юртимнинг хаётбахш қудратли гимни!»

* * *

*

Курант занг уради!
Тун сокин,
гўзал...

Кремль курантин илғади кўзи,
Балки буюк Ленин кўринди унга,
Улуғвор, самимий, нуруний юзи,
Табассуми гўё нур берди тунга.
Сакко, Вансеттини эсладими чоғи,
Ғазаб чизигини тортди юзлари!
Хаёл дарёсига чўмдими тағин,
Бир нуқтада қолди яна кўзлари...
Яна ўша турма,
яна Истамбулми!
Яна ўша даҳшат — қоп-қоронғи тун?
Яна ўша бахти қаро, қашшоқ қулми,
Ўтди кўз олдидан
кишанбанд,
тутқун...

Курант овозининг тўлқинига яна
Чирмашди бир маҳал бунтар қўшиқлар.
Нозим хаёлида таниш мисралар
Қулоғига инди,

дилдор қўшиқлар!
Таниди, турмада ёзгани,
ўша!

Ўша найзабардор мисралар ўзи!
Тик қотиб тинглади ҳаяжон ичида:
Ҳа, Нозим тили бу,

ҳа, Нозим сўзи!
Курант ва қўшиқнинг садолари ичра

Қимнингдир овозин таниди бирдан,
«Она!...Она!..» деди,
она куйлар эди,
Узи ҳам қўшилди унга камердан!
Она куйлар эди халқ билан бирга,
Она Истамбулнинг бош кўчасида.
«Уғлимни бўшатинг!»— деган хитоб билан
Чиқди Туркиянинг нақ ўртасига!..
Нозим кўзларида энди ёш кўринди,
Шундай ўт юракли она боридан,
Халқнинг мардлигидан,
қўшиқ қудратидан,
Хурлик, озодликнинг байроқдоридан!

* *
*

Нозимни ёқлади ҳақ инсоният,
Ҳаёт ва замона,
озодлик ва нур!
Нозимни ёқлади истиқбол ва бахт,
Шеърят ва диёр,
илҳом ва шуур!
Нозимни ёқлади истиқбол тонгги,
Халқларнинг қудратли, ўтли овози!
Исёнкор шоирни ёқлади қалам,
Эрк ва адолатнинг қўшиги, сози.
Бу овоз, бу қудрат тўлқинга айланиб
Миллат мажлисини ларзага солди.
Ун уч йиллик азоб,
қоронғи кунлар
Шоир кўз ўнгидан мангу йўқолди.
Халқлар сиқувига туриш беролмади
Ахири на мажлис,
на Оқ уй,
макр.
Темир панжаралар кул-кул бўлиб кетди
Бу куч қаршисида!..
Қутулди шоир!

* *
*

Курант занг уради!
Бутун Шарқ тинглар

Тошкент курантининг янгроқ овозин!
Тинглар бу озодлик, ҳурлик рамзини
Ҳурлик қўшиқчиси — исёнкор Нозим!
Яна бир оздан сўнг тонг оқаради,
Қўшиқ дарёсида чайқалар водий!
Бир ажиб ҳис билан бошланур озод
Советлар Шарқининг қайноқ ҳаёти!

1951

ДОСТОНЛАР

ТРАМВАЙДА ТОПИЛГАН ДАФТАР

ОТИН ҚИЗ

(Бошлама)

Гулзарра саккизда ўқийди,
Отин қиз, бувиси наздида.
Бувиси ҳикоя тўқийди
Отин деб неварам аслида.

Отин қиз — бир сипо, бир сипо,
Отин қиз — жуда ҳам доно қиз.
Отин қиз жуда ҳам жонфидо,
Дафтари дув тўла «аъло» қиз.

Отин қиз катталар кичиги,
Кичиклар каттаси, жўяли.
Синфдош дўстлари ичида
Хулқи хуш, дилбари, бўлали.

Ҳамманинг кўзида эмиш у,
Ҳамманинг энг яхши сўзида.
Толеи ҳамиша рўбарў,
Бахт қувиб юрармиш изидан.

Бор-йўғи билгани-мактаби,
Китоби, дафтари, қалами.
Туну кун мақсади — матлаби
Ягона шу билим олами!

Шунданми бувисин эртаги,
Қизгинам, дегани, оқида!
Қилт этса биледи ер таги,
Ҳайратда ўзи ҳам гоҳида.

Гоҳида бир оғир масала
Синфни этади кўп ҳалак.
Гулзарра зеҳни нақ машғала,
Бир зумда қилади минг бўлак.

Фахр этар синфи, дўстлари,
Одоби, ақлига бўлиб лол.
Ундадир аллаким кўзлари,
Аллаким кўзида у ниҳол...

Кўп бўлди сезгани бу ҳолни,
Ҳар сафар кутади мукофот,
Гулзарра новдами, ниҳолми,
Билади ягона набатот...

Ва лекин кутади мукофот,
«Офарин», партада ҳар сафар
Қим, лекин бу ажиб синоат
Сир қолур ҳар сафар муқаррар.

Ҳар сафар шу сирли хотира,
Бир бэйлам чиройли қизил гул.
Ва ёким унинг энг бокира
Қалбига ярашиқ янги хил

Зар қалам ё қизиқ бир китоб
Қолади партада ногаҳон.
Мисоли зеҳнига бир жавоб,
Ақлига таъзимдан бир нишон!

Бу сирни билади ягона
Гулзарра ва сирли Хайрихоҳ,
Ҳар сафар топгани замона,
Ироқда сезади бир нигоҳ...

Бир нигоҳ дераза ёнида,
Бир нигоҳ — чорраҳа, бекатда.
Бир нигоҳ — масала онда
Ялт этиб ўтади, албатта...

Бу нигоҳ ялт этди қай куни
Трамвай бекати томонда
Ва ўчди олгандай қайтимин,
Ялт этиб ва ўша замонда.

Трамвай қўзғалди, хаёли
Бекатда қолди гир айланиб.
Шумикин гўдаклик камоли,
Қолгани негадир бойланиб?..

У ҳамон ҳазилга йўяди
Бу совға-саломлар сирини.
«Дугонам» дейди-ю қўяди,
Қай бири, тутолмас бирини,

Қай бири?
Қақаноқ Тиллами?
Бир қайнов ичида Қумрича?
Ё тагин бир бало ҳийлами?

Ё анов ҳазилкаш зумраша?..
Илжайиб қўяди ўзича,
Уйлайди — бу ҳам бир саргузашт,
Хаёли бир узук кўзича,
Йилтирар дилини қилиб ғаш.

Бекати.
Тўхтади трамвай,
Гулзарра ўрнидан турди жим,
Папкаси устида, ёпирай,
Бир дафтар турарди бежирим.

Бир дафтар..
У қайтиб ўтирди,
Юраги ҳаприқиб ниҳоят.
Бу зумда не ўйлар кечирди,
Тутганча дафтарни шу ҳолат...

Трамвай шаҳарни айланар,
Айланар Гулзарра боши ҳам.
Хаёли узилар, бойланар,
Қопқора пайваста қоши ҳам.
Дафтарни очади бесабр,

Сафҳада ягона сарлавҳа:
«Ҳайкаллар», ҳайкаллар..
Ва ҳар бир
Сафҳада чиройли бир лавҳа.

Бир ҳайкал тасвири қаламда
Ва шеърӣ бағишлов бирпаста
Гулзарра бошини саломдан
Гўёки кўтара олмасди.

«Тошкент ҳайкаллари» дафтари
Гулзарра дафтарин очирди.
Дафтарнинг шеърӣ гаплари
Гулзарра хаёлин қочирди.

ҚИЗИЛ МАЙДОН

Бир кун дадам билан бу ерга келдик,
Бинафша келтирган эдик Ленинга.
Дадам билан унга узоқ тикилдик,
Буванг эсингдами деди у менга.

Бувам эсимдайди, жуда меҳрибон,
Ҳамма келиб ундан ақл оларди.
Нур ёғиб турарди юзу кўзидан,
Ҳамма-ҳамма унга қулоқ соларди.

Бувам эсимдайди, кўзлари ҳорғин,
Кўп ўйлаганидан одамларни,
Одамларга кетди, дейишарди, ёрқин
(Бари бўлмаса ҳам) умрининг ярми.

Бувам эсимдайди, оқиш соқоллари,
Чиройли кулгидан қисик кўзлари.
Тахти бузилмаган ёқалари
Ва озгина чучук талаффузлари.

Даққи одамларни ёмон кўрардилар,
Нари юр, дердилар, даққилардан.
Нокас одамлардан ёмон кулардилар,
Ёмон кулардилар улардан!

Бундай қоронғида ётганларга
Қаҳр билан кажбаҳс дердилар.
Қалава учини йўқотганларга
Қалава учини топиб бердилар

Авлиё дейишар эди бувамни;
Авлиё эдилар авлиё бўлса,
Гоҳо ўйлар эдим, хўш, ундан камми,
Сўзлашиб кўрсин у, мабодо бўлса!

Бувам эсимдайди!

Эсимга тушди,
Кўрганим заҳоти Ленин бобомни!
Бувам турардилар,

унинг кулиши,
Гўё қўйгандилар менинг бобомни!

Уша кулишлари, қарашлари,
Меҳрибонликлари, худди ўзи!
Ёки тургандайин адашлари,
Бобомни учратдим куппа-кундузи!

Бобомни учратдим Қизил Майдонда,
Соғинчим, хуморим тарқалди.
Бу ажиб сайрдан қайтар онда
Қўлларини чўзиб кузатиб қолди...

* *
*

Ҳайкал қалам билан кўчирилипти,
Жуда ихлос билан шеър бошида.
Гўё шеър билан жило берипти,
Қалам билан эмас, севинч ёшида...

Гулзарра шеърни тугатиб,
Узоқ разм солди расмга.
Қалам эгасига зимдан таҳсин ўқиб,
Кейин келди шундай жазмга:

Мен уни биламан-биламан!
Хаёли қалбини шоширди.
Топди-ю ва лекин бу чаман
Ичида боз уни қочирди...

Боз ошди кўзлари саҳифа,
Трамвай айланар-айланар.
Кўзлари шеърлар сатрига
Ипаклар сингари бойланар...

МАРКС ХИЁБОНИ

Бахт қуши дейдилар семурғни,
Ободмиш семурғ қўнган уй,
Гоҳида ўйлайман семурғми,
Ёқилса чироғи сўнган уй.

Бахт қуши дейдилар семурғни,
Ободмиш у қўнган биёбон.
Ўйлайман, тагин у семурғми,
Биёбон бўлганда хиёбон!

Бахт қуши дейдилар семурғни,
Ободмиш у қўнган элу юрт.
Ўйлайман тагин у семурғни,
Элу юрт бўлганда бахти бут.

Кўп бўлди у менинг юртимда,
Ободдир элу юрт то абад!
У менинг бахтим ва эркимда,
У менинг йўлимда беадад!

У бугун ажойиб эртага
Қирмизи қоядан қарайди.
Дадамнинг севимли эртаги —
Семурғдек бошимни силайди.

Дунёда яхшилар кўп жуда
Ва лекин буюклар камдан-кам!
Тинглардим дадамни, пинжида,
Пинжида бир мену бир қалам...

* *
*

Инқилоб майдони,
Мана у —
Бахт қуши!
Ҳа, ростдан бахт қуши!
У халқлар умиди, ялови,
Бошида инсонлар олқиши!

Трамвай ўтади гувиллаб,
Айланиб қолади хиёбон.

Ҳайкаллар ўтишар саф-басаф,
Кетма-кет,
Бетма-бет,
Ёнма-ён...

БИР ҚАСР ВА УН ТҮРТ БАҲОДИР ҲАҚИДА ЭРТАК

Бир онанинг ўн тўрт ўғлони
Бўлган экан ёвқур, баҳодир.
Ун тўрт сипоҳ аталиб номи,
Янграр экан тилларда мағрур!

Бирин туққан экан баҳорда,
Она бургут қилганда парвоз,
Бирин туққан экан диёрда
Шунқор қўниб, тўлишганда ёз.

Бирин туққан экан тўкин куз,
Арғимоқлар тараганда ёл,
Бирин эса, учганда юлдуз
Ва лочинки қилганда хаёл.

Бири мерган экан, қарчиғай
Кун тигига учганда урган.
Бири зукко экан, парча ой
Шуъласида оламини кўрган!

Бири меъмор, бири бинокор,
Бири экан тенги йўқ наққош,
Бири гули ҳамиша баҳор,
Бири қўли гулу, тилла бош!

Юртнинг катта байрами экан,
Аср экан ажойиб аср!
Бино бўлган экан бир Ватан,
Ўхшаши йўқ ажойиб Қаср!

Келган экан одам омади,
Кул-кул бўлган экан кишанлар!
Энди тиклаб одам қоматин
Солган экан оламга назар,

Қирган экан иқбол қасрига,
Ўзи қуриб, ўзи этиб боғ.
Етиб энди асли ҳасмига,
Қўкрагидан кетганида доғ,

Қашшоқликнинг, аламнинг доғи,
Еру кўкка дод солиб бирдан,
Зулм зоғи, зулмат яроғи
Бош кўтармиш бирдан қабрдан!

От солипти Қасрга дажжол,
Бўрилардай тўс-тўсдан писиб,
Шунда туриб мисоли шамол
Ўн тўрт сипоҳ чиқипти тўсиб!

Шамол каби ўтибди кунлар,
Шамол каби кўтарилиб жанг.
Ўн тўрт сипоҳ қўрғаб бу кунлар
Иқболини, бўлиптилар танг!

Танг қилипти разил хиёнат,
Беш-ўн муртад, ғаламис бўри.
Ўн тўрт сипоҳ, борки ривоят,
Ёнган, аммо сўнмаган қўри!

Дейдиларки, Қаср тошлари
Тош эмасмиш, қотган қон эмиш.
Яловбардор ғолиб бошлари
Осиёда отган тонг эмиш.

Тошлар гўё мангу мадҳия —
Сипоҳларни куйлармиш улар.
Болаларнинг бу кунин дея,
У кунларин берган эмишлар.

У кунларин!
Ўн тўрт баҳодир!
Олов бўлиб ёнади бугун,
Мангу олов гўёки бир-бир
Юракларда қолади бугун!

Раста-раста ўтади ёшлар,
Таъзимдадир куёв ва келин.

Ҳар кун, ҳар он бунда қуёш ҳам
Таъзим бажо келтирар келиб.
Ўн тўрт сипоҳ, ўн тўрт баҳодир
Дадам билан сўзлашардилар.
Дадам мени уларга бир-бир
Ўғлим, дея кўрсатдилар...

* *
*

Хиёбонлар кезар Гулзарра,
Хиёбонлар ўтади бир-бир.
Дафтар бетларида гулзорлар
Ва даҳолар, гулзор аро нур.

Уни мафтун этади бунда
Ҳар бир жило, ҳар бир аломат.
Гоҳи мраммар ва гоҳи қумда
Эриб кетар эди бу ҳолат...

Тағин йиғиб этади ҳузур,
Тўймас эди, тўймасди сира.
Йиғар эди бамисоли дур,
Тизар эди қилиб бўйсира.

Гувиллайди трамвай бетин,
Берунийдан ўтади ғув-ғув,
Очиб тағин дафтарин бетин
Давом этар ҳикоясин у...

БЕРУНИЙ

Бугун туня билан туш кўриб чиқдим,
Уни, Берунийни...
Камсуқум, камгап,
Мармар супасидан тушиб келди жим,
Мармар қўлларини қўйди елкамга.
Кеча узоқ боқдинг, — деди кўзимга, —
Беруний бўлсам ҳам била қолмадим.
Ҳеч нима демасдан кетдинг изингга,
Сени ўйлавериб ухлай олмадим.
Кўнглинг тўлмадимени мендан ва ёки

Сенинг Берунингга ўхшамадимми?
Шуни яхши билки, Беруний хоки
Ўйлатмаган дейсан дунёда кимни?!
Раҳмат келганингга, ўйлаганингга,
Пойим узра қўйган гулингга.
Раҳмат, бобо дея сийлаганингга,
Сийлагани учун элингга.
Ҳар кун кузатаман одамларни,
Ҳаёллари минтақасини.
Кўрмаганман бундай дамларни,
Кўрмаганман бундақасини
Фикр-идроклари уфқ талашар,
Ироқ-ироқларда назарлари.
Учиб бормоқдалар фазолар оша,
Мен топмаган юлдузлар сари.
Даврингизга беҳад қиламан ҳавас,
Ҳар бир қадамингиз ҳавас этгулик.
Ҳар битта ҳамлада сиз олган нафас
Минг йиллик умримга етгулик!

Фазога боқади ўқтин-ўқтин,
Фазогирларимиз йўлига.
Бўлмаганингизда, бу олам бутун
Маҳкум эди фақат ўлимга, —
Дея босди аста бағрига,
Қайтиб мрамар супасига ўтди.
Бир вақт елка тутган замон оғирига
Мутафаккир яна рукуга кетди...

Уйғонсам қоронғи, ҳали жуда эрта,
Ҳаёлим чувалди беқарор.
Бўлса ҳам фарзандлар қаерда,
Қайтиб келар экан муқаррар!..

* * *

*

Саҳифа ошади отин қиз,
Саҳифа ошади трамвай.
Мисоли келади юзма-юз
У нигоҳ ўтади пайдар-пай.

Ҳар битта сатрида ўтади,
Ҳар қалам нишида, наздида.

Илиқ бир нигоҳ кашф этади
Ҳар битта санъати, вазнида.

Навбатда Навоий пешвоз,
Шеърят гулшани мунтазир.
Булбуллар гулларга этиб роз,
Навоий назмига кўп асир...

НАВОИЙ

Ҳуснихат эканлар бобом жуда ҳам,
Кўп китоб кўчирган эканлар.
Қилқалам ном бериб шоир Ғафур Ғулом
Ғазалга туширган эканлар.
Ёд билган эканлар уни, Навоийни,
Бедилни, Ҳофизни, Фурқатни чунон.
Мушоираларда енгилган кунни
Бўлмаган, дейдилар, ҳеч қачон.
Шунданми, ҳар сафар кўрганимда
Кўргандай бўламан уйимизда.
Кулиб қарагандай бўладилар зимдан,
Уйлайман, бобомдай ҳамон ўйи бизда.
Ҳозир ҳам ўшандай кўзи тўла нур,
Файз тўкиб ўтирар мушоирага.
Гўё тизиларди ғазаллардан дур,
Навоий бош бўлган бу доирага.
Кулиб кузатарди, тингларди уларни,
Беҳзод асосига таяниб,
Тонг қолдиришарди гулу булбулларни,
Ғазал тинглашарди улар ҳам қониб;
«Ўн саккиз минг олам ошуби
агар бошиндадир,
Не ажаб чун сарвинозим
ўн саккиз ёшиндадир...»
Ҳар бири бир дарё, деди дадам секин,
Учиб кетмасин деб хаёл қушлари.
Мана, учрашдилар дарёлар
Ва кенг
Уммонга айланди дарёлар бари!
Дарёлар туташди бизнинг кўзимизда,
Навоий наҳрига қуйилиб.
Мисоли долғали денгиздай
Шеърят баҳрига қуйилиб.

* * *

*

Гулзарра зил кетди ноғиҳон
«Ўн саккиз минг олам» сўзида.
Бир хаёл қўзғарди кўзида:
«Ўн саккиз минг олам ошуби
агар бошиндадир,
Не ажаб чун сарвинесим
ўн саккиз ёшиндадир...»
У нигоҳ,
У нигоҳ,

у нигоҳ...

Изларди юраги, ўйи ҳам.
Кўрарди наздида уни гоҳ,
Қийнарни ўй деган бир алам.

Хиёбон-хиёбон кезарди
Варақлар-варақлар бетида.
Кўнглида ажиб ҳис сезарди
Сўроқлар-сўроқлар кетида.

ПУШКИН

Онегин Татьяна остонасида,
Татьяна зил кетиб йиғларди.
Онегин пушаймон исканжасида
Унинг юрагини тигларди.
Бутун спектакль сенда бўлди кўзим,
Татьяна алами сенга куч келди.
Наздимда бу замон тақдир юлдузинг
Татьяна юлдузи билан дуч келди.
Ёшинг дув тўкилди юзларингга,
Тутолмади узун киприкларинг ҳам.
Ўйим кетди бир дам сўзларингга...
Синфдаги доно сўзларингга бирдан.
Тагин идрокингга ҳайрон қолдим,
ҳайрон,
Кўплар идрокига берганингда шах.
Ҳавас қилар эдим ҳамиша равон
Пушкин қаламини қилганингда шарҳ.

Пушкин кутар эди бизни хиёбонда
Тошкент жамолига бўлиб маҳлиё.
Унинг кўзи тушди сенга шу онда,
Гўзал Татьянасин кўргандай гўё.
Ёш, зийрак, навқирон, ўспирин Пушкин
Ёшларингни артди шеър билан.
Шеър ўқиди жўшқин, бугунги
жўшқин

Умрга ҳасанот дея меҳр билан:
«Қўл билан тиклаб бўлмас
Ҳайкал қўйдим ўзимга,
Ўт босмагай бу йўлни
Мутлақ абадулабад!
У мағрур қад кўтарди
Бош эгмайди таъзимга,
Александр қуббасидан ҳам баланд!»

* *
*

Эсига солади неларни,
Гангикан ўйлари келади
Шундай ҳам ажойиб бўларми
Одамнинг ўйлари...
Кулади,
Кулади дафтарнинг тилига,
Трамвай айланар,
Боши ҳам.
Наҳотки у қулфи дилиг
Қиролган бўлса-я...
Сирли дам...

ГОРЬКИЙ

Кўчирар эканман дафтаримга уни
Озгина ўзгартгим келди аслидан.
Қўлига тутқаздим Данко қалбини,
Чироқ қилиб тутган инсон азмидан.
Ўзи деб ўйлардим Данкони яккаш,
Келаверар эди ўйимга ўша.
Ўша афсонавий Данко жафокаш,
Ўша кўксимизда юрган ҳамиша.
Кафтида ёнаркан Данко юраги,

Сеҳрига олгандай бўлди уни ҳам,
Қалбига қўл солиб Данко эртаги,
Гўёки уйғонди адиб хотиржам.

Қуёш чошлаган эди,
Ёзни бошлаган эди,
Ораста эди майдон,
Гул раста эди майдон
Буюк Горький пойида,
Унинг кўрки пойида
Очилиб ётар эди,
Сочилиб ётар эди.
Унинг азиз кафтида,
Кафтининг зўр тафтида
Данко юраги ял-ял
Ёниб мисоли машъал,
Йўл кўрсатиб турарди.
Ироқларни кўрарди.

Данко чирогини олган кимки бор,
Истиқбол бахтига эрур дахлдор.
Тошкент осмонида унинг машъали,
Тошкент бамисоли унинг маскани!
Данко юрагидай ёниб турарди,
Бахтлар булоғига қониб туради.
Уни бамисоли ўқисанг бўлур,
Ундан шодлигингни тўқисанг бўлур.
Худди муаллимнинг, дарсингдадир у,
Умидинг, армонинг, орзунгдадир у.
Ҳар бир саҳифангда, ҳар бир хатингда,
Ватаниннга лойиқ муҳаббатингда
Унинг меҳр қўри бор,
Юрагингда қўли бор.
Тилсими бор тилида,
Ҳар битта манзилида,
Хаёлининг кучида,
Қаламининг учида,
Инсон тилагисимон,
Данко юрагисимон!

* *
*

«Данко юрагисимон...»
Бу ўшами, ўшами?

Данкони кўп ҳаяжон
Билан зўр ўқигани
Ўйига келди бирдан
Бу ўшами, ўшами?..

Қўрқиб кетди ўйидан,
Боқди теварагига.
Тагин босди ҳаяжон
Сирли ўйи тагига
Етай деб қолганидан.

Ёнсам дейди дафтарни,
Ёпилмайди дафтари.
Қистар кўнглининг ярми
Ўқи деб борган сари.

Ўқи дейди, давом эт,
Давом эт, эй отин қиз,
Яна дафтар бетма-бет,
Тагин ўйлар изма-из.

ФЕЛИКС ЭДМУНДОВИЧ ДЗЕРЖИНСКИЙ

Соқинлик ҳукм сурап
Унинг хиёбонида.
Соқинлик кулиб турар
Бамисоли ёнида.
Уни ардоғ этарлар
Тошкент тароналари.
Дуо қилиб ўтарлар
Инқилоб оналари,
Фарзандлари ёшлиги,
Болалиги ҳаққига,
Йўлининг қуёшлиги,
Лолалиги ҳаққига!
Дуо қилиб ўтарлар
Кексалиги расолар,
Дуо қилиб ўтарлар
Кумуш қубба асолар!
Салом қилиб ўтади
Юртимиз чечаклари
Ва қасамёд этади

Унинг келажаклари.
Унинг собиқ боқимсиз
Етим жўжалари ҳам,
Кўкраги тўла юлдуз
Юрти хўжалари ҳам.
Уша таниқли шинель.
Уша керза этиги.
Ҳамон хаёлида эл.
Хаёлининг йўқ чеки.
Уша таниқли назар,
Уша таниш қиёфа.
Уша елкасоз камар,
Уша комиссар ёқа!
Худди «кетдик» деса ким,
«Кетдик» дея кетгудай,
Худди «бу менинг бурчим» —
Дея давом этгудай!
У киши хаёлида
Бурчин ўтаётгандай,
Ленин истиқболига
Қараб кетаётгандай...

МИХАИЛ ИВАНОВИЧ КАЛИНИН

Эскижўва эди бу ернинг номи, —
Дейдилар эскилар эслашиб.
Хотин Масжид деган масжид имоми
Бўларди бу ерда мухтасиб.
Аҳоли ичида саводли танҳо
Имом аталарди у замонлари.
Бинолар ичида энг гўзал бино
Масжид аталарди ўша онлари.
Бугун мана энди, дейдилар кулиб,
Масжид бўлиб қолди энг шумшук бино,
Аҳоли ичида энди, келиб-келиб,
Имом бўлиб қолди авоми танҳо.
Энди Эскижўва янги либосда,
Янги мазмун билан боқади.
Ҳаёт бамисоли бунда раста-раста,
Дарё-дарё бўлиб оқади.
Бунда табриклайди сени ҳар саҳар
Замон қарияси Калинин бобо.

Тонгдан оқ йўл тилаб сенга ҳар сафар,
Оқшом бугунингга беради баҳо.

Бобо шаҳарини севади жуда,
Хиёбонларини, кўчаларини,
Унинг сутдай ойдин кечаларини.
Трамвайларининг машқи мавжида....

Ўзи кўриб, севиб, танлаб, тақдирлаб,
Қўлларини сиқиб, бағрига олиб,
Ўзи орден таққан беҳисоб ғолиб
Кўксларни кўради, ўтади саф-саф!
Такси айланади уни бетиним,
Бетиним автобус, троллейбуслар.
Шулардай бетиним менинг ҳам куним
Дегандай боқади нуроний кўзлар.
Назаримда худди шаҳар кезиб, бир оз
Бунда тўхтагандай, сафардан хушҳол.
Худди бизнинг азиз боболарга хос
Мулойим, хушфезл, доно оқсоқол...

МИХАИЛ ВАСИЛЬЕВИЧ ФРУНЗЕ

Қийғир турар қиёда,
Бир ботир бор дунёда,
Қилсанг арзир зиёрат
Уни дилдан зиёда.
У бахт йўлига тушди
Ва бахт билан топишди.
Инсонлар чироғини
Қуёш билан ёқишди.
Экди бахт ниҳолини,
Шарқнинг истиқболини.
Кўксида олиб келиб
Лениннинг иқболини.
У гуллар куртагида,
Оналар эртагида
Қўшиқ бўлиб учади
Юраклари тагидан.
От келар дупур-дупур,
Чиқ, эшигингни супур.
Келаётир дулдулда

Ғолиб қизил командир.
От келар баландпарвоз,
Йўлига ёз поёндоз.
Келаётир дулдулда,
Лочин кўз, бургут сарбоз!
От келар яшнаб борлиқ,
Қашқаси гўё ёрлиқ.
Сарбоз овозасига
Дунё қилади торлик!

* * *

*

Трамвай айланар, айланар,
Дафтарда отин қиз хаёли:
Ҳайкаллар,
 хайкаллар,
 хайкаллар,
Жавобин тополмас саволи.
Ким ўзи?
(Албатта синфдош...)
Негадир қалқади юраги.
Юраги этмоқчи бўлиб фош,
Чўчитар,
Йўқ, дейди кераги
Наҳотки бу ўша ландавур,
Кўримсиз,
Камсуқум билагон?
Энг сўнгги партанинг «Асл-бўр» —
Лақабли сўтаги бегумон?..
Аслни шундай деб атармиш
Синфи, тан бериб ҳар палла.
Бирпасда ечилиб кетармиш
Бўридан ҳар қандай масала.
Тилсиммиш бўр унинг қўлида,
Хаттабич соқоли сингари.
Йўқ!
Зеҳн, кўринган бўрида,
Зеҳнининг, ақлининг тингани!
Трамвай айланар, айланар,
Гулзарра етолмас уйига.
Ойналар,
 ойналар,
 ойналар.

Нур тўшар кишилар ўйига.
Гулзарра оҳиста варақлар,
Сўйлайди трамвай дафтари.
Келади яқин ва йироқлар
Гўёки бугунни ахтариб.
Кўргани келади бахтини,
Кашфини, фалакдай муҳташам!
Гулзарра Шарқ пойтахтини
Кузатар, бир дафтар,
бир қалам...

ВАЛЕРИАН ВЛАДИМИРОВИЧ КУЙБИШЕВ

Айтинг, нега мени онам
Туғмадикин илгари,
Ромба таққан қўмондонлар
Қаҳрамонлар сингари
Ғафур Ғулом

Эсингдами, Ғафур Ғулом
Келганлари қай йили,
Шу шеърни шиддат билан
Қандай ўқиганлари?
Ҳар кўрганда бу ҳайкални
Ана ўша долғали
Ва шиддаткор овоз келар
Уша шеърнинг залвори!
Худди унга айтилгандай,
Унга ҳавас қилгандай,
Худди унинг, ўшаларнинг
Шиддатидай шиддати.
Худди унинг қисматини
Қисматим деб билгандай,
Юрагининг шижоати,
Шижоати, қудрати!
Фрунзедек ҳушёр, зукко,
«Будённийдек серсавлат».
Эл ишига камарбаста,
Элнинг кўзи, қулоғи.
От солганда бургут бўлган,
Жар солганда — бир давлат.

Эш бўлганда эл бошида
Порлаб турган чароғи!
Сенинг бахтинг, келажагинг
Дея қилич суғурган,
Шлём кийган аскарларнинг
Сафларида сафбаста,
Томирида буюк Ленин
Насиҳати югурган,
Осиёни қони билан!
Этган поку ораста,
Тошкент бағри иссиғида
Гранитда намоён,
Ленин билан,
Горький билан,
Ота билан ёнма-ён.
Унга таъзим қилишади,
Ҳамюрт, дея шарқона,
Уни бунда,
Шаҳарқўмда,
Ижроқўмда кўрганлар,
Фахр билан ўтишади
Унинг билан мардона
Довон ошиб,
Ўлимга ҳам баб-баравар қирганлар.
Менинг бобом дейдиларки,
Жуда эди меҳрибон.
Юрагингни бер десалар
Олиб берарди ёриб.
Шу сабабдан тошкентликлар
Мармар ясаб меҳридан,
Уни унга ўрнатдилар
Ўлимдан олиб қолиб.
Шогирдлари барпо этган
Янги Тошкент кўзида,
Трамвай ҳам минг бор тўхтаб
Чеккасига еткудай.
Ҳаққи бордир унинг ҳар бир
Ярқироқ юлдузида,
Ҳар бир кашфи овозаси
Самоларга кетгудай...
У шерикдир куйимизга,
Қулгимизга тоабд,
Ташсельмашнинг кўркига ҳам,

Ва биринчи оқсоқол.
Шунданми, элдан бурун
Соқол қўйган эканлар,
Шундай кичик ёшидан
Халқига бўлиб қарол!

Оталари ҳам ҳаттоки
Ота дейишди уни.
Ота бўлиб қаради,
Эл ишига яради.
У эди умри боқий,
Севиб юрти, элини,
Юмушига яради,
Эл ишида қариди.

Дейдиларки, кексалар:
«Ақл китобдан улуғ».
Ақл ҳоким мамлакат
Яшар обод, омонда!
Улар неки эксалар,
Улар ташлаган уруғ
Тилло берармиш фақат,
Шундай омон замонда!

Бизнинг еримиз тилсим,
Йўқ нарса йўқ дейдилар.

Бу сирларни билармиш
Отанинг одамлари!
Агар тилло тўкилса,
Ҳар гиёҳдан ёки зар,
Уни обод қилармиш
Отанинг қадамлари!

Тунда чироқ эканлар,
Кунда эса, офтоб.
Сир йўқ экан мисоли
У киши билмаган ҳеч!
Юраги тоғ эканлар,
Уйлари катта китоб,
Одамларнинг аҳволи
Экан ўйи эрта-кеч.

Ўзи зўр деҳқон экан,
Йўқ экан билмагани.
Тушган экан шу сабаб
Унга Ленин назари.
Ақли ҳам бир кон экан,
Йўқ экан қилмагани,
Халқ хизматига туққан
Дерлар уни азали...

Чорсу гавжум хиёбон,
Ота хиёбонлари.
Саломларида доим
Кўкалдош мадрасаси.
Бошларида солбон
Бахтиёр замонлари,
Ироқлардан Навоий
Шеърининг келар саси:
Ассалом Тошкент тонги,
Тошкент хиёбонлари!
Офтобнинг минг ранги,
Рангин зиёбонлари!..

НОМАЪЛУМ СОЛДАТ ҚАБРИ

Доим сукунат
Бу ерда ҳоким.
Ухлайди солдат,
Оромда хоки.
Дадам бу ерда
Тўхтайди холи,
Узоқ паришон
Бўлиб хаёли,
Ким бўлмасин у,
Солдат — халоскор! —
Дерлар эгиб бош, —
Унутма зинҳор.
Унутма, ўғлим,
У шонли жангни,
Солдат йиқилган
У қонли жангни!
Қуйлайди олам
Уни этиб ёд

Мангу бўлсин деб
Оламни обод.
Олам мунаввар,
Гард йўқ самода.
Эллар шукуҳи,
Мадҳи навода!
Баҳор ётоғи,
Чаманда боғи,
Инсон чироғи
Минг бир жилода.
Сендан-сенингдан
Олам жамоли,
Сендан-сенингдан
Эллар камоли! —
Дейди пичирлаб
Дадам қабрга,
Дейман пичирлаб
Дадам-ла бирга:
Бошингда ёнган
Мангу оловдан
Олам жамоли,
Одам хаёли.
Бу сенми, ёки
Мангу оловми?
Мангу оловми,
Мангу яловми?
Мисоли жангда
Қўлингда порлоқ
Ғолиб элингдан
Қувганда ёвни!
Элингда уйғоқ
Сенинг ироданг,
Сен айлаган жанг,
Сен сайлаган тонг!
Элларда уйғоқ
Мисоли ирмоқ.
Тилларда мангу
Сенинг ҳикоянг!
Салом, ҳалоскор,
Салом, тинч осмон!
Эй, хайрли кеч,
Эй, хайрли тонг!

ЖАСОРАТ

Зилзила турди бирдан,
Дев турдими қабрдан?
Тўзон босди оламни,
Ерми,
 кўкми,
 оламми,
Билиб бўлмасди сира,
Бамисоли кунгира
Айланар эди осмон,
Гоҳ кунгира ё сумон.
Худди катта бир дажжол,
Ер-кўкни қилиб дол-дол,
Минг йил чанг босиб ётган,
Фориди сасиб ётган
Пўстинини қоқарди,
Гўё тўфон чопарди.
Айни тонг-саҳар эди,
Оламда баҳор эди,
Қушлар уйи бузилди,
Қушлар куйи бузилди.
Пешайвон пештоқидан,
Тоқилар равоқидан
Чирт узилди бир уя,
Болалари дод, дея
Кўзлари олазарак,
Уяларига бирдан
Нақ ёпишган эдилар,
Нақ опичган эдилар
Қалдирғоч болалари,
Бир уй чош болалари.
Уялари осилиб,
Гўё арғумчоқ солиб,
Шипни ушлаб турарди,
Гўё тишлаб турарди
Оналари чирқираб,
Оталари чирқираб,
Гирдикапалак эди,
Жуда ҳам ҳалак эди,
Тинмас эди зилзила,
У даҳшатли силсила,
Одамлар излаб чора,

Узи билан овора.
Ер жинни бўлган эди,
Ғазабга тўлган эди.
Қушлар эл ҳолатига,
Одам жасоратига
Ҳайрон боқишар эди,
Қанот қоқишар эди.
Лекин қушчалар бу чоқ
Бамисоли арғумчоқ
Бориб-келиб турарди,
Узилай деб турарди.
Дод дея чириллашиб,
Атрофига чирмашиб,
Учарди оналари,
Зилзила турган сари.
Мўъжиза турди бу он,
Хоҳ инонма, хоҳ инон:
Вайрона айвон бирдан,
Бу айвон ҳайрон бирдан,
Қушларга тўлиб кетди,
Қушбозор бўлиб кетди.
Сепкили гўзал қумри,
Чаққон дастёр лойхўрак,
Ораста бутун умри —
Мусича, чумчуқ, читтак,
Ҳамиша эш, тадбиркор,
Доно, донишманд каптар.
Бари эди бахтиёр
Ёрдам қила олсалар.
Тўхтамасди зилзила,
Тўхтамасди силсила.
Ҳамма қушлар бир бўлиб,
Ҳозиру нозир бўлиб,
Уя остига кирди,
Бир ерда учиб турди,
Бамисоли беланчак,
Ҳа, мисоли беланчак.
Тағин зилзила турди,
Уя бирдан узилди...
Айвон узилди гўё,
Айвон бузилди гўё!
Диллар чиқди қинидан,
Қушларнинг шовқинидан!

Уя узилди бир ҳас,
Қушларнинг «этагига»,
У йиқилди, ергамас,
Қушлар беланчагига!

* *

*

Жасорат ҳайкали қошида эдик —
Тошкент зилзиласи хотирасига.
Зеб бериб туради дўстлик тоғидек
Тошкент қурилиши хотимасига.
Дадам турар эди гўё,
Сапчиб турган
Уша даҳшатли тонг зилзиласида,
Ойим,
Қўлларида мен,
Мен интилган —
Дадам ушлаб қолган синч зинасига.
У кунлар болалик ўйимда ҳамон,
Бамисоли ўша бузилган уя.
Уша паррандалар,
Уша полапон
Қалдирғоч болалар,
Узилган уя...
Қушлар беланчаги,
Қушлар этаги,
Уша учиб келган гала-гала қушлар,
Уша чаман-чаман Тошкент чечаги,
Бугунги гўзаллик,
Кечаги ишлар.
Дадам узоқ боқиб бу обидага,
Эслаб паррандалар беланчагини,
Мана шундай, деди, бахтинг эртаги,
Эртаги кунларинг,
Унутма буни!

* *

*

/тугаллама/

Гулзарра хаёли беғубор,
Дафтардан бошини кўтарди.
Ҳайкаллар,
 ҳайкаллар,
 ёдгор,

Саф-басаф қайталаб ўтарди
Ва лекин ўтмайди у нигоҳ,
На таниш гулдаста,
На бир хат.
Бир ёниб ўчгучи баногоҳ
На мактаб,
На раҳна,
На бекат...
Энг оғир, мураккаб дарслар
Ўтдилар унингсиз
Ва беиз.
Мисоли кўкракда дарзлар,
Дарзлар қандайдир
Ва бежиз...
Гулзарра ҳар куни неча бор
Қарайди титкилаб папкасин.
Ҳеч нарса...
Ва зинҳор, базинҳор...
У нигоҳ ва унинг шарпаси...

Гулзарра тинмади бу ҳафта,
Доскага чиқади дам-бадам.
Ва лекин кўринмас бу дафъа
На дафтар,
На китоб,
На қалам...
Тўсатдан тарқалди туманлар,
Чиннидай артилди само ҳам,
Тўсатдан тарқалди гумонлар,
Қўшиқлар янгради ҳамоҳанг
Хушхабар таралди бирровда,
Тўсатдан кунлардан бир куни
Совриндор бўлипти Московда
Аслнинг «Ҳайкаллар» туркуми...
Негадир хўрсинди Гулзарра,
«Ҳайкаллар...»
Ўтказди дилидан.
Ҳайкаллар
Ҳайкаллар,
Минг карра
Айланди Гулзарра тилида...

ЗАМОН ҲУКМИ

ҲАМЗА

Салом, шеъримизнинг бобокалони,
Эллик менга бугун, сенга эса, саксон.
Сени ўлдирганлар кетди тўнғиз қоми,
Тош отганлар эса тирикмиш ҳамон.
Тирик эмиш сенга тош отганлар,
Менга, шеъримизга, санъатимизга,
Ленин дами синган азиз ўлкамиз,
Ленин ҳадя қилган жаннатимизга!
Тирик эмиш...
Аммо қилни қирқ ёриб,
Ором истар эмиш қирқ йилдан буён.
Афсусга айланиб тириклар тоши,
Қирқ йилки қон ютиб ермиш пушаймон.
Пушаймон ер эмиш ўлмаганига,
Ҳар кун ўлар эмиш, ҳар кун еб дашном,
Ўша хатосига,
Ўз туққанига —
Ўзи тош отгани туфайли бадном!
Лаънат ўқир эмиш ўша кунига,
Ўша — ёв кетидан кетган онига,
Ўша аламзада муртадлар билан
Бир бурда нон еган дастурхонига!
Ором келмас эмгаш нима қилса ҳам,
Тиз чўкиб ўпса ҳам тупроғини у
Кўнглига юқмасмиш кулги, кулса ҳам,
Чиннидай синармиш кўнглида кулгу.
Ерда қолган эмиш ҳамиша кўзи,
Тоғми гарданига ўтирар эмиш,
Қўли тегмаса ҳам хаёлга ўзи,
Виждони кўнглини кемирар эмиш.
Ҳамза,
Шеъримизнинг баланд парвози,
Авжи, силсиласи қўшиғимизнинг!
Бошим Сен йиқилган жойда тавози,

Шалола уфурар,

вағиллар,

шовқин —

Аллалаб уйғотар Ҳамзаободни.

Унга жўр бўлади ўт ҳам, ўлан ҳам,

Лол қоласан, бу куй ҳаммага ёдми!

Буралиб-буралиб тоғлар оралаб

Кириб кетган йўллар элтар чаманга.

Оромгоҳ боғлари савлат тўкиб ётар

Тоғлар орасидан азиз ватанга.

Қават-қават бўлиб мингашиб кетган —

Тоғлар тепасида кўркингман, дейди.

Кўз илғамас баланд қорли қоялар

Гўё кўкдан туриб бўркингман, дейди.

Меҳнат қўшиғидан бу томонларда

Ҳаёт гувиллайди,

тоғ гувиллайди.

Йиллар югуради унинг қанотида,

Тоғлар этагида колхоз гуллайди.

Колхозни гуллатар собиқ чорикор,

Ўзи буғдой экиб, оч қолган деҳқон.

Колхозни гуллатар, ўзи пахта экиб,

Ўзи юпун қолган пахтакор ўғлон.

Колхозни гуллатар, бир вақтлари —

Шу жойнинг чўриси, собиқ қароли.

Хурофот уяли Шоҳимардоннинг —

Захок кулбасида ётган аёли.

Колхозни гуллатар, ўз тупроғини —

Ўзининг қони-ла озод қилганлар.

Босмачилар билан тоғма-тоғ олишиб,

Қутлуғ бахтларини сақлаб қолганлар.

Колхозни гуллатар

Уста Мамат бобо,

Раис Холиқ ака, Азизхон, Райҳон.

Энди экканига паққос ўзи хўжа —

Маҳкамшер,

Кимсаной,

Ҳофиз Валихон!

Энди Шоҳимардон ўзлариники,

Унинг узуми ҳам, пистаси, боли.

Узоқ тоғ ичида булут соясидай —

Сузиб юрган йилқи, чорваси, моли.

Ҳаммаси-ҳаммаси ўзлариники,

Колхоз ҳам,
қишлоқ ҳам,
деҳқон ҳам маъмур.
Энди мангу қолди Шоҳимардонда
Фароғат,
тароват,
ҳаловат-ҳузур.
Табиат ҳунари ажиб бу жойда,
Фарқи йўқ дегули баҳори, ёзи.
Баъзан баҳордан ҳам ўтиб кетади
Бунда гўзалликда қишининг нози.

ҚИШ КЕЧАСИ

II

Бугун қор тагида гўзал Ҳамзаобод,
Мингоёқ офтоб жуда баландда.
Ҳеч ким кўринмайди совуқ қаттиғидан
Тоғлар орасида, йўлда, ялангда.
Совуқ бениҳоя жаҳлга минган,
Мирзатеракларнинг бошида қиров.
Ариқ бўйларига атайлаб гўё
Яхдан маржон ясаб тақибди биров.
Кўча беткагида қор уюмлари,
Бўғотларда эса қишнинг қилиғи.
Қатқалоқ йўлларда гўёки дейсиз
Чирс-чирс синиб ётар ойна синиғи.
Бошбоғини узиб, ўйноқлаб чиққан —
Сигир муз ялайди ҳовлида шошиб.
Ҳозиргина сойдан сув ичиб қайтган —
Қулун дайдиб юрар кишнаб, адашиб.
Қоронғи тушади,
қизғин иш куни —
Аста қуйилади, қўнади гўё.
Офтоб пилик каби тортилиб аста
Тоғлар орқасида сўнади гўё.
Сув каби тинади кундузги шовқин,
Олам фароғатга топширур борин.
Қор тагида ётган шудгор ҳам ҳатто
Қулоқ солиб кутиб ётар баҳорин.
Лекин ухламайди, тинмайди одам,

Юртимнинг тираги бўламан, дейди.
Оппоқ ойнавонлик уйида,

нурлар
Остида ўтириб китоб ўқийди.
Кимдир приёмник ёнидан кетмай
Тўлқиндан-тўлқинга ўтади, тинглаб.
Кимдир хотини-ла,

янги рўзгор учун —
Пул санар уйида минглаб, ўн минглаб.
Тоғлар тун қўйнида мудрайди жимжит,
Тоғлар этагида мизғийди қишлоқ.
Аммо одам асти чарчамас, ўлмас,
Ҳаёт қучоғида доимо уйғоқ.
Унинг юрагида қурмоқ, қидирмоқ,
Ижод ва ихтиро хаёли яшар.
Унинг паноҳида улуғ мамлакатнинг —
Бахти, истиқболи, эрки бехатар.
Унинг соатлари нур каби учқур,
Лекин самараси йилларга тенгдир.
У сафар бошлаган Коммуна йўли —
Манглаймиз каби ярқироқ, кенгдир.
Совуқ...

қаттиқ совуқ,
қишнинг қаҳри зўр,
Читирлаб ёнади ўйчи гулхани.
Гулхани атрофида дoston бошланади,
Тонгга уланади чўпон достони.
Саксовул ёнади печкада гуп-гуп,
Ҳисобчи чўтлайди даромадини.
Отбоқар совутар,

(Раис тайинлапти),
Колхознинг улоқчи саман отини.
Лиқ тўла чойхона,

тўрда ўтирган
Мўйсафид:— Бу қандай қиш бўлди,— дейди.
Дийдираб,

«ҳу-ҳулаб» кирган Маҳкамшернинг —
Мўйлабида қотган яхи эрийди.
— Аямажиз, — дейди мироб Отахўжа,
Теразани «ухлаб» қарайди тоққа.
— Паққос ҳосил, — дейди кўз олмай қирдан,
— Ҳа, ҳосил ёғибди, — дейди, — Қишлоққа.
— Келаси йили ҳам марра ўзимизда,—

Дейди Кенжа полвон уриб тўшига.
— Катта кетдинг, полвон,— дейди кимдир
тагин,—

Чираниш кетмайди пахта ишига!
— Ўрни бор, акаси, чиранишнинг ҳам, —
Дейди Кенжа полвон салмоқлаб, кулиб.
— Чиранмасдан ахир йиқиб бўладими, —
Полвонни курашда анойи билиб?!
Ҳамзанинг бир гапи қулоғингдами,
Ҳў, жар бўйидаги тўпда-майдонда?
— Белинг бўшадими, тамом бўлганинг,
Ўзингни кўрасан паққос осмонда!
— Кўп Фозил эди-да, —

хўрсинди аста,
Ҳозиржавоб эди, хушчақчақ эди.
Ёвга даҳшатли ёв, дўстига худди —
Суянчиқ бўлишда буюк тоғ эди...
Тўғри, чиранмоқлик — бир оз мақтанчоқлик —
Дерсан,

кулишингдан билиб турибман.
Қани, айт-чи, ўзинг, эски чорикор,
Энди замонангга бермайсанми тан?!
Мен ўзим ким эдим,

ким бўлдим ҳозир,
Нега керилмайин замон келганда.
Ахир, биз эмасми эдик бир вақтлар,
Хурофот ҳукми-ла худога банда?
Ҳамза билан бирга юриб колхоз туздик,
— Манов сенинг боғинг бўлсин, — деди Ленин
Катта ихлос билан кўчат ўтқаздим мен,
Айни оппоқ қор-де кўпкари жони,
Нафасингни совуқ қилма, алжима!
Раз раис дедими ғолибларга тўй,
Сўзининг устидан чиқади, тамом.
Бир шовқун солайлик Водил сойига,
Чавандозликда ҳам чиқарайлик ном.
Ҳамзаободликлар совуқданми қўрқсин?
Ҳе, ўша кичкина жонингдан аканг,
Совуқ ҳарорати олдида эриб,
Қор қолиб орқада мисоли бир чанг.
— Жуда шоирона гап қилдинг, ўғлим, —
Деди бояги чол, табассум қилди. —
Сенда экан асти Ҳамза таълими,

Жавоб берган каби Вали ҳам кулди...
— Айтгандай, Валихон, — деди Маматбобо, —
Гапга тушиб кетди радио.

Сен ол.

Қишга ярашади дутор хиргойинг.
— Ҳа, бўлсин, — дейишди гуриллаб хушқол.

Дуторини олди Вали,

Дутори

Ўзидай қип-қизил, сертомир, серпай.

Хиргойини қаранг,

Созини қаранг,

Жаз этиб олади дилингни, ҳай-ҳай.

Ёр ўтадилар яшнаб,

Кокилларини ташлаб.

Боғ қилдим,

қувонди, қувонди элим.

Пахта экканимда — ерим текис эди,

Пахта терганимда — ерим тоғ бўлди.

Ахир мақтанмоқдан нега тўхтайсиз,

Бахтимга ёр бўлдим, бахтим чоғ бўлди.

Менинг мақтанишим гурурданамас,

Лекин тўғриси шу:

келгуси йил ҳам

Маррани бермаймиз ҳеч кимга,

гап шу!

Ҳосилимиз эса, бўлмас қирқдан кам!

Раисимиз бўлса танти.

Ҳамзанинг —

Шогирди!

— Бекор гап!

Ҳамза қайдаю,

Раис Холиқ ака қайда, —

деди Вали,

Яна тўхтаб қолди мулоқотда у...

— Бу қор Валидовнинг белига тепди, —

Деб кулди пойгакда ўтирган Ғани.

(Гапни айлантирди)

Хўб кутган эди,

Уч ойлаб совутган эди «қашқа»ни.

— Нечун, — деди тўрда туриб Маҳкамшер, —

Ғолибларга қорнинг аччиғи нима?!

Куйдириб ўтадилар

Аввало биздан бошлаб...

ШАРПА

III

Тишда югуради изғирин еллар,
Увлаб ёпишади деразаларга.
Туннинг оқиш ранги қор ёлқинида
Уҳшаб кетар эди худди саҳарга.
Кўчада ҳеч ким йўқ.

Бамисоли қиш —

Бу кеча жаҳлига минибди тоза.
Қишлоқ ўртасида «қўрқмай совуқдан»,
Фақат радиокарнай солар овоза.
Москва гапирар эди қишлоқда,
Тоғлар орасига сингиб кетарди.
Ҳар бир хонадонга Москва меҳмон,
Ҳар бир ҳужайрага кириб ўтарди.
Ана, ўн иккига занг урар курант,
Коммуна соати, Москва қалби.
Шундай эшитилиб турар қишлоққа
Кўҳна Кремлнинг юраги зарби.
Қишлоқ оқ чойшабга ўралиб ухлар,
Тоғлар этагида мириқиб, тиниб.
Тоғлар чўкиб ётар нортую каби,
Қишлоқ атрофида бирдек ястаниб.
Тоғлар худди сирли одамлар каби
Хўмрайиб туради қишлоққа қараб,
Шамол қор ўйнайди, теграсида ўйнаб,
Чўтир башарасин титиб, тимдалаб.
Тоғдан зир югурар қуюн кўтариб,
Тошдан тошга ўтиб киради ғорга,
Гоҳо кириб борар тоғ бошидаги,
Тун даҳшатин қучиб ётган мозорга.
Мозор қир устида...

Баджаҳл, бадбин,

Хўмрайиб қарайди қишлоққа қирдан.
Кўпдан бузиб турар қишлоқ ҳуснини,
Шайхлар васвасаси келар у ердан.
Ҳамон мизғиб ётар бунда хурофот,
Ҳамон қутуртирар Ҳамзанинг қони.
Қулоғи остида ҳамон фитна-фужур,
Ҳамон бу қишлоқнинг яритма нони.
Шарпа...

Сағанадан құзғалди аста,
Қишлоқ этагига солди йўлини.
Тушиб келар эди гўё бир соя,
Худди яқин қолган каби ўлими.
Ўлимдан қочгандай қочар совуқдан,
Мункиллаб келади увада одам.
Ҳадемай етди ҳам қишлоққа кирди,
Энди кўча бўйлаб ташлади қадам.
Соч-соқоли ўсган, мисоли дарвиш,
Йўлини чойхона томонга солди.
Колхоз идорасин ойнасидан тушган —
Шуъла қаршисида тўхтади-қолди.
Худди телбалардек аланглади аввал,
Музлаб ётган ойна тагига борди.
Бирпас қулоқ солди ичкарига жилиб,
(Ичкарида бу вақт мажлис борарди.)
Чой келтираётган қоровул кўриб,
Елкасидан тортди, ўзга қаратди.
— Кимсан?

Нега бунда юрибсан бевақт? —
Етаклади уни, ёруққа тортди.
— Гадоман, — деёлди қалтираб зўрға,
Шафқат қилишини сўрди ёлвориб.
Қилиғи одамга эриш кўринди,
— Хонақоданмисиз? — деди жирканиб.
— Ҳа, — деди, — совуқда қолдим, — деди
унга, —

Кимсасиз, бенаво-бепаноҳ гадо.
Териб еб юрибман, шукур, насибамни,
Сепиб қўйган экан шу ерга худо.
Қоровул ачинди гадога, кулди,
— Қаландармасмисан?

исина қол, кел!
Олиб кирди уни даҳлизга тездан,
Қувлаб келиб, тишда сарсон қолди ел.
Гадо ўтга урди ўзини бирдан,
Юзида ўйнади оловнинг тапти.
Чойни бериб чиқиб қоровул билмай
Мажлис эшигини нобопроқ ёпди.
Партия мажлиси борарди, қизғин,
Сўзлар эшитилиб турар баралла.
Гадо исидию, ясланиб олди,
Вақт ҳам бўлган эди ҳў... алла-палла!

МАЖЛИС

IV

Янги, ойнавонлик, ялтироқ хона,
Ҳали замасканинг анқийди иси.
Сирли деворларда ҳў жардаги ГЭСнинг —
Жилваланар эди берган ёғдуси.
Тошев навбатдаги масалага кўчди,
— Баҳор Очил қизи, — деди,

у турди.

Тошев делосини варақлар экан,
Унга «ўтир» деди,

қайтиб ўтирди.

Унинг «партияга қабул қилинг» деб
Берган аризасин ўқиди аввал.
Кейин анкетани ўқишга ўтди,
(Ҳамма гап ёзилган эди мукамал.)
Баҳор Очил қизи...

Туғилган йили —

Бир мингу тўққиз юз йигирма саккиз.
Миллати ўзбек.

Туғилган ери —

Фарғона...

Ёшликдан етим қолган қиз.

Батрак ижтимоий келиб чиқиши,
Инқилобдан кейин коранда бўлган —
Отаси, граждон уруши йили
Босмачилар билан курашда ўлган... —
Тоғанинг тирсаги тойиб кетди ногоҳ,
Стол қиррасидан,

фикри чайқалди.

Чеккасидан олиб кафтини Тоға
Энгагига қўйди, хаёлга толди:
...қайси палла эди?

тонгмиди?

Ҳа, тонг!

Мирзачўлни кесиб ўтдилар улар.
Хоинлар, қочоқлар, ватанфурушлар,
Алданганлар....

бир тўп учқур отлиқлар...

— Қайга?

Нечун ташлаш керак Ватанни?

Икки отлиқ қолди орқада ажраб.
Ватангадоликдан бош тортди бири,
Бирининг кўзида тутоқди газаб.
Ва деди: — Ҳажиқиз,

ҳезалак,

қўрқоқ!

Яшин тезлигида тутади маузер.
Бири от устидан парт учиб кетди,
Бири босиб кетди.

Титраб кетди ер!

Бири бош кўтарди зўр-базўр ердан,
Узоқ тоғ остида фақат чанг кўрди.
Оти боши узра турарди қотиб,
Гангиди, йиқилди...

Тонг отар эди...

Тошев давом этар эди ўқишда,
Ҳамма тинглар эди,

Тоға хаёлда.

Кенжа қалам ўйнар, Холов қоғоздан
Чойнак ясар эди орқа столда.

— Амаллаб улғайди шунда, — деди Тошев

Анкета сўнгида, — ватани колхоз.

Донгдор бригадир. Ҳа, ҳали ўзи,
(Кулиб қўйди) эрга чиқмаган, ёлғиз.

Баҳорнинг ўзига бердилар сўзни...

У жуда камсуқум ва камсўз эди.

Одоб ва истезод, ҳусн ва хатда

Навоий мақтаган қиз шу қиз эди.

Шахсий делосида нима ёзган бўлса

Ушани гапирди, тетик ва равон.

Қўшгани шу бўлди: — Бу йил центнерни

Юзга етказамиз, — деди, — бегумон!

Тошев: — Савол борми Баҳорга, — деди,

Қимдир: — Равшан — деди, яна аллаким:

— Бешқўлдай биламиз, — деди, — Баҳорни,

Тошев бўйнини чўзди: — Сўзламоқчи ким?

Тоға қимтиниброқ ўрнидан турди:

— Бир оғиз сўз, — деди, Тошев берди сўз.

Тоға асабданми титрарди, ранги

Оппоқ оқарганди бамисоли бўз.

Гапим қовушсин деб бирпас тўхтади

Ва енгил тортгандай чуқур хўрсинди.

Бутун бир умрли ҳасрат идиши

Худди шу ердами (ўйлади) синди?
— Баҳор мени қанча билса, Баҳорни —
Мен ҳам худди шундай билмасам гуноҳ.
Баҳор партияга лойиқ, асил қиз,
Сўзимга ўзингиз ва колхоз гувоҳ.
Ёши ҳам колхознинг ёши билан тенг,
Колхоз етиштирди шундай вояга.
Ўқитди, ўргатди, тарбият қилди,
Кўтарди фахр ила поя-пояга.
Энди Баҳор қизни билмаган ким бор?
Тилдан тилга кўчди достони, кўп соз.
Унинг сўзи билан иши бўлди бир,
Унинг меҳнатига ҳамма ишқивоз.
Лекин... бошқачароқ менинг таклифим,
Қабул масаласи кечиктирилса!
Бу борада менинг мулоҳазам бор,
Ўзи партбюрога эртага келса.
Ҳамма ҳайрон қолди бу сирли гапдан,
Мажлис бир нафасга жимлик ҳукм олди.
«Сир» бўлгани-чунми, савол бўлмади,
Тошев ҳам тоғага қўшила қолди.
Мажлис жавоб берди Баҳорга, кетди,
Ҳеч нарса демади ва лекин Баҳор.
Эшикка чиқдию тўлиб турган кўнгли —
Тошдими, ўксукдан тиғланди такрор.
Такрор хаёлини олди сирли ота,
Такрор гумбурлади тоғлар дараси.
Такрор чувалашди бошин гангитган
Отаси тақдири — эски яраси.
Мисоли бузилди қизиб турган ўйин,
Мажлис руҳи бирдан сусайди-кетди.
Вақт кечлиги ҳам билинди кейин,
Ҳамманинг хаёлин шу «сир» банд этди.
Баҳор сезгир эди, оқила эди,
Барча муаммони ечарди енгил.
Бу сафар шу қадар оғир бўлдики,
Қалбига осилди бир сир гўё зил.
Хаёл билан кетди қор босган Баҳор,
Тун домига тортиб уни ютарди.
Қишлоқ кўчасида фақат ёлғиз Баҳор
Ва хаёл иккиси бирга кетарди...
Уни олиб кетди ватанфурушлар,
Ёшлик кўзларида ҳамон суврати:

У туртки,
 У даҳшат,
 у ўшқирешлар,
У ислом кулфати,
 ислом шиддати!..
Қайтмади, у кетди доми-дараксиз,
Қоронғи кечага отилган ўқдай.
Балки яширурлар ҳақиқатни ундан,
Усиз катта бўлди аслида йўқдай...

ТОҒА

V

Кел, эй шеърим, дилкашим, ўлтир,
Давом эт,
Мана мен ишга ўтирдим.
Овла, юрагимни жумбушга келтир,
Сенга дунё-дунё илҳом кетирдим.
Кеча тугамайин қолди ҳикоянг,
Шундай қолаверди Гадо ҳам, чол ҳам.
Баҳор аризаси ўқилар экан,
Не учун Тоғанинг боши бўлди ҳам?
Нега титраб кетди «ўлди» сўзидан?
Нега ҳаяжонда қолди у жуда?
Нега қарши овоз берди Баҳорга?
Не савдо бор экан Баҳор бошида?
Ахир «илғор» деди Баҳорни ўзи,
Йўқ,— деди,— Баҳордан олдин колхозда.
Бултур олтмуш бешдан берганди пахта,
Бу йил роппа-роса берибди юздан.
Нима сир бор экан?

Давом эт, қани!

Тоға қайда ҳозир, Баҳоринг қайда?
Парторг етдимикан сирнинг тагига,
Хато қилмадимми экан шу жойда?
Балки хато бўлди шу иш...

Қишлоқни —

Баҳор тўғрисида гап босди «дув-дув».
Олиб ташланганмиш ишдан ҳам, яна —
Чиқарилди эмиш колхоздан ҳам у!..
Тоға мажлисдан сўнг тўғри уйга кетди,

Ҳеч нарса демади парторгга ҳали.
Уйида ҳам ётиб кўз юмолмади,
Чиқди ташқарига ҳордиқ олгали.
Нафаси бўғилди, ёнди асаби,
Ярадор қуш каби сизди ўзини.
Номусдан юзини юлаётгандай
Сизди дўстларини ва колхозини.
Шундай чиқиб кетди кўчага бехос,
Сарпойчан, ялангбош, елкасида тўн.
Совуқ эрир эди ҳароратидан,
Олға босиб кетди қаттиқ-қаттиқ, тўнг.
Чойхонага борди, Парпи аския
Ухлаб ётар эди кулгидан ҳориб.
Парторг эшигига борди жуда секин,
Авайлаб, эшигин кўрди итариб.
Колхоз омборини айланиб ўтди,
Кейин ГЭСга кирди, навбатчи уйғоқ.
Ва туғруқxonани айланиб чиқди,
«Бағ-буғ» йиғлар эди тўрт-беш чақалоқ.
Ниҳоят хафайди, олға босди яна,
Қатор тушаётган уйларга борди.
Қўраларга кирди, чўпон қўлида
Саҳар этагида совлиқ туғарди.
Боғдан боққа ўтди, далага чиқди,
Қор босиб ётарди далани-даштни.
Тоғ оралаб кетди шундай совуқ тунда,
Қим билади, балки йўлдан адашди...
Бир-бир кўтарилди тоғнинг бошига,
Нафаси сиқилди, силласи қурди.
Бир нафас тўхтади, боши айланиб —
Йиқилди ва шу он зўр-базўр турди.
Ниҳоят етди у тоғ тепасига,
Ҳамза қабри узра турди у қотиб.
Кекса кўзларида ёш ўйнар эди,
Турар эди қотиб, ўзни йўқотиб.
Ортиқ чидолмади, йиқилди бирдан.
Бош уриб йиғлади қабрига унинг.
— Мени ўлдир, — деди, — уйғон, эй шоир,
Мана қабринг узра қотилинг сенинг!
— Қотилинг, — дедию титраб кетди ўзи,
Боши узра сизди қишлоқ муштини.
Бирдан атрофига боқди шу маҳал,
Ёвга тўла кўрди қишлоқ даштини:

Тоғлар орасидан от солиб ўқдай
Келарди Фарғона босмачилари.
Бирдан Очил пайдо бўлди олдида,
Отда турар эди, кўзи қон бари.
Оти ҳарсилларди терга қуюлиб,
Ўзи пишилларди гердайиб отда:
— Қизим ортиқчалик қилдими?! — деди,
— Қасдинг борми менда ёки ҳаётда?..
Ҳали кетмайсанми биз билан бирга!
Ёқасидан ушлаб ўзига тортди
Ва маузер ўқталиб башарасига,
Кейин қўйивориб, ортидан отди..
— Оҳ...— деди, ингради, очди кўзини,
Терлаб кетган эди кўрпа ичида.
Ётолмади, шу он туриб ўтирди,
Қўрқиб кетган эди тушидан жуда.
«Туш кўрдимми» — деди, титради лаби,
Қаради ишонмай ёни-верига.
Холби ҳуши учган, тикилган ҳамон,
Тамом ҳайрон эди бу кун эрига..
Хотинини кўрди бошида ёлғиз,
Уйқу карахти-ла тамшаниб қўйди.
Бир оз ўйлади-да, тушини Тоға
Ичида ўзича яхшига жўйди.
Аммо кўз олдидан кетмади Очил,
Ҳамза сағанаси, ҳилпираган туғ.
Юраги ўйнади, музлаб кетди бирдан,
Холби орқасига тахлади ёстуғ.
«Нима бўлди?» — деди зўрға бечора,
«Нега уйқингизда обдирадингиз?»
Тоға катта-катта очди кўзини,
— Ким? — деди ҳайратда. — Обдирадингиз?
— Ҳа — деди хотини,
Қисди нафаси,
— Нима деб алжидим? —

Илтимоқ қилди.

Тимискилаб топти қўлини Холбининг,
Тикилди юзига ва сохта кулди.
Хотин ҳайрон қолди эрига бу он,
Бундай кўрмаганди ҳечвақт уни.
Севиб бирга бунда ўттиз йил яшаб,
Йўқ эди бундайн «очилган» куни.
Эриб кетди кампир — Эй худовандо,

Шифо бергин, — деди, — эримга ўзинг!
— Нима дедим, сўйла,— деди эри.

У:

— Ҳўнграб йиғладингиз, шундай қаттиқ, денг,
Неварангиз уйғониб кетди,
Зўрға тинчлантирдим, ҳозир ухлашди.
Ҳамза,

Ҳамза, Ҳамза, дедингиз ҳадеб,
Яна алланима...

Дилим туташди!

Тағин чақирдингиз Очил деганни,
Мен уни биламан, эсимда...

— Бас-бас! —

Қалқиб турди Тоға, бўкирди шундай:

— Бас-бас! —

Яна тушди, ётди бир нафас...

— Ҳа, Ҳамзани кўрдим тушимда, ўша...

Беқасам чопони, гимнастёркаси,

Фарғона дўпписи, этиги, ўзи!

Босиб келяпти дедим кўлкаси.

Бостириб келди-ю, чекил, деди менга

Чекил ва кўзимдан йўқол, деди у.

Қим сени соҳибкор қилган колхозга,

— Босмачи!— деб сўқди, кўтарди шов-шув.

Лекин шу ониёқ йўқолди Ҳамза,

Ҳамза сағанаси устида қолдим.

Очил пайдо бўлди, ўша Очил-шум,

Унга йўлиқдим, уйнади қалбим.

У мени судради, кетамиз, деди,

— Юр, дейман, бу ердан тезроқ кетайлик!

Бироқ, мен кетмадим, дедим, майли бошим

Қолсин жоду ичра қолган эшакдек!

Мени жазоласин, дедим, Ватаним,

Севганим, оилам, жигарим ва халқ.

Шу кўм-кўк осмонга шарманда қилиб

Осиб қўйсин мени, дедим, муаллақ.

Ҳа, такрор этилди ўша воқеа,

Ўша лаънат кунни эсимга солди.

Эсимга солди-ю, «ой билан юлдуз» —

Тамғаланган туғин олиб йўқолди.

Жоним, хотингинам...

(ёпишди унга)

Наҳот ювилмаган бўлса гуноҳим.

Виждон азобига булғайсан бунча,
Бунча азоблайсан ва турасан жим?!
Қандай лаънатиман Ватан олдида,
Озод қилувчимга қарши турганман.
Ватан хоинлари билан бир сафда
Тоғдан-тоққа ошиб, санқиб юрганман.
Тамом хато эди босган йўлимиз,
Чулғаб олган эди хурофот, ҳийла.
Бошқариб турарди биз аҳмоқларни —
Битта қўрбоши-ю, иккита мулла.
Қандай шармандалик ва кулги ҳозир,
Қуръон тепасига қасамёд қилдик.
Қуръон тепасида қурол олиб, сўнгра
Қуръон тепасига бир-бир йиқилдик.
Буйруқ шундай эди, жазо билан тенг,
Улим эди фақат иккинчи фармон!
Қон томиб турарди жаллод болтасидан,
Сақлаб қолган эди мендайларни жон.
Мени мажбур қилди қўрбоши, лекин, —
Мен қўрқоқлик қилдим, сотдим ўзимни.
Не буюрса қилдим ислом номи билан,
Қараб туриб ўйдим ўзим кўзимни!
Қандай шармандалик...

Қарол эдим, ахир,
Бойнинг оғилида ўтарди куним.
Ити билан бирга ювинди ичиб,
Лекин топмас эдим ҳеч ерда қўним.
Қандай шармандалик!..

кўрнамаклик экан,
Ўз-ўзимни мангу қилибман адо!
Ҳамзани тошбўрон қилганларида
Душман қўлидаги тош бўлдим ҳатто!
Мана мунофиқнинг башараси, ҳа-ҳа,
Худди мунофиқнинг!

Эринг шундай одам!
Эринг шундай бадбахт, шундай беномус,
Беномус одамни ўлдирсанг ҳам кам!
Қотиб турмоқдасан нега тош каби?
Нега босиб-босиб қилмайсан сўроқ.
Нега индамайсан? Ахир дунёда —
Гуноҳ борми экан бундан хунукроқ?!
Нега сўрамайсан тутиб ёқамдан,
Нега тарсакилаб урмайсан мени?!

Нега бу сирларни яширган юрак —
Ёрилиб кетмади, демайсан,

Қани!

Қани сендаги у жаҳолат, виждон?!
Мунофиқ чиқди-ку севикли эринг!
Нега сақлаб келдинг қўйнингда илон?
Нега қилолмадинг тупроқларга тенг?!
Жигар-бағри куйиб, эзилиб кетди,
Қимга сўйларини билмасди дардин.
Хаёли ваҳима, ваҳима бўлса,
Тоғ бўлиб босарди, эзиб чўкарди.
Нега фош қилмайсан, — деди, — эрингни,
(Тўнин елкасига ташлаб турди у.
Бориб занжир солди уй эшигига,
Асабига чангал урганди қайғу.)
Нега фош қилмайсан, — деди такрорлаб, —
Ўтир креслога, қалам-қоғоз ол!
Ёз энди! Ёзгин-да айтганларимни,
Тонг отиши ила маълум қил дарҳол!
Шундай ёз:

/Тиз чўкди курси олдида,
Ва кўзини юмди, номусдан балки.
Бир четдан сўзлади саргузаштини —
Айбдорлар каби оғир, зўраки./

— Уттизинчи йили кирдим колхозга,
Мени танимасди бу ерда ҳеч ким.
Босмачилар олиб кетганича Попдан,
Қайтмагандим, Попга юз қаро эдим.
Қолхоз одам санаб ҳовли-жой берди,
Еру сув, боғу роғ, дону дун, ош-нон.
Қолхоз ҳурмат қилди, қўллади доим,
Усти бошимга ҳам кириб қолди сон.
Ҳеч кимга ҳеч нарса демадим, лекин,
Тинмайин ишладим, «ўлиб-тирилдим».
Шу колхозни дедим, колхоз мени деди,
Қолхоз керилганда бирга керилдим.
Лекин яхши экан қайтага ўлсанг,
Ҳали айтганимдай, дилда қолди сир.
Мана шунинг ўзи ёмон экан, билсанг,
Бир умрга бўлдим номусга асир!
Аммо, жуда қаттиқ ишладим, тинмай,

Виждон поклигини кўрдим меҳнатда.
Сал кунда донғим ҳам чиқиб қолди, бироқ
Чангим чиқмасин деб қўрқардим сатта.
... Партияга кирдим қирқинчи йилда,
Ун бир йил ўтказиб, сезмай синоат.
Аммо партиядан яширдим бунни,
Мана шунда бўлди ҳамма касофат.
Яширдим,

яширдим кечмишимни ҳамма —
Ҳаммадан, севикли мамлакатимдан.
«Тоға» деб юритдим бу ерга келиб,
Яшириндим ҳаттоки асил отимдан.
Нега яшириндим?

Нега айтмадим?
Нега босмачиман собиқ демадим?..
Қўрқдим,

олмайди деб қўрқдим, фирқага,
Бу ерда ҳам, десанг, билмади ҳеч ким.
Бу иш хато эди!

Гарчанд колхозда
Ҳаммага намуна бўлсам ҳам бироқ!
Шундан кўра очиб саргузаштимни,
Шарманда бўлганим эди яхшироқ!
Энди жавоб бермоқ керак!

Нима деб?
Қандай виждон билан, қайси бет билан?
Алдадим, дейманми фирқани очик?
Қайтиб чиқарманми партбилет билан?
Наҳот шундай бўлса?!

Ахир ёруғликка —
Колхоз олиб чиқди, мен уни дедим.
Шу ерда уйландим, фарзанд кўрдим шунда,
Умрим фароғатда, қолмади дардим.
Шу ердан қирқ бирда урушга кетдим,
Кўнглим тинчир, дедим, жангда лоақал.
Ҳатто ўровларда, чекинишда ҳам
Ўйимга келмади илгариги ҳол.
Душман тупроғидан қайтдим колхозга,
Лекин қолаверди кўнглимдаги кир.
Демак, қисматимга кирмади уни —
Аритиш,

у экан ғоятда чуқур.
Мажлис борар эди колхозда бир кун,

— Тоға боғбон бўлсин, — деди аллаким.
Ҳамма маъқул, деди, халқнинг раъйини
Қайтармадим мен ҳам, розилик бердим.
Ана ўшанда ҳам индамадим, фақат
Едим ич-ичимдан ўзим-ўзимни.

— Не бўлади агар, дедим, ўйладим,
Бирон киши билиб қолса изимни?

Яна ўз-ўзимга бердим тасалли:

— Наҳот шундай бўлса,

батракман-ку ахир,

Бу гаплар эскийди, ўтиб кетади. —
Дедиму қалбимда қолиб кетди сир.

Одамлар ичида,

нима бўлса-бўлдим,

Дарахт илдизидай тишладим ерни.

Тур, деганда турдим,

ўл, деса ўлдим

Бахтим деб бағридан ушладим ернинг!

Тупроққўрғон эди қишлоқ ва ифлос,

Ойнадек шаҳарча бўлди оз кунда!

Чувринди аталар эдик ва оми,

Китоб ўқишади одамлар бунда.

Олти центнердан ошмаган пахта

Олтмиш центнердан ошди бу йили.

Қаҳрамон чиқди колхозимиздан,

Қизлар ишбошиси, йигитлар гули.

Тушдай ўтиб кетди ночорлик кунлар,

Қолмади деҳқоннинг ғами, ташвиши.

Бахтини мустақкам сақлаш ва озод —

Меҳнат, фароғатда яшамоқ иши!

Кўзим колхозимда, боғимда ҳаргиз,

Кўнглим кеча-кундуз тарбиятида.

Водийни безадим боғи-роғ билан

Фақат-фақат Ҳамза табиатида.

Дарахт экиб чиқдим,

Гул экиб чиқдим

Бунда унинг босган ҳар бир изига.

Зора унутолсам у кунни бир оз —

Дея, тик қаролсам одам кўзига.

Ўйлайвериб тамом жинни бўлай дедим,

Қилган ишларимни, бу кеча, ростдан.

Ўйлаб-ўйлайвериб топмадим аммо

Хато қилганим йўқ биронта қасдан...

Водийда чинор бор

минг яшар,
балки

Синони ҳам кўрган, Навоийни ҳам.

Маҳлиёдир доим унинг файзига

Ҳар бир ўтган сайёҳ,

ҳар ўтган одам!

Қаноти остида яшар бир қишлоқ,

Томирида эса бутун бир водий!

Бир вақт машойихлар маҳлиё бўлиб,

Кўнгиллари яйраб дебмишлар: «Во, дил!»

Шундан Водил экан бу водий,

Жаннат Фарғонанинг соҳибжамоли!

Чинорни, дейдилар, томошага келиб

Қолиб кетган экан учиб хаёли...

Ошиқ экан асли бу жаннатмаконга,

Бир Фарҳод мисоли,

бир паҳлавон эр.

Мана савлат тўкиб яшар севгисидан,

Бир томири дарё, бир томири Ер.

Дарё камар унинг кўланкасида,

Шундан ўтиб ётар Кўксув ва Оқсув.

Бошингда мисоли осмоний булут,

Кўланкаси майдон ироқдан боқсанг...

Дарё бўлмасайди,

Ер бўлмасайди,

Чинор бўлармиди шундай бузруквор!

Инсон қудратига,

инсон шаънига,

инсон фазилати, файзига ёдгор!

Партия ана шу Ер билан Дарё,

чинор томир отган, минг яшар Чинор!

Уни замонларга этиб замондош,

уни мангуликка қилган бахтиёр!

менинг томирим ҳам шу Ер,

шу дарёда,

шу Ердан топганман фароғат, қўним.

Усиз менга бўлур қоронғи дунё,

Ўлганим бўлади узилган куним!..

Тонг ёриб келмоқда...

Зўр ташвиш энди,

энди бошланади, парторг келади.

Балки у ҳам мутлақ ухламагандир,
/парторг бу савдони қайдан билади.../

ҚОРОВУЛХОНА

VI

Тавба!..
Қайтиб келди қоровул доғда,
Тарақлатиб ёпди даҳлиз эшигини:
— Нима бўляпти ўзи биз ёғда,
Шўрли қиз пишт депти кимнинг мушугини?
Гадо ғимирлади, мизғиган экан:
— Нима гап?.. —
Тўнғиган одамдек сўрди.
— Нима бўлар эди, бир чақир тикан
Сенинг ёки менинг оёғимга кирди!
Тавба!.. — деди яна баттар тутоқиб,
Тарақ-туруқ ёпди деразаларни.
Чўқморини тираб қўйди эшикка,
Тавба... — деди яна, — бемазаларни
Чайқаб-чайқаб олмоқ керак Кўксувга,
Бир оз ҳушларига келтирмоқ керак.
Тоға ҳам ғалати,
Тошев ҳам қизиқ,
Кучлари етганин қаранг ёш қизга.
Мажлисга солиши нимаси тағин,
Ҳар қанча гап бўлса қил мана бизга!
Баҳорга ўхшаган қиз бораканми!
У Ҳўбон кийиги,
Қишлоқ эркаси.
Уни қишлоқ ювиб-тараб ўстирган,
Газет махтаб ёзган — «Қишлоқ эртаси!»
Ҳуши ўзидамас, зўрға етиб борди
Уйига...
Печига ўт ёқиб бердим.
Бирпасда хунуги чиқиб кетди қизнинг,
Наздимда йиғларди ичида юм-юм...
Қизталоқ отаси сабаб ҳаммасига,
Қўрнамак ҳаммани ерга қаратди.
Очилдев дердилар паҳлавонлигидан,
Юртини, халқини бир пулга сотди,

Кетворди ўша йил босмачилар билан,
Бу шўрлик бечора ўшанинг қизи.
Фалончининг қизи деёлмайди ҳатто,
Бу ўша кўрнамак баттолнинг изи.
Болалар уйида вояга етди,
Ерга урсанг — кўкка сачради.
Бамисоли ёнғоқ,

қаттиқ тўқ ёнғоқ

Хўп етилиб этдан ажради.

Тезда яраб қолди юрт юмушига,

Кўксудай бетиним, серташвиш.

Тиллоси-тиллога, кумуш-кумушига —

Ажралди мисоли, олди оройиш.

Агар билса эди қандай қизи бор,

Юраги ёрилиб ўларди.

Билсайди қанчалик азобга қўйганин,

Жаннатда бўлса ҳам келарди.

— Қаёқдан биласан,

Келарди дейсан?..

Ғалати сўради энтикиб гадо. —

Қочқин қандай қилиб келади қайтиб,

Қандай қизим дейди у юзи қаро!..

Сен қайдан биласан у қизни, жўра?

Сўради мисоли бераётиб жон.

Қоровул пойгакда қотиб қолган эди

Унинг аҳволини кўриб ногаҳон.

— У ёлғиз, беш яшар етим қиз эди,

Отасини олиб кетганда ёвлар.

Мен олиб чиққанман уни оловдан,

Кейин ёниб-ўчди қанча оловлар.

Бўз боладек ўсди шаддод ва қайсар,

Отасининг ўзи ўжарлиги ҳам.

Оз-моз билар эдим отасини, баттол,

Девдай йигит эди, сатқан одам.

— Қайда у, маълумми, садқан одам? —

Тагин тўнғиллади, туриб ўтирди.

— Билмадим...

— Тупроқда чириб ётгандир,

Тоғлар орасида, — гўё ўкирди.

— Йўқ, — деди қоровул унга тикилиб,

Ғалалар кетидан кетди Очил ҳам.

Очилдев бўлса ҳам ўзи қўрқоқ эди,

Қўрқоқлиги унга панд берди, жўрам.

Бўлмаса ким эди Очил, боймиди,
Битта беданаси бўларди холос.
Бойлар етаклади уни эшакдай,
Босган қадамин ҳам билмасди ифлос.
Нега безовтасиз?
Билармидингиз?
— Йўқ-йўқ...— қўрқиб кетди гадо, кўзин олди.
— Мен бузмадиммикан, дебман кайфингизни...
Йўқ-йўқ...
Хаёлига шубҳа из солди.

Тагин бўрон турди тишда, қор бўрон,
Қоровулхонани итарди қаттиқ.
Чироғингни ўчир, ёт деган каби
Жанжал солар эди қор отиб.

МАҚТУБ

VII

Баҳор ётолмади бу кеч осуда,
Йиғлаб юриб чиқди тун бўйи бутун.
Бу кўзлар Баҳору фақат оҳуда
Бор эди мисоли қоп-қоронғи тун.
Бу қошлар Баҳору фақат қийғирда,
Бу лаблар Баҳору олуда бордир.
Бу чеҳра Баҳору шафақда фақат,
Бу талъат Баҳору баҳорга ёрдир.
Унинг талъатига ғазал битсанг оз,
Унинг идрокига йўқди ниҳоя.
Уни кўрганлар ҳам, кўрмаганлар ҳам
Гапирса, гаплари бўлур ҳикоя.
Баҳор ўйларининг бўлмади чеки,
Бу кундан то қочоқ отасигача.
Бир четдан варақлаб чиқди бу дафтарни,
Умас, Тоға билан хатосигача...
Отасини фақат эс-эс билади,
Ўша бадбахт тунни, қўрбошини...
Курагига маузер қадоғлиқ ота
Ва ўзининг аччиқ ёшини...
Энди отанг душман дейдилар,
Душман бўлса бордир,

Мен-чи, мен кимман?!
Нима қилсам бу доғ кетади?
Отам ёмон бўлса, онам яхши бўлган,
Онам ўлган бўлса, ватаним тирик!
Мени қизим деди қишлоғим,
Токай эзғилайди бу кўргулик?..
Хушбек, азизгинам!.. —
Хўрлиги келди,
Ёрини чақирди, дардуманини.
Узоқдайди Хушбек, аскарликда,
Бағишлагани у жони-танини.
— Отанг сен бор жойга тиг урди, жоним,
Сени билатуриб очиқ майдонда.
Тонг ёриб келмоқда,
Алам-анғиз тонги,
Қўймаса кошкийди алам-туғёнда..
Хушбек!..
Сендан бўлак кимим бор, кимим?
Қим ҳам юрагимга чироқ ёқади?
Билсанг, эшитсайдинг отангнинг гапин,
Қўлинг қолар эди фақат ёқада.
Отам...
Отам балки ёмон одам бўлган,
Ёмоннинг яхшиси бўлурми ё йўқ?
Нега ёмон номи юриши керак.
Яхшилар ичида...
Бамисоли ўқ...
Ёмон одам ўқи...
Ё тавба, мен-а?
Мен ҳали ўқманми,
Наҳот шундай бўлса?!
Наҳот етим олиб етим ўстирган
Етими бошига тоғдай тўкилса?..

Уни олиб кетди хаёл қуюни,
Гоҳи кўкка урди,
Гоҳи ерга.
Фақат тиргак эди Хушбек хаёли.
Хушбек чақирарди уни сабрга.
Унинг муҳаббати ёқларди уни,
Ёлғиз эмас эди, кўкси тоғ эди.
Унинг муҳаббати Баҳор юрагида
Ўчмас бўлиб ёнган бир чироғ эди.

Тонг отди.
Чарчади Баҳор ўй билан,
Ўй билан олишиб йиқилди.
Пойгакда кўринди Назар қоровул,
Энди тинган қизга тикилди.
Бир бурда қоғоз бор эди қўлида,
Уни пиёлага бостириб кетди.
Пиёла билсайди ташлагани нима,
Нимани қоровул боз бериб кетди,
Отилиб тушарди ерга, синарди,
Ёки уйғон дея сув сепар эди.
Билсайди, бу қоғоз қоғозгинамас,
Баҳорни йўқлаган нилуфар эди.
Қаттиқ ухлар эди ва лекин Баҳор,
Балки тушида ҳам йўқ эди бу хат.
Уйқу оғушида ҳақиқдай ёниб
Ухларди бу асно сархуш муҳаббат...

БЮРО ИИҒИЛИШИ ДАВОМ ЭТАРДИ

VIII

Холби учинчи бор келди ташвишда,
Тугаб қолди энди,— деди,— қоровул.
Ҳатто танаффус ҳам қилишмади бугун,
Ёмон жонга тегди чилими савил.
— Гапириб бўлдимн Тоға?
— Анча бўлди.
— Тағин ким гапирди?
— Деярли ҳамма.
— Кенжа гапирдимн, нима деди Кенжа?
— Гапирди-гапирди.
— Жамоат жамми?
— Уста-чи, уста Мамат бобо?
— Уста ҳам гапирди, узоқ гапирди чол.
— Нима деди уста?
— Эшитганим йўқ.
Менинг эшитишга ҳаққим йўқ алҳол.
— Биламан, ҳаққинг йўқ...
— Бор, кўп қайғурма.
Ақлли хотинсан, ўзинг биласан.
Давлат юмушлари ҳал бўлаяпти,

Ҳали бор тугашга, кейин келасан...
 Холби тагин кетди кўнгли ғаш, ғамгин,
 Тунги гапларини эслади тагин.
 Ҳаммасин айтдими экан рўйи-рост,
 Ё тагин олдими ваҳим сиртмоғи...
 Тагин чой сўрашди,
 Демак, узоқ ҳали.
 Кўк чой дамлаб кирди катта чойнакда.
 Энди гапирарди вакил дадил-дадил,
 Гаплари синарди гўё ойнакда.
 — Жуда ҳақ гап айтди Уста Мамат бобо,
 Ҳақ гапнинг кечи йўқ, жасоратнинг ҳам.
 Аммо ёмон юкни кўтариб юриш
 Яхшига ярашмас, бошни қилур ҳам.
 Жамоат Тоғадан панд егани йўқ,
 Хато ҳам қилмаган боғбон қилиб уни.
 Советлар бахтига тош отганлар тоши
 Ўзлигин бошини едики,
 Буни
 Ҳаммамиз биламиз. Уша тошларнинг —
 Бири Тоға эди, яна бири Очил,
 /Баҳорнинг отаси мана улар ҳозир
 Сизнинг орангизда, эмаслар ғофил./
 Тоға хато қилди учинчи марта:
 Биринчи — судралди ёв етагида.
 Иккинчи — яширди буни жамоатдан,
 Учинчиси — қолмиш халқ этагида.
 Тоға! —
 Нотиқ унга ўгирилди аста,
 Папирос тутатди,
 Сув қуйгандай жим...
 Наҳот ўйлагансиз, билмаган бўлсак,
 Шундай жамоанинг оқсоқоли ким?..
 Яхши билар эдик сизни кўрсатганда,
 Қора эди сизнинг ўтмишингиз.
 Қора эмас эди аммо юрагингиз,
 Қора эди босган изингиз.
 Буни сиз кўзингиз билан кўрдингиз,
 Қўлингиздан тушди олган тошингиз.
 Уни тош берганнинг ўзига отиб,
 Омон сақладингиз бошингиз.
 Эсингизда бўлса,
 Ҳамза йиқилганда

Уни кўкрак билан тўсдингиз.
Сизни босиб-янчиб ўтди ёвузлар,
Шунда сезгандингиз ками-кўстингиз.
Хоинлар ўлимга ўлим олди, аммо
Улар орасида сиз йўқ эдингиз.
Ўзингиз айтгандай, улар қўлида
Маломатга қолган бир ўқ эдингиз.
Ўйлайсизки, сизни билмадими ҳеч ким?
Мана бу охирги хатойингиз сизнинг.
Қочқоқ — қочқин бўлур,
Қочқин эса, қўрқоқ,
Тамоман бошқадир йўлимиз бизнинг!
Баҳорга келганда!—
Ўгирилди нотиқ, —
Хато қилмадингиз.
Аммо, лекини бор:
Лекини манови мактубда ошкор, —
Уста Мамат бобо ўнгланиб олди,
Тоға ҳам бошини кўтарди аста.
Тошев ўйнаётган қаламини қўйди,
Баҳор дамин ютиб ўтирар пастда.
Баҳор берган хатни очди нотиқ,
Бир оз
Тўхтаб қараб чиқди ҳаммага бир-бир.
— Бу хат, — деди сўнгра, Очилдан қизига,
Хонани ногаҳон босди олаговур.
Очилдан? — сўради уста Мамат бобо.
— Очилдан,
Шу кеча ёзилган,
Мана...
Нима деб ёзипти қизига отаси, —
Тағин ўнглаб олди ўзини хона.
«Мен Очил,
отангман,
адашган отанг,
Сени топиб келдим, йўлимни топиб.
Агар ор қилмасанг қабул қиларсан,
Хаёлинг бўлмасин саргардон чопиб.
Мени сендан бошқа ҳамма билади,
Худо ёрлақади, ғашим тугади.
Одамлар қатори одамман энди,
Кўнглим кенг,
Баҳор ҳам, куз ҳам сиғади.

Отангни кечирди одил ҳукумат,
Аммо тополмайман оёқ қўяр жой,
Чақади ҳар сиқим тупроқ, ҳар бир тош,
Эслайди лаънати ўғлин ҳойнаҳой.
Адашдим бўрилар сўқмоғига кириб,
Сўқмоқ олиб чиқди жар ёқасига.
Қилич бўлиб қайтди кўплар ўтмиши —
Ўз бошига, ўлим минтақасида!
Менинг бошимга ҳам!..

Очилди кўзим,
Аммо қаролмадим юртга, элатга.
Қаролмадим унга, шувут эди юзим,
Номус келган эди ғазабга, додга!
Жаҳаннамдан қочдим,

қизилларга бордим,
Музаффар кундага бошимни қўйдим,
Ўзимни, ўзгани, ёвни гапирдим,
Ёвлар ўртасига шу кеч ўт қўйдим!
Тўғри, гуноҳимни биламан, қаттиқ,
Одам ўлдирганман, одам сўйганман.
Қишлоқ ёндирганман, лекин орқасидан
Қишлоқ билан бирга ўзим куйганман.
Ёв солди элимнинг бошига кулфат,
Ёвнинг, ёвузларнинг қамчини бўлдим.
— Уқ, — деди — отилдим,

қилич, — деди —
чондим,

Ҳам пичоғи бўлдим, ҳам қини бўлдим.
Узоқ гангиб юрдим умр сўқмоғила,
Бойлар тақимида улоқ бўлдим чангиб.
Минг лаънатлар бўлсин у кунларгаким,
Элимга, юртимга оқ бўлдим мангу.
Сенга кўринишдан қўрқаман, болам,
Ўзимга келганда қайтаман ўзим.
У васл онига етоламанми,
Қўрқаман, кўр бўлиб қолмаса кўзим!
Анг-танг бўлиб қолди Тоға,

Мамат бобо,
Чуқур нафас олди ўтирганлар.
Нафасларин ростлаб олдилар аста
Баҳорга тавсия берганлар.
— Тоға таклифига келсак энди, дўстлар,
Жамоа иши бу, жамоа билсин.

Жамоага ташланг бу масалани,
Не қилса, майлига, жамоа қилсин!
Таклифни овозга қўйишдан аввал
Танаффус сўради уста Мамат бобо.
Кўча беткагида кўринди Холби,
Кўча ичкаридан эди баҳаво...

ОЁҚ ОСТИДА

IX

Қаттиқ совуқ бўлди шу кеча жуда,
Тонг оттирди Баҳор отасини кутиб.
Кўзи илинмади, қолди эшикда,
Изғирин чертса ҳам у деб ютоқиб.
Узоқ ухламади бу тун кўпчилик,
Уста Мамат бобо ағанаб чиқди.
Тошев, Кенжа полвон серташвиш...
Шундай қаттиқ ташвишларда чиниқди.
Тошев билар эди Очилни яхши,
Унинг Понсод билан қочганини ҳам.
Аmmo билмас экан Амуга бориб
Эсин йиққанини,
Шу кеча бардам —
Босиб борганини қизилларга,
Тутиб берганини қочқинларни,
Аму ёқасида тирракдай қотиб
Ухлаб ётган разил қашқирларни.
Очил билмас эди қизи борлигини,
Гули борлигини ҳаётда гўзал.
Тағин адаштирди уни сўқмоқлар,
Жазавага олди тақдири азал.
Аламини олди энди нашадан,
Гумроҳлик тергади уни туну кун.
Санғимаган жойи қолмади мункиб,
Юмшатайин дея кўнглининг юкин.
Охири тугади бадбин кулбалар,
Зикирхонаси ҳам, ҳалимхонаси.
Бирдан Шоҳимардон эсига келди,
Келмаганми экан энди хонаси?..
Бориб келсам дея...
Келиб ноғиҳон

уни ўраб олди кутилмаган ҳол,
Наҳот бахти бўлса бадбахтнинг ҳам,
наҳотки шу билан тугаса завол...
Тошев тепадайди ўйи шу ерга —
келганда,

Ҳамзанинг қабри устида.
Совуқ чангалида ётар эди Очил
умрини тугаллаб оёқ остида.

БАҲОР ВА МЕН

Х

Билмадим нимадан бўлди бу фожиа,
Қишнинг қаҳриданми,

гиё заҳридан?

Узр сўрагани борганмиди ёки,
шоирнинг раҳмати, шафқат наҳридан?..

Ҳар қалай,

тўхтади шу ерда Баҳор,

бир нафас хўрсиниб узоққа боқди.

Ҳар қалай тупроғи шу ердан экан,
қисмат олиб келиб шу ерга қоқди...

Қайтиб кирар эдик қишлоққа яна,
яна дутор дами илғади бизни.

Хиргойи қиларди ҳамон Вали ҳофиз,
куйларди бир гўзал ажойиб қизни:

Андижон борай дедим,

боролмадим,

кўзида нимаси бор,

қаролмадим.

Шунча ҳам бўлармикан

кўнгил деган,

кўнглини олай дедим,

ололмадим...

Қоқ даланинг ўртасида
 туриб қолди,
 Қор тагида бир кўракни
 кўриб қолди.
 Кувраб қолган бир туп ғўза,
 ёлғиз кўрак,
 Қор босибди,
 совуқ ебди
 худди ғўдак.
 Нима қилсин Жаббор?
 Бўрон чақирсинми?
 «Шамол, баҳринг камол»
 дея ҳайқирсинми?
 Шамол келса,
 шамол келса
 елиб ғув-ғув,
 Босиб турган қорлар тушса
 ерга дув-дув...
 Нима қилсин,
 Ё мактабга елдай елиб,
 Болаларни чақирсинми «ёрдамга», деб.
 Жим туришлик эл олдида
 бўлмасми ор?!
 Колхознинг ҳам Жаббор каби ваъдаси бор!
 Бажарилмай қолса агар аҳду паймон
 Не бор яна бу оламда
 бундан ёмон?!
 Ахир пахта,
 мағрур айтса, арзигулик —
 Олтин ахир!
 Олтин билан бир дегулик!
 Пахта билан таниғлиқдир
 бу кенг диёр,
 Пахта билан унинг кўнгли
 доим баҳор.
 Биз томонда пахта
 нурдек товланади,
 Ҳамма нарса
 пахта билан боғланади.
 Бундан халқлар дўстлигининг
 бойланиши,
 Текстилнинг дугларининг айланиши.

Зарифанинг лентаси ҳам
 худди шундан,
 Қаримжоннинг пальтоси ҳам
 худди шундан,
 Салимжоннинг
 лола каби бўйинбоғи,
 Ғўти қизнинг
 лўппи юзли қўғирчоғи,
 Холга теккан мукофотнинг
 энг сараси,
 Бузоғини семиртирган
 кунжараси,
 Дафтари ҳам,
 китоби ҳам,
 папкаси ҳам,
 Катта йигит «қилиб турган»
 шапкаси ҳам,
 Кеча уни соғайтирган
 дори-дармон,
 Дум-думалоқ қилиб турган
 гуппи чопон,
 Ҳаммаси ҳам,
 ҳаммаси ҳам
 шундан ўзи,
 Шундай азиз,
 муборакдир пахта сўзи!
 У, аскарга қанот бўлиб учиради,
 Ёв қасд қилса, тутдай тўкиб туширади.
 Малҳам топар
 доим аскар
 жароҳати,
 Ундан одам фароғати
 ва роҳати!
 Пахта — қудрат,
 пахта — зийнат,
 пахта — чирой...
 Ҳам иссиғ-у,
 ҳам шифо-ю,
 ҳам ғарчча мой!
 Юртимизнинг гулбоғи ҳам
 шу пахтадан,
 Кремлнинг байроғи ҳам
 шу пахтадан.

Пахта билан кўтарилган
танглайимиз,
План тўлса,
ярқирайди манглайимиз.
Пахта,
нефть,
олтин ва дон,
ҳам тошкўмир.
Бўлса агар мамлакатга зўр қонтомир,
Ўз бурчини бажармаса республика,
Жим туради қандай ака,
қандай ука?
Тик оёққа турғизмасми
мамлакатни,
Ким кўрмабди бу хил оғир
машаққатни?
Бошламасми кескин ҳужум
бу офатга?
Ердам учун жон бермасми
мамлакатга?
Бўлиқ,
кўм-кўк,
тирсиллаган сўнгги кўрак,
Қор остида
хўмрайганча
турар бирдак.
У кутади кимларнидир
тўнғиб ҳамон,
Балки Жаббор командасин
кутар омон!
Танҳо кўрак,
оппоқ тола,
беш грамма,
Ким билади,
чаноғида ундан камми?
Лекин қанча-қанча водий
бизнинг ёқда,
Минглаб колхоз пахта экар
бу тупроқда...
Демак,
минглаб кўрак ётар
қор тагида.

Демак,
юзлаб кило тола бор тагида.
Демак,
ҳали ёпилмабди ҳисоб-китоб,
Демак,
ҳали шеъриятда яшар хитоб:
Эй, тонг пайти қорни кўриб
қовоқ уйган,
Кўкка қараб шиддат билан
муштум туйган —
Жаббор ўғлон,
Жабборвойнинг йўлдошлари,
Пионерлар,
пионернинг сафдошлари,
Сафланингиз
сафарбарлик қаторига!
Жўр бўлингиз
Ватан ва юрт шиорига!
Андижоннинг шаънига ҳеч
тушмасин доғ!
Фарғонамиз қолоқликдан
бўлсин йироқ!
Самарқанднинг сайқалига
етмасин лат,
Тошкент,
интил илғорликка,
ўтмай фурсат!
Нурдай қиммат
бизга ҳозир ҳар ўтган дам,
Ҳар бир кўрак,
ҳар бир чигит,
ҳар бир грамм!

СҮНГГИ БОШОҚ, СҮНГГИ ДОН

Сой бўйида
 икки ўртоқ
 дам олади кечки вақт,
Салқин оқшом,
 салқин шамол.
 салқин соя,
 салқин жой.
Гангур-гунгур сўзлашади,
 кулишади,
 кўп хушвақт
Иккови ҳам
 шўх ва қувноқ,
 иккови ҳам «тойма-той»,
Қўлларида —
 пионерлар дўсти —
 «Ленин учқуни»,
Бир суратни
 муҳокама қилишади
 кўп қизғин.
Сурат — гўзал,
 сурат — жонли,
 сурат — меҳнат тўлқини
Бир бепоён
 олтин бошоқ кўп етилган
 қизғин кун.
Кенг адирга шовқин солиб
 буғдой ўрар комбайн,
Моласи ҳам,
 ҳўкизи ҳам,
 хирмони ҳам ичида.
Хўп ўхшатиб ажратади
 бир томонга буғдойин,
Бир томонга сомонини
 (кўрсанг, ажойиб жуда...)

Ёқиб қолди бу шўх-қувноқ, •
 оқ қалпоқли болалар.
 «Шошма», — деди шошиб қолиб,
 дўсти Бўронга Суннат:
 «Пахта-ку кўп...
 не аҳволда бизнинг донли
 далалар?!
 Буни қара,
 ташаббусни қўлдан бериб қўйибмиз,
 Ахир қанча-қанча гектар
 дон сепилган адирга.
 Пахтани-ку бирга-бирга
 Ҳеч армонсиз севибмиз,
 Аммо донни эътибордан
 қочирибмиз-ку бирга!
 Ахир битта кўрак ерда
 эътибордан узилса,
 Звенода ўнта бўлса,
 колхозда минги исроф.
 Ҳар бир кўрак — бир бет қоғоз,
 бир ғалтак ип бўлолса,
 Демак, колхоз пахтасини —
 йўқотаркан қопу қоп.
 Шундай экан,
 не аҳволда колхозимиз ғалласи?
 Ҳар йил, демак,
 қоп-қоп буғдой
 ерда қолиб кетади.
 Ахир дон ҳам пахта каби
 тарознинг бир палласи,
 Бу аҳволда колхозчига
 қанча зиён етади?!
 Бир боғ бошоқ
 бир чорак дон,
 бир қоп сомон бўлади.
 Бузоғинга қаймоқдай терт,
 сигирингга худди ош.
 Дони эса бир супра ун,
 бир сават нон бўлади,
 Дон неъмату
 пахта бўлса,
 даставвалдан — энгил-бош.

Аъзолар ҳам бу қарордан
хурсанд бўлишиб ғоят,
Аризага қўл қўйдилар,
газет бўлиб баҳона.

* * *

*

Ҳали Бўрон устига ҳам
келмаганди офтоб,
Ҳали «хур-хур» ухлар эди
оёғида мушуги.
Очилганча ётар эди
тунги ўқилган китоб,
Янграб қолди кўча ёқдан
пионерлар қўшиғи.
Таниш қўшиқ,
таниш овоз —
Тебратди-ю, қалқиб турди
таниш дилни тебратди,
Баланд,
ухлаб ётган Бўронжон.
кўркам шийпонидан
узоқларга кўз отди,
Ўртоқлари кетар эди
саф-саф бўлиб қир томон.
Қўшиқ учар чор тарафга
худди қушлар сингари.
Саф олдида дўсти Суннат,
ўроқлари елкада.
Этак таққан,
қалпоқ кийган
ортиқ шайланган бари.
Меҳнат билан улғаяди
барча бу ҳур ўлкада!

ДРАМАТИК ДОСТОН

ҚИЗБУЛОҚ

ИШТИРОК ЭТУВЧИЛАР

Зеби-Назира.

Уммат ота.

Армон.

Утбосар.

Шайх Аълам.

Гунг.

Оқмарол.

Оҳу.

Она.

Қизлар, йигитлар, студентлар.

Уша жоҳил, нодон, дунё беҳабар!
Умрини тасбеҳдай санаб ўтқарган
Бир ғурбат, кўзи кўр ва қулоғи қар.
Шунда эътиқодинг қудрати билан
Умринг мазмунига соласан қулоқ.
Халқинг манфаати мазмуни билан
Уша эътиқодни қиласан сўроқ!
Шунда кўз ўнгимни босади бир ҳол,
Шундай сарқитларни қолдирган лавҳа.
Ҳикоя қилай деб бу мудҳиш онни,
Унга «Қизбулоқ» деб қўйдим сарлавҳа...

МУҚАДДИМА

Тоғ оралиқлари бағрида ҳарир туман кезиб юрган бир ажиб манзара.

Қизбулоқ кўли, кўл тепасида осилиб қолган қоя бағрида ўзини кўлга отаётган тош қиз. Кўлни қалин, баҳайбат дарахтлар, чангалзорлар қучоқлаб олган.

Кўл бўйида — дарахтларга суяниб қолган маъюс қизлар, ҳаммалари бошдан-оёқ қора либосда, сочлари ёйиқ, кўзлари кўлда... Бундайроқда эса, Армон, Утбосар, Оқмарол, Оҳу... уларнинг ҳам диққат-эътиборлари кўлда, ҳайрат қамраб олган уларни...

Қизлар фарёди янграйди, сўзсиз мунг... Умматота чиқиб келади, қўлида қизи Зебининг жасади. Ҳамманинг боши ҳам. У кўл бўйида тўхтаб ўкиради.

У м м а т

Ё раббий!..

Наҳотки, асраб қололмадинг

Яккаю ягона шу қизимни ҳам?

Мусичадай маъсум овунчоғимни?!

(Қичқиради.)

Ё раббий!

Бормисан, ўзи, оламда?!

Наҳот!..

(Дармони қуриб тиззалайди.)

П а р д а

БИРИНЧИ ПАРДА

БИРИНЧИ ҲИКОЯ

Қизбулоқ, ўша қоя, ўша кўл. Лола вақти. Қушлар бозори. Қизилиштон ноғора чалади, кимдир жавоб беради ироқдан. Попишак пишқиради, кимдир жавоб қилади ироқдан. Какку қуш кукулайди, кимдир жавоб қилади ироқдан. Булбул чақчақлайди, кимдир жавоб қилади яқиндан ва уни қувиб Зеби чиқади, завқ қилиб кулади. Булбул яна сайрайди, жавоб қилади Зеби. Бутун ўрмон жим қолади. У бу икки булбулни тинглайди. Булбул шохдан-шоҳга ўтиб сайрайди, Зеби унинг кетидан қолмай жавоб қилади, бир нафас мусобақа қилишади. Сўнг Зебининг ўзи нола қилади.

Музика

Зеби

Оҳ, бунча ҳам бағринг беғубор,
Бунча яхши бўлмасанг диёр!
Сўйла-сўйла, сирли бағрингда
Тағин нима-нималаринг бор?

Сен севинчдан оққан кўз ёшим,
Кўзларимда ёнган қуёшим.
Оҳ, ҳаммиша истиқболингда
Келинлардек саломда бошим.

Оғушингдан учган қушингман,
Толеингман, кўнгил хушингман
Оҳ, бунча ҳам дилдор бўлмасанг,
Айрилмайин ақлу ҳушимдан.

Йўлим тушди сиздан ироққа,
Кўнглим тушди кунботар ёққа.
Яхши қолинг кўргунча дийдор,
Қисмат бизни қўйди фироққа...

О ҳу кириб унга тикилиб қолади. Зеби унинг ёнига чўкади.

З е б и

Тентаккинам, нимага келдинг?
Ҳали шуми ваъданг, чин сўзинг?
Хайрлашмадикми уйда ахир,
Оҳ, намунча ёнмаса кўзинг.
Мунча маъюс, мунча ҳам ғариб
Тикиласан менга, жонгинам.
Мана шундай интизор бўлиб
Юрасанми ҳали уйда ҳам?
Нима қилай,
Бормайинми, айт?
Севина қолсинми дадамиз?
Қим бўламан унда мен бунда?
Нима деган одам бўламиз?
Қўшиқчи бўл деди бутун қишлоқ,
Севиб, қўшиқларимга тўймай.
Шундай қаттиқ дадагинамизни
Кўндирдик-ку қўярда-қўймай.
Бор, уйга бор,
Менга оқ йўл тила,
Мени хумор-хумор бўлиб кут.
Мен келаман қўшиқдай бўлиб,
Куйдай бўлиб, ғамингни унут.

(Оҳуни кузатади, куйлайди.)

М у з и к а

Оҳ, бунча ҳам бағринг беғубор,
Бунча ширин бўлмасанг, диёр!
Сўйла-сўйла, сирли бағрингда
Тағин нима-нималаринг бор?

Оҳу кетган томонда шитирлаш овози эшитилади, чўчиб ўгирилади
Зеби у томонга. О ҳу киради қайтиб, у кимндир бошлаб келарди.
Армон пайдо бўлади. Бирдан момақалдироқ чақмоқ чақиб ўтади,
Армон қимирласа учиб кетадигандай, турган ерида қадалиб қолади,
Зеби ҳам. Еру кўк, гиёҳ ҳам ҳайрон қолгандай бу ҳолга, қилт этган
товуш йўқ.

Армон

(ўзича)

Ё тавба, қайдаман,
Ким бўлди?.. Бу ким?!

Зеби

(ўзича)

Ё тангрим, ким бўлди,
Тушимми — ўнгим?!

Оҳу бир чеккада бу ўтли илк ҳиссиётни кузатади ҳаяжонда,
лаззатда, Зеби аланглаб кетмоққа интилади.

Армон

Шошилманг!..
Мени лол қолдириб кетманг.
Мен овчи эмасман,
Милтиғим ҳам йўқ.
Кийик бошлаб келди истиқболингизга,
Назаримда менга бахт этди тортиқ.
Фариштамасмисиз мабодо..
Нега бунда ёлғиз юрибсиз?
Бу қандай сир,
Шундай моҳипайкар,

(ҳазиломуз)

Қизбулоққа тузоқ қурибсиз?..

Ҳамон орқа ўгириб турган Зеби, кескин бурилади у томон. Лекин
кўзи кўзига тушиб тили тутилиб қолади.

Нима, эсизгина,
(Тилингиз йўқми?)

Зеби беихтиёр тилини чиқаради ва кулиб юборишади иккаловлари.

Армон

Шунча бор экану,
Қанча қийнадингиз.

Тағин кулишади. Лекин барибир қўзғалишолмайди жой-жойларидан.

Нима, илдиз отиб кетдингизми ерга,
Бирон қадам бизга қўймадингиз?..
Юра олмайсизми ёки чиндан ҳам,
Оёғингиз ҳали чиқмаганми?

Оёғини кўрсатади ер чизиб. Яна кулишади.

Қани, атак-чечак қилиб кўринг-чи,
Оёқ-қўлларингиз ўзи жамулжамми?..

Бирдан Армонни чақирган овоз сукунатни бузиб, ўрмонни акси
садога тўлдиради.

У т б о с а р

А-р-мо-он!..

Чўчиб тушади Зеби.

А р м о н

Менинг отим...
Қалин ўртоғим.
Каникулдан қайтиб шаҳар кетаяпмиз.
Бир институтда ўқиймиз бирга,
Сиз-чи, сиз қаерда, қайда ўқийсиз?

Жавоб қилмоқчи эди, яна Утбосарнинг овози унинг сўзини кесади.

У т б о с а р

Ар-моо-н!.. Қаердасан!!

А р м о н

Утбосар оти.
Исми жисмига мос,
Олов роса...
Жавоб бермадингиз,
Қимсиз,
Қайдансиз?
Қайга кетяпсиз, сир бўлмаса?..

З е б и

Асли сиз ўзингиз шаҳарликмисиз?

А р м о н

Шаҳарда ўқиймиз, уйимиз бунда...
Қўли хуббонданмиз, мана шу ўртада,
Рассомликка ўқиймиз унда.

З е б и

(Қош кўтаради унга тўсат)

Рассомлик?!

А р м о н

Рассомлик!

З е б и

Менга қаранг, рассом...
Ана у нимади сизнинг илмингизда?

Тош қиз барельефига ишора қилади. Армон унга тикилади.

А р м о н

У қизми?..
У қизни, мен сизга айтсам,
Буюк шамол қўли яратган.

З е б и

Буни ўқиганман.
Сиз нима дейсиз?

А р м о н

Менми?.. Мен...

З е б и

Бўлмаса, мана қулоқ беринг,
Мен гапириб берай,
тингланг сиз:
Шу қоя ортида бир мақбара бор,
Ҳазрати авлиё мақбаралари.
Биларсиз, билмаган киши йўқ уни,

Унга сизгинади бунда ёшу қари.
Дадам у кишини набий дейдилар, —
Бунда у кишининг дафн этилгани, —
Дейдилар, — улуғ бахт бизга, бу бизни
Худованди карим ёрлақгани.
Шу ерда Назира деган қиз бўлган,
Эшони пиримга назир бўлган қиз.
Овозаси кетган атроф қишлоқларга,
Келаверган йигитлар сўнгсиз.
Ана шундай моҳипайкар бўлган,
Эшиги бузилган зиёратгоҳнинг.

А р м о н

Эсдан чиқиб қолай деган мақбара,
Номига лат еган улуғ даргоҳнинг.
Оёқ ости бўлган азиз даргоҳ шунда,
Ҳар ёқдан келаверган ким кўринган.
Ақли етмай қолган шайхнинг не қилмоққа,
Не қилгани бу деб оллойи каримнинг.
Чиллага ўтирган шунда қирқ кун шайх,
Даф қил дея, сўраб худодан уни.
Шунда Назирага муҳаббат келган
Кундай яллиғлатиб қоп-қора тунни.
Ўтдек кириб келган истиқболига,
Қўлини сўраган лол қолган шайхдан.
«Наҳот олиб кетса», дея унинг ҳам
Юрагига солган ғулғула, шайтон.
«Ўлдир, йўқот», деган унга севгини,
У ҳам шайтон сўзига кирган.
Қизни ертўлага занжирлаб ташлаб,
Севгини саргардон қилиб ўлдирган.
Бахти, севгисидан айрилган гўзал
Қаро қилмас бўлиб ёруғ оламини,
Шу қояга келиб отипти ўзни,
Адамга, йўқликка бериб аламини.
Шунда зилзилага келипти тоғлар,
Яшин шу қояни қирқиб ўтипти.
Уни шайх нафаси шу тоққа боғлаб,
Тошга айлантириб ўтиб кетипти...

Зеби ҳайрон тинглайди Армонни, унинг бу ҳикояни билганидан
жавдираб қарайди унга.

З е б и

Уни жазолаган, дейдилар дадам,
Шайхга назирлигин унутгани.
Шайтонга ҳай бермай, севги деганнинг
Орқасидан кўрдай кетгани.

А р м о н

Ҳали ҳам бор эмиш шундай назиралар,
Шайхнинг ҳисобида турармиш.
Бор эмиш ҳаттоки, кўрган-билганлар,
(Яширинча бориб, унинг кулбасини)
Супуриб-сидириб юрармиш...
Наҳотки бу тўғри,
Наҳот шундай ўтса,
Шу замонда кишининг умри?
Наҳот бу даҳшатга кўникса одам,
Наҳот у қафасда кўниккан қумри?..

З е б и

Мана, қаршингизда кўникмагани!

А р м о н

Наҳотки шу бўлса охирги чора?..
Айтинг-чи, бордию сизни отганларида
Ана шу даҳшатга...

Зеби ялт этиб унга қарайди. Армон ҳам дарров қайтади саволидан.

Йўқ, бу афсона!

З е б и

Бугун афсонамас!
Бугун ҳақиқат!

А р м о н

(Ўзича сўйлаб барельефга тикиларкан, унинг гапига тушунмай қўшилади)

Афсуски, ҳақиқат!

(Бир оз жимликдан сўнг.)

Мени кечиринг...
Аввалги саволим ҳамон муаллақ
Агар сир бўлмаса, исмингиз недир?
Эки исмингиз ҳам йўқми тилингиздай?

З е б и

Ўзингиз топинг-чи, ўйлаб кўринг бир.

А р м о н

Нима, жавобни ҳам билмайсизми ҳали,
Савол берсам, нуқул берасиз савол?

З е б и

Истардим, мен деган одам бесавол —
Англаса одамни, фикрни дарҳол.
Мен шундай ўсганман, балки бу — истакдир,
Эҳтимол бу менинг орзуим.
Эътиқодимдандир. балки бу — тангрига,
Эҳтимол...
Эҳтимол янглишдир ўйим...
Мен шундай ўсганман,
Художўй уйда,
Унга ишониб.
Мен шундай ўсганман,
Мактабда кулиб,
Уйда кулолмай,
Икки букилиб...
Ақлим етганида,
Болалигимни
Икки ўт ичида фаҳм этдим.
Мени икки ҳол кузатди:
Гоҳ унинг, гоҳ бунинг ортидан кетдим...
Мен ҳам назираман!

А р м о н

Назира?

(кулади.)

Назира?

(Жиддий.)

Қимга назира?

У м м а т

Зе-би!..

(Узоқдан отаси чақиради.)

З е б и

Менинг номим!

А р м о н

Зеби-Зебона!..

З е б и

Дадамлар...

(Кетишга тайёрланади.)

Биз ҳам кетяпмиз сиз томонга,
Балки ҳали ҳамроҳ бўлармиз.

А р м о н

Наҳотки,
Наҳотки ҳамроҳмиз ҳатто?
Шунча бахтни қайга қўямиз?!

М у з и к а

Толеим торига келди соз,
Қалб гулзорига келди соз.
Қулф уриб очилди ғунчалар,
Ёрининг зорига келди соз.
Келди соз, мавжи бир дилнавоз,
Келди соз, авжи бир дилнавоз.
Келди соз толеим торига,
Тўлқини, товуши бир дилнавоз.

Мен билан куйланг, эй тоғлар,
Куйланг, эй тоғлар, боғлар.
Толем торига жўр бўлинг,
Жўр бўлинг сирли қирғоқлар!

П а р д а

ИККИНЧИ ҲИҚОЯ

Довон. Қизбулоқ ўзга томондан. Йўл устида ўтов. Оқмарол ўчоқ бошида жавраб ивирсийди. Утбосар унинг атрофида гирдикапалак, ҳали олов ташлаётган, ҳали овқатининг таъмини кўраётган, ҳали лаган ушлаб туриб, унинг овқат сузиш учун эгилганида очилган сийнасига кўз ташлаётган.

Утбосар

Бойнинг қайда дединг шундай қилиб?

Оқмарол

Байим тов ортинда, жайловда.

Утбосар

Шундай де...
Келмайдими, шундай қилиб?

Оқмарол

Қор тускенде келеди товдан.

Утбосар

Уҳў...
Не қиласан шунча кун ёлғиз?

Оқмарол

Нега жалғиз бўлайин,
Кўкем, шешем бар.

У т б о с а р

Улар қайда, келадими ҳали?

О қ м а р о л

Авулға кеткен,
Эртен келеди улар.

У т б о с а р

Бундай де...
Бир ўзинг қўрқмайсанми туни?

О қ м а р о л

Неден қўрқам, айланайин, неден?

У т б о с а р

Қашқирдан...

О қ м а р о л

Қашқирден?
Қашқир адамбеди,
Адам бўлса экан, қўрқсам ўден.

Утбосар ҳайрон бўлиб унга қарайди.

Қашқир...
Жовуз ҳайвен ўтга келмейди,
Адам, ўт кўрдими, келеди.
Нан-шайингдан ишиб, этингди жеб,
Билалмейсен, жане нелар ғилади.
Қашқирингди бўлса, сири биров:
Ирилдайди, урсенг — кетеди.
Булар жаман, иним,
Булар жеб туриб,
Сени майиб қилиб кетеди.

У т б о с а р

Вўй-бў...
Бунча одамларни кўрмасангиз ёмон?!

Оқмарол

Жұқ, баурим, ұлаймес,
Тусунбединг.
Адам арқил, баурим,
Қашқир бир хил.
Адам аласи иште,
Қашқир аласи тиште.
Адамдин қадеми басқа,
Ұл бар жай
Жаннетге тенг бұлиб кетеди.
Ұл кўтерген жүрек,
Ұл силаған бас
Товдей бұлиб кўкке жетеди!

Ұтбосар

Тусуникди...
Сулув!

(Кулиб қарайди унга.)

Оқмарол

Не дейсен?

Ұтбосар

Айт-чи,
Неден Оқмарол отинг?

Оқмарол

Билмедим...

Ұтбосар

Билмединг...
Сенинг кўзинг, ўзинг
Тоғ келини Оқмаролга тенг!

Шарақлашиб кулишади. Ұтбосар кулги ораси Оқмаролнинг бурнидан
тортади.

Музыка

Утбосар

Оқмарол, эй Оқмарол,
Тоғ кийиги нақ марол!
Ухшаптими лоақал
Суратингга боқ, марол!

Егочдан йўнаётган статуеткасини кўрсатади. Оқмарол қизиқиб уни кўришга интилади. Утбосар ҳазиллашиб четга олади ўзини.

Оқмарол

Вой-бей, не у, ширағим?
Тасирма кўп журегим.

(Уни қўлига олиб кўради, ҳайрон боқиб, қувонади.)

Сўлай сулув экенма
Оқмаролинг, қарағим?

Утбосар

Қошинг қаро қайрилма,
Қайрилмаё қайрилма!

Оқмарол

Сен-де жигит — жигерим,
Суйгенингден айрилма!

Утбосар

Оқмарол, о Оқмарол,
Тоғ кийиги нақ марол!
Олиб қочиб кетардим
Бўлганингда тоқ марол!

Уммат ота келиб қолади, буни кўриб жаҳли чиқади. Ота зарда билан қаттиқ йўталади. Бирдан жим бўлишади. Уятдан қизариб кетган Оқмарол Уммат отанинг фикрини чалғитмоқчи бўлади.

Оқмарол

Тапилдими, кўке, қизингиз?

У м м а т

Тентиб келдим, шунча чақириб,
Жуда бепарво-де,
Йўлга чиқиш керак.

О қ м а р о л

Жўғ-е, ата, эт писти,
Сўнша қизмет қилиб,
Узим жейменбе...
Жўқ,
Бугун кетпейсиз.
Жай солиб беремин манов қоптолға.

У м м а т

Раҳмат,
Анов артист келсин-чи, ҳали...
Сен болам,

(Утбосарга ўгирилади.)

Бўлмасам, кетавер ўзинг,
Кечикиб ўтирма биз билан тагин...

У т б о с а р

Йўқ, ота, қўрқаман йўлда бир ўзим.
Эҳ-е, қанча йўл бор ҳали олдинда,
Эртага етсак ҳам тоғ этагига.

У м м а т

Йўл-ку, ҳали узоқ,
Икки қўнув бор.

У т б о с а р

Менинг ҳам, отахон,
Хамроҳим бор йўлда.

У м м а т

У ҳам шаҳарликми? .

У т б о с а р

У ҳам шаҳарлик.

У м м а т

Бирга ўқийсизми?

У т б о с а р

Бирга ўқиймиз.

Ҳамроҳ бўлади у сизга сафарда.

Армон билан Зеби киришади.

У м м а т

(баджаҳллик билан)

Қайда қолиб кетдинг?

З е б и

(бемалол)

Қизбулоқда эдик.

Бу — Армон.

(Армонни кўрсатади.)

Сўзлашиб қолдик қирғоқда.

Яхши билар экан шаҳарни.

Якка қолмайсан, деб айтди у ёқда...

Сизга айтмадимми, хавотир бўлманг, деб,

Йўлданоқ учрашди яхши кишилар.

Мана ўртоқлари,

(Ўтбосарни кўрсатади.)

Тўғрими?

(Ўтбосардан сўрайди.)

У т б о с а р

Тўғри.

З е б и

Яхши ҳамроҳимиз бўлади улар.

Утбосар Армонни четга олади. Оқмарол дастурхон ёзади ўтов ичига.
Уммат Зебини олиб кириб кетади.

У т б о с а р

Вўй-бў... қайдан топдинг, Армон!

А р м о н

(улар орқасидан қараб)

Шошмай тур!

У т б о с а р

Нима, ўша кийик шу қиз эканми?

А р м о н

(хаёлда)

Шу экан, Утбосар,
Ҳазилингни қўй.
Мен излаган ўша юлдуз экан бу!..
Мен излаган юлдуз, Утбосар дўстим!

У т б о с а р

Армон, ўзингмисан, сенга нима бўлди?
Сени алмаштириб қўймадим биров?..

А р м о н

Алмаштириб қўйди, оғайни, энди!..
Алмаштириб қўйди,
Бундай эмасдим,
Остин-устин бўлиб кетди борлигим.
Бебаҳо бир нарса топгандай бўлдим,
Шумикин, Утбосар, бахтиёрлигим?

Музика

Армон

Боди сабо тегди,
Бир дилрабо тегди,
Оҳ, бир наво тегди
Кўнглим рубобига.

У бир ниҳол эди,
Соҳибжамол эди,
Гўё савол эди,
Лолман жавобига.

Севги отлиғ экан,
Мунча қутлуғ экан,
Лахча ўтлуғ экан
Кўнгил каботига.

Келган гўзалмиди?
Ё бир ғазалмиди?
Ишқи азалмиди
Кўнгил китобига?

Ёнди тўлиб юрак,
Оташ бўлиб юрак,
Сархуш бўлиб юрак
Севги шаробида.

Утбосар

Армон, қани кетдик, бўла қол, дўстим!

Дабдурустан дейди жиддий, тайёрлаб қўйган юкларини кўтаради.

Қўрқиб кетяпман, авзойинг ёмон.

Армон ҳайрон тикилади унга.

Кеч ўтиб бўлмайдими катта давондан,
Ундан кейин, дўстим, шу қилиғни қўй,
Отасини қара, қанақа одам!
Одам-подам эмас, азбаройи худо,
Адашиб яратиб қўйган худо ҳам.

Армон

Иўқ, дўстим, мен унга сўз бердим!

Утбосар

Ошиқ-маъшуқларни ўқиганимда,
Уйламаган эдим учратарман деб.
Бекорга қўймаган эканлар,
Отингни кўнглингга лойиқ — Армон деб!
Майли, азизгинам, армонингга ет!
Бўпти, қолганимиз бўлсин бўлмаса!

Оқмарол чиқади.

Оқмарол

Овқат совиб қолди, киринг, жигиттер!

Утбосар

Роҳат бўладиган бўлди бугун роса,
Ювиниб келайлик аввал булоқда!

Утбосар олиб чиқиб кетади Армонни. Оқмарол ҳеч нарсани тушунолмайдиган гаранг.

Оқмарол

Айтпесе, сачиқ олиб кетинг, жигиттер!

Югуриб Зеби чиқади. Оқмарол қўлидаги сочиқни ола, йигитлар кетган томонга югуради.

Зеби

Менга бера қолинг, мен олиб борай...

Оқмарол ҳайрон қараб қолади улар ортидан. Анчадан кейин Уммат ота чиқади.

Оқмарол

Уқиб олдингизба намозингизди?

Уммат

Уқиб олдим, қизим...

У ҳам Оқмарол қараб қолган томонга ташвишланиб қараб қолади.

Жойинг яхши жой...
Кўлга кетишдими?

О қ м а р о л

Аланг бўлманг...
Сўлай қилиб назир эди денг Зеби?

У м м а т

Назир эди шайхга...
Унинг қўлидайди
Қизимнинг қисмати,
изми ҳам сепи...
Мен бўлсам ҳеч нарса демасдан шайхга,
Уни олиб қочдим ўғридек.
Ўзимнинг мулкимга ўзим ўғри бўлдим,
Якка-ёлғизим у, бошқа ҳеч кимим йўқ.
Мақбарага сиғмай қолди у,
Кўз ёшига чидолмадим асти,
Ўқийман деб йиғлаб туриб олди.
Кейин мактаб, қишлоқ аралашди.
Ҳеч кимда йўқ, дейишди келиб,
Бунинг овозини, қобилиятини.
Ортиқ етмай қолди қувватим
Рад қилганга унинг ниятини...
Худди сенга ўхшаб биз ҳам, болам,
Фарзанд тирноғига зор эдик.
Тешиктошга борди, қиз туғиб берди,
Онасининг кўзи ёриди.
Кўзи ёридию назир деди шайхга,
Назир бўлиб ўсди қизим.
Бахтини кўролмай кўз юмди шўрлик,
Ота ҳам, она ҳам бўлиб қолдим ўзим.
Амал-тақал қилиб ўстириб олдим,
Кишлоқнинг эркаси, серкаси бўлиб ўсди.
Шайх эсимга солди назирлигини,
Чирқираб йиғлади, йўлимни тўсди.
Намоз устида ҳам ялинди йиғлаб,
Аммо йўқ деёлсам, кўнарди.
Аълам ҳужрасида рўдапо бўлиб.
Қабр чироғидай сўнарди.
Бунинг тағин битта қаттиқ сабаби бор,
Уни сезиб қолдим яқинда.

Бир гунг хизматини қилади шайхнинг,
Ўтинг ёрилади учратсанг тунда.
Шундай бадбашара, бесўнақай одам,
Шунга бермоқчига ўхшаб қолди Аълам.

О қ м а р о л

Ё тавба!

У м м а т

Шу мени ўйлатиб қўйди,
Қочиб келяпмиз шундан, чироғим.
Қайтиб келаманми, келмайманми ҳали,
Келсам шайхга не дейман тагин.
Гуноҳми, савобми, билар қодир худо,
Худога ҳавола қилдим бу ёғини.
Аммо мана булар ёқмай қолди менга,
Ёмон босяпти оёғини.

О қ м а р о л

Жў-жўқ, ўлай эмас...

У м м а т

Қайдам...

О қ м а р о л

Жў-жўқ, тувра!

У м м а т

Тўғри бўлса майли-я, болам,
Ёмон юзин тескари қилсин.
Шу — ёлғиз давлатим, тириклигим ҳам.
Худди жаҳаннамга олиб кетяпман
Ўзим, ўз қўлимда боламни.
Шаҳарни биламан,
Қим йўқ у шаҳарда,
Қафтинг устида
Кулиб турадиган менинг даламми?..

Қош қорайган. Болалар хурсанд қайтишади. Зебининг қўлида
отилган қирғий.

Қайда қолдинг, болам?

З е б и

Қизбулоққа бордик!..
Буни қаранг!

(Қирғий ўлигини кўрсатади.)

Утбосар йиқитди Қизбулоқда.
Назира бошида ўтирган экан,
Парт уриб туширди-қўйди йироқдан.

О қ м а р о л

Ширағим!
Бу жақси бўлмепти,
Ўдан қўрқув керек.
Қизбулоқ ўл жолдинг қўжеси.
У, оқжўл телейди ўткен-кетгендерге,
Бу жумусинг — шайтендинг ўлжеси.

У м м а т

(ҳаяжонда)

Азизлар жойига куфур етипти,
Яхшиям ўзига тегмапти.

З е б и

(қўрқиб)

Йўқ, унга теккан йўқ, дадажон!

У м м а т

Яхшиям ўзига тегмапти!..

О қ м а р о л

Арғи жили мундай ўқиға бўлди,
Уқувга жўл алғон жигиттердинг бири
Қизбулоқди жалған ангеме депти.
Қудайдинг қудрете йўқ нерсе,
Бўған шайхингдиде байланиси жўқ,
Бул табиғаг жумуси депти.

У м м а т

Кейин нима бўпти?..

(Қўрқиб сўрайди.)

О қ м а р о л

Кейин кўрмедим,
Тобитини кўриб қолдим кейин унинг.

У м м а т

Тобутини?
Қандай?

О қ м а р о л

Тобитини олиб ўтти сў жерден,
Уқувга тусалмай жиқилипти.
Қайтиб келалмайин авулига,
Усундай ақлсиздиқ қилипти.

Ҳамма бир неча дақиқа бу нобоп гапдан жим қолади.

А р м о н

Лекин у йигитнинг Қизбулоққа,
Тошқизга ҳеч кимнинг дахли йўқ —
Леганидай, унинг ўлимига ҳам
Ҳеч кимнинг дахли йўқ, бу — аниқ!

Армоннинг эҳтиётсизлиги Зебини ҳушига келтиради.

У м м а т

Айтардилар бор деб шундай бехосият,
Беҳуда гаплар ҳам.
Мана энди бўлса,
Уз қулоғим билан эшитиб турибман, валлоҳи
аълам!

А р м о н

Мени маъзур тутинг, муҳтарам ота..
Сиз бидъатга ишонасиз,
Мен фанга, бешак.
Қай бири ҳақ, уни олам билади,

У м м а т

Болам,
Тегмасанг бўларди уларга...
Тош отиш яхшимас...

А р м о н

Афв этасиз...
Менинг тошим эътиқодгамас,
Унинг шаккоклари шаънига шаксиз!
Эътиқодим менинг она-Еримга,
Асл маслагимга, элимга.
Улар мени қадр этадилар.
Мен уларни,
Мангу дилимда!
Беадаблигимни кечиринг, узр,
Эътиқодингизга текканим учун.
Айбга буюрманг, бидъатга эмас,
Санъатга бош эгганим учун!

У м м а т

Келин, биз ётайлик,
Ўрин солиб бер-чи?

О қ м а р о л

Майли, айланайин.

З е б и

Мен ёрдамлашай.

Улар ўрин сола бошлашади. У т б о с а р ўтовга кириб радио қўяди.
Армон бир четда жим, юлдузли осмонда олмадек осилиб турган
ойни томоша қилади. Уммат ота аста Армонга яқинлашади, қўлида
таҳорат сув.

У м м а т

Ўғлим, рассоммисан?

А р м о н

Иккаламиз ҳам.

У м м а т

Яқинми сизларга қўшиқ мактаби?

А р м о н

Шундоғ ёнимизда...
Яхши мактаб жуда...
Асти ташвишланманг,
Қизингиз каби —
Қизлар кўп у ерда.

У м м а т

Ундақаси йўқ!
У битта!
Қишлоқда шундай дейишади.
Менинг ҳам биттаю битта болам у.
Гўзалликда уни кундай дейишади.

Илжаяди у, Армон ҳам... У м м а т таҳоратга чиқиб кетади. Бу вақт қатор бешта ўрин солинган. Тун ўраб ётади далани, қурт-қумурсқалар чириллайди, ўрмон ичкарасида какку қуш сайрайди, узоқ-узоқларда итлар овози... А р м о н ўтовга киради, Зеби тезда ечиниб ётади. Радиодан қандайдир қўшиқ келиб турипти, Зеби унга аста эргашади, У м м а т келади, қизининг ёнидаги ўринга ётади. А р м о н чиқади, келиб ётади. Ўтовда Оқмаролнинг қиқирлагани эшитилади. Бу Уммаг отага ёқмайди, ярим туриб улар томон хўмраяди. Ўтовда чироқ ўчади, кулишиб чиқишади О қ м а р о л билан Ў т б о с а р. Ҳаммалари ётишади. Узоқ жимлик чўкади.

Ў т б о с а р

Ўша шайх дегани борми ҳали ҳам?

(Жимлик.)

Назир ҳам...

У м м а т

Олади-олади, ухла.

Ў т б о с а р

Одам ҳам...

У м м а т

Олади-олади, ухла.

У т б о с а р

(туриб ўтиради)

Мол, одам олади деб эшитганман.
Қанақа одамни олади, ота?

У м м а т

Сандақасинимас!

У т б о с а р

Қанақасини?

У м м а т

Ўхшисини!

У т б о с а р

Ўхшиси... қанақа бўлади, ота?

У м м а т

Семизроқ, бўрдоқи!

У т б о с а р

Ақли бундоғроқ...

У м м а т

Бунча маҳмадона бўлмасанг, болам!

У т б о с а р

Мактабда ҳам шундай дердилар ҳар чоқ.
Амаким жуда ҳам хасис эдилар,
Мактабда ҳаммадан ёмон ўқирдим.
Дўстим Армон гувоҳ, мактабни, рости,
Бировлар китоби билан битирдим.

Бир кун бир қоп нарса орқалаб келиб
Ол деб ташладилар ерга гурс этиб.
Сочиб юбордилар бир айвон қилиб,
«Мана сенга китоб керак бўлса», деб.
Утилдан олинган китоблар эди,
Шундай китобларки, ажойиботлар.
Тун-кун қолиб кетдим улар орасида,
Мени қамраб олди ажойиб хатлар.
Хатга тўла эди уларнинг бети,
Бирида шундай сўз ёзиб қўйипти:
«Нима учун келдинг, одам, дунёга?»
Жавобини қаранг, нима депти денг:
«Сенинг учун келдим, одам, дунёга!»
Яна биттасини четида шундай
Қора қалам билан ёзиб қўйипти:
«Билурмисан, жоним, ҳаёт кўркига,
Муҳаббат мулкига ким ҳам тўйипти?»

Қулоқ солади, ҳамма жим, жавоб йўқ, уйқуда. Ёстиққа бош қўяди.
Ой нури Оқмаролнинг юзида — уйқуда, ой нури Утбосар юзида —
уйқуда, ой нури Армон юзида — уйқуси қочган, уйғоқ, ой нури Уммат
ота юзида — уйғоқ, безовта, ой нури Зеби юзида — уйғоқ, хаёл
дарёсида... Ширин музика хаёлини оҳиста олиб кетади, ой бетини
булут олади, қоронғилик...

Чироқ консерваториянинг имтиҳон аудиториясида ёнади. Комиссия,
пианино, ўртада Зеби...

Эшикда — фойеда бўлғуси студентлар, кимдир устунга суяниб
қотиб қолган, кимдир қўним тополмай у ёқдан-бу ёққа юради, ким-
дир этюд қилади, тагин кимдир йўталдан безовта, кимдир чуқур
фикрга банд... У м м а т о т а билан У т б о с а р бир чеккада ҳаммани
кузатади, Зебини кутишади...

У т б о с а р

(наст овозда)

Зеби йиқилмайди, мана, кўрасиз,
Эслайверманг энди ўша Қизбулоқни!

У м м а т

Қайдам, қўрқитворди қурғур Оқмарол...

У т б о с а р

Шукур, келиб қолди Армон ҳам, ана!

Армон бир қучоқ гул билан ҳарсиллаб киради.
Ўз вақтида келдинг!

Армон

Зеби кирдими?

Зеби

Мен тайёр, муаллим...

Муаллим

Марҳамат, қизим!

(Зеби пианисткага ишора қилади.)

Музыка

Зеби

Бу не хаёл,
Бу не хушҳол,
Баҳор таронасими?
Баҳор таронаси мисол
Севги шарорасими?
Қандай сифар шунча шодлик
Бирдан жижча дилимга?
Бирдан келган шодликми, ё
Баҳор шалоласими?
Қайдан келдинг, эй дилрабо,
Ёшлигимнинг сарвари,
Қим юборди сени менга,
Қисмат ҳаволасими?
Ой шам урди, олиб кетди.
Арғумчоқда учириб,
Олам кўрди чиққанида
Зебо ҳилоласини...

Бир нафас чуқур жимлик, комиссия боши стол устида, ранс бош
кўтаради.

Муаллим

Хўш, кимни оламиз сени олмасдан?
Ҳамманинг қоғози бетиде аъло!

Югуриб чиқиб кетади, эшик ёпиб Армонни қидиради, фойедагиларнинг ҳаммасининг кўзи унда. Узоқ жимлик. Ниҳоят, Зеби аста қўлини орқасидан олиб беш бармоғини кўрсатади. Ҳамма уни ўз жойларида туриб табриклайди. Уммат ота, Утбосар йиғлайди хурсандлигидан. Армон букет билан югуради. Зеби ҳам югуради унга ва бағрига ташлайди ўзини. Чироқ ўчади.

Чироқ ёнади. Ой Зебининг уйқусиз кўзлари устида. У ўзича илжайиб кўз юмади. Ой Уммат ота устида. Ҳамон ухлолмайди, хаёл олиб қочади.

Чироқ ўчади. Музыка. Чироқ ёнади.

Уша фойе. Армон бир чеккада, Утбосар бир чеккада. Уммат ота бошқа бир чеккада. Зебининг чиқишини кутадилар. Эшик тарақлаб очилади-ю, Зеби чиқади ва остонага йиқилади. Ҳамма даҳшатда қотиб қолади. Уммат ота қизининг олдига югуриб боради, уни кўтаради, ҳаяжонда, атрофга қарайди. Армон билан Утбосар йўқ. Зебига қарайди. Зеби жонсиз. Ҳамма студентларнинг қўлларида қора рўмолча, йиғлайдилар жим.

Чироқ ўчади. Ғамгин музыка. Чироқ ёнади. Ой ҳамон Уммат ота бошида. Қоронғида одамлар Зебининг тобутини олиб ўтадилар. Уммат шошиб Оқмарол ётган жойга ўгирилади. Оқмарол қаттиқ уйқуда. Хўрсиниб ёстиққа бош қўяди.

Ой Армон юзида. У ҳамон уйғоқ. Хаёл олиб кетади уни ҳам. Чироқ ўчади...

Тим қоронғи. «Ёр-ёр» эшитилади йироқдан. Чироқ ёнади. Оқмарол овулининг ўзи. Уртада кўрпача солинган курси. Оқмарол бир қучоқ гул билан йўл устида типирчилаб турибди. «Ёр-ёр» яқинлаша бошлайди. Тобут кирган томондан «Ёр-ёр» айтган қизлар, раққосалар тўрт барзанги йигит елкасида келин кўшкени кўтариб кириб келади.

Музыка

Қизлар

Тоғда тойчоғ кишнайти,
От бўлдим деб, ёр-ёр.
Уйда келин йиғлайди,
Ёт бўлдим деб, ёр-ёр.

Йигитлар

Йиғлама, қиз, йиғлама,
Тўй сеники, ёр-ёр.
Остонаси тиллодан
Уй сеники, ёр-ёр.

Қизлар

Зеби, Зеби-Зебона
Зебонадир, ёр-ёр.

Йигитлар

Орқасида ошиқлар
Девонадир, ёр-ёр.

Қизлар

Ошиқлар қолиб кетди,
Баланд-пастда, ёр-ёр.
Атрофида Армони
Чапараста, ёр-ёр.

Йигитлар кўшкни ўртага қўядилар. Уни Зебининг дугоналари ўраб олишади. «Ёр-ёр» ва ўйин давом этади.

Йигитлар

Зеби, Армон етишди
Мақсудига, ёр-ёр.
Тўйни ташланг яллавон
Рақс ўтига, ёр-ёр!

Йигитлар ораларидан куёв либоси кийган Армонни кўшкка узатадилар. Уни Ўтбосар бошлаб келади. Куёв қизларга таъзим қилади, тиллақош беради, қизлар кўшк пардасини очар экан, ундан келин либосида маликалардек Зеби кулиб чиқади. Унга Армон берган тиллақошни кийдирадилар. Зеби Ўтбосарга жиға ва укки парли симоби салла узатади. Ўтбосар уни олиб Армонга кийгизади. Боядан бери йиғлаб турган Оқмарол шодлигидан югуриб келиб қўлидаги гулнини Зебига беради, Армонни муборакбод қилиб, ўртада тайёрлаб қўйган бахмал курсига таклиф қилади. Келин-куёв дўстлар қарсаги остида келиб ўтиришади курсига. Шу замон Оқмарол дўмбирасини олиб ўлан бошлаб юборади.

Музыка

Оқмарол

Зеби, саған гул тердим,
Қумор ис жамбул тердим.
Эки жастин тўйина
Айқин ўлен келтирдим.

Айқин ўлендинг басы,
Ала товдинг авлесил

Жайлавимди жаритти
Шўлпан жузинг савлеси.

Жер жарилиб кўк шиғар,
Кўпкерге авул кўп шиғар.
Кўп ишинен сурасам,
Сендек сулув жўқ шиғар.

Оқмарол келин билан куёвнинг олдиға тиз чўкиб дўмбирасини ура бошлайди. Келин бунни қабул қилади, қўлидан дўмбирасини олиб куйлай кетади.

Му з и к а

З е б и

Оқмаролжон, овозингдан айланайин,
Дардинг олай, ўланингга айланайин.
Тўйимизнинг тўри сенга, Оқмаролжон,
Мунча ширин куйламасанг, бунча майин!

Дўмбирани Оқмаролга беради. Оқмарол давом эттиради.

О қ м а р о л

Тов қизининг журеги-де тов бўледи,
Муҳаббати — муҳаббатден дов бўледи.
Журегини журегиге тийгизганде,
Ўтдек жили журегиден сов бўледи.

Зеби олади унинг қўлидан дўмбирани.

З е б и

Қулун туғса — майса бўйин чўзар эмиш,
Ўғлон туғса — тоғлар бўйи ўсар эмиш.
Қиз туққанда — оппоқ сутга ювган юзи
Билмай қолиб ой юзини тўсар эмиш.

(Оқмаролга узатади дўмбирани.)

О қ м а р о л

Ой жузунен ўрамалин олған келин,
Ўйинға сал жигиттерди, бойлаб белин.

Журегининг ўти сўнук антурғандар Беземейди тўйи тугул тувған элин.

Бу ўланга ўйнаб турган қозоқ қизларини бостириб йигитлар киради
даврага, шўх, ўтли ўйин давом этади. Келин билан куёв бошларидан
гул сочилади... Чироқ ўчади.

Чироқ ёниб, ўз ўрнида ётган Армонга тушади. Армон биров
туртгандек сапчиб кўтарилади, Уммат ота билан Зеби ўрнига
қарайди. Икки ўрин ҳам бўш, Ўтбосар хуррак отиб ётибди.
Оқмарол ҳам... Сапчиб ўридан туради, Ўтбосарни уйғотади секин.
Ўтбосар довдираб уйғонади, имо қилади «нима гап», деб Армон
унга чол билан Зеби ўрнини кўрсатади. Ҳайратда қолган Ўтбосар
Оқмаролни уйғотади. Оқмарол данг қотиб қолади, бўм-бўш
ўринларга қараб.

П а р д а

Иккинчи парда

Учинчи ҳикоя

Қишлоқ тонги. Тоғ бағрида қуш уялари сингари паст-баланд уйлар. Оҳу бир қиз билан тор ва паст-баланд кўчаларда шамолдай елиб юрибди. Улар у дарвозани қоқишади тарақлатиб, бу дарвозани қоқишади тарақлатиб, даричасида чироқ ёнади, чақирнашади, кўчага даъват қилишади, қандайдир ташвишдан хабар қилишади.

- Нурхон!.. Нурхон!..
- Турсуной!
- Муборак!..
- Нуқра!.. Ҳо, Нуқра!..
- Хандон!..
- Олмос!..
- Лаъли!..
- Малоҳат!..

Уни кўчама-кўча Оҳу олиб юрибди, у чақиргани сари дарвозалар тарақлаб очилар, овоз бериб чиқар, орқасидан чақирган ўртоқлари, кўча тўлдириб орқасидан келишарди. Ҳамма уни ўраб ваҳимда бир унга, бир Оҳуга тикилар экан, ҳамманинг йиғилганини кўради.

Зебининг дугонаси

Зеби қайтиб кепти!
Қайтаришипти!

Ҳамма Оҳуга қарайди бирдан, ташвишда. Оҳу отланади олдинга ўтиб.

Никоҳ қилган эмиш Гунгга уни Шайх!

Яна Оҳуга қарайди, ҳамма ташвишда. Ташвишли музика улар тадбирини ифода этади.

Иккинчи дугонаси

Шайх ўлмади, биз қутулмадик!

Учинчи дугонаси

(Ўзича)

Никоҳ қилган эмиш Гунгга уни Шайх!

Парда

Тўртинчи ҳикоя

Ҳазрат авлиё мақбараси. Мақбара остида Шайх аълам ҳужраси. Бир томонда Ш а й х, бир томонда Г у н г, яна бир томонда У м м а т, ўлимтик қушдек омонат ўтириштипти, чўнқайишиб, ҳаммаларининг диққат-эътиборлари Зебида. Зеби Меҳробда — оқ бўйра устида тик турипти дийдираб, яланг оёқ, рўдапо энгилда.

Ш а й х

Энди фойдаси йўқ қайсарликни,
Тақдир таважжуси мана шу.
Номаҳрамсан энди, боламассан,
Уни ўйламаганинг яхши.
Сени отанг эмас, ҳақ-таоло
Қайтиб олди бу осий йўлдан.
Отанг гуноҳини сўради,
Энди сен ҳам сўрашинг керак!
Бош эг, болам, ҳазрат авлиёга!
Безовта бўлмасин онанг арвоҳи,
Куймасин отангнинг охирати ҳам,
Олтмиш йиллик тоат-ибодати!
Ўзингни форуғ тут инсу жинслардан,
Оллойи таоло ҳузуридасан.
Чўримас, бека бўл, мақбарага, бўтам,
Келган-кетганлар ҳам бўлишсин хурсанд.
Ҳазрати авлиё мақбараси бу,
Макка савоби бор зиёратида.
Муҳофазасида давлатнинг ҳам,
Ҳукуматнинг сиёсатида!
Мактабингнинг ҳаққи қолгани йўқ энди,

Шунча гангитгани етади!
Хонақоникисан энди бундан буён!

З е б и

Йўқ-йўқ!

Ота, Гунг сапчиб туришади талвасада. Шайх оғир тикилади унга,
«ўтиринг» ишорасини қилади Гунг билан Умматга.

Наҳот умрим бунда ўтади?..

Ш а й х

Уни ўзинг бағишлагансан!
Отанг, марҳум волиданг...
Ҳазрат
Солиқ солган эмас — қиз солиғи,
Бу инсоний, илоҳий одат!

З е б и

Лаънат бўлсин!..

У м м а т

Етар, кўрнамак!

Ш а й х

Ол қўлингга каломуллони?

З е б и

Йўқ-йўқ!

Ш а й х

Шошма!

З е б и

Йўқ-йўқ!

Ш а й х

Сабр қил!

Ол қўлингга каломуллони!

З е б и

Йўқ, олмайман...

У м м а т

Назира!

З е б и

Зеби!

Ш а й х

(бир маромда)

Ол қўлингга каломуллони!

З е б и

Дод соламан бутун қишлоққа!

Ш а й х

Ол қўлингга каломуллони!

З е б и

Дод соламан бутун қишлоққа!

Ш а й х

Омин!..

(Бақиради қўлини фотиҳага очиб.)

Уммат ота югуриб келиб қизи оёғига йқилади.

У м м а т

Болам, болам, бўйин тут,

(Ҳўнграб йиғлайди, ялиниб.)

Менга раҳминг келсин, жон қизим.

Ол, ола қол каломуллони,

Гуноҳингни сўра, юлдузим.

З е б и

Оҳ, қандай касофат кун экан у кун,
Мени туққан кун!
Чўри қилиб, назира қилиб
Шу қабрга мени тиққан кун!
Гуноҳим не?..

(Қичқиради).

Азобида қолганимми бир бечоранинг?!
Гуноҳим не?..
Етганимда йиқилганимми,
Азобларга солганимми бир бечоранинг!?
Қайдасан эй!..

Ш а й х

Бўлди, бас, ўтир,
Гуноҳингни сўра оллодан!

З е б и

*(Бирдан меҳробда Армон кўриниб кетади
кўзига У ўша Қизбулоқдагидек сипо. Зеби
беихтиёр тиз чўкади қўрқиб)*

Парвардигор...

Уммат ота бирдан қўзғалади ўрнидан. Шайх ва Гунг мамнун, илжа-
йишади ғазабларидан, уни худога нола қилдира олганларидан. Шу
вақт Зеби тиз чўккан ернида ҳушидан кетади, муккасидан тушадн
бўйрага. Армон ғойиб бўлади.

Ш а й х

Чиллахонага!

(Фор эшигини кўрсатади Гунгга буюриб.)

Қирқ кун чилла ўтирсин!

У м м а т

Пирим!

(Ийғлайди боласига ачиниб.)

Сўзингизга кирди-ку, ахир!

Ш а й х

Бир оз кўздан нарироқ турсин.

Г у н г даст кўтаради З е б и н и ва олиб кириб кетади чиллахонага. Орқасидан У м м а т югуради. Шайх ёлғиз. Боятдан бери киролмай, Шайхни излаб юрган қишлоқ қизлари уни кутиб ҳамон тепада ўтиришарди. Оҳу эшик тагида. Ҳалқа қоқади у. Шайх чўчиб эшикка тикилиб қолади. Эшик яна тақиллайди. Қизлар тушиб келишади Оҳу ёнига. Шайх шошиб эшикни очади ва ёпиб қизлар ҳузурига чиқади. Оҳу интилади ичкарига, Шайх йўл бермайди. Қизлар қўрқиб чекинишади.

Хўш, оппоқ қизларим.

Қ и з л а р

Салом алайкум!

Ш а й х

Ваалайкум ассалом!

Қани, марҳамат!

(Мақбарага бошламоқчи бўлади.)

Қизлар жойларидан қўзғалмайдиляр.

Б и р и н ч и д у г о н а

Биз Зебига келдик...

Беринг Зебини!

Ш а й х

Зебини?

У қайтиб келдимиз?

Б и р и н ч и д у г о н а

Фақат...

Тўғрисини айтинг!

Нега бўлмаса,

Оёққа турғазди бутун қишлоқни

(Оҳуга ишора этади.)

Ш а й х

Келди деб айтдимиз?

И к к и н ч и д у г о н а с и

Масхара қилманг!
Айтинг, қани Зеби,
борми ё йўқми?

Тўсатдан У м м а т чиқади, орқасидан Г у н г, остонада тик қотишади.

Ш а й х

Мана, отасидан сўранг!

У м м а т

Нима гап?

Ш а й х

Қайтиб келган эмиш Зеби...

У м м а т

Қани у?

Қизлар бу саволдан ҳайрон бир-бирларига боқишади.

Б и р и н ч и д у г о н а с и

Уйдан ҳам топмадик...
Кейин шунда деб...

У м м а т

Бўлмаса қаердан чиқипти бу гап?

И к к и н ч и д у г о н а с и

Бизга шу ердадек кўринди ҳадеб.

Ш а й х

Яхши, болаларим!..
Зеби шаҳарда,

Мана, ташлаб келди отаси кеча.
Тагин нима десак ишонасиз,
Ахир, айтиб турса отасигача.

Қизлар ҳайрон тарқалишади. Шайх кўзи Оҳуда. Оҳу унинг қарашига
дош беролмай чекинади, ғойиб бўлади.

(Умнатга)

Оҳуни йўқотмоқ керак эртароқ!

П а р д а

БЕШИНЧИ ҲИКОЯ

Қизбулоқ, Армон билан илк учрашган жой. Баҳор. Зеби ёлғиз,
арраланган тўнка устида тиззасини қучоқлаб ўша илк бахтли соат-
ларини эслаб ўтирипти. Бир ҳолатда. Энди у гўзаллик, у латофат,
у шўхликлардан асар ҳам йўқ. Узун рўдапо энгилда.

З е б и

Мана ўтиб кетди қанча вақт,
Ўқиши ҳам адоғ бўлгандир...
Эсламадимикин бирон марта,
Шу ёғларга, ахир, келгандир...
Наҳот, ёлғон эди муҳаббати,
Қуйиб-пишиб айтган гаплари?
Наҳот ёлғон эди
Шунча ҳислар тўла дафтари?
Нега изламади, топмади бўлмаса,
Нега бир марта ҳам хат ёзмади?
Ёки бевафо деб ўйладими мени,
Нега бевафо деб ёзмади?
Бевафо...
Бевафо бўлсам кошки эди,
Бевақоман энди батамом.
Сенинг юрагингни уриб чил-чил қилган
Бевақоман энди батамом!
Мени синдиришди, сўндиришди,
Жуда-жуда ожиз эканман.
Ёнадиган эмас, сен айтгандай,

Учадиган юлдуз эканман.
Шайхнинг назириман, чўрисиман,
Совуқ мақбаранинг қизиман.
Мана энди шайхнинг супургиси,
Рўдапонинг худди ўзиман...
Мен ҳаётдан ўчибман энди,
Ҳатто сенинг хаёлингдан ҳам.
Билмайдилар дугоналарим,
Зебилари қайдадир бу дам...
Зеби бўлса... мана, Қизбулоқда,
Назиранинг олдида ёлғиз.

(Тош қизга тикилади.)

Сўрагани келди унинг йўлини,
Лола очилганда, пишганда ялпиз.

Оҳу пайдо бўлади қаршисида кулиб.

Музыка

Лола очилганда, пишганда ялпиз,
Йўлим тушганида булоққа ёлғиз,
Бошлаб келган эдинг бир порлоқ юлдуз,
Қани у юлдуз?
Бағрим ўртанади ўшандан буён,
Оташ айлагандек уни ошиён.
Ҳали ҳалқумимдан чиқмай туриб жон,
Бир кўрай омон!
Қувноқ галасидан айрилган қушман,
Тушман, бамисоли лаззатли тушман,
Ошиқ хаёлидан айрилган ҳушман,
Мисоли тушман...

(Қисқа пауза.)

Чиндан, худди тушман,
Тушнинг ўзиман,
Уйғонмасам керак энди умрбод.
Илоё уйғонмай...
Уйғона қолсам,
Қолган-қутгани ҳам бўлади барбод.

Оҳу «Оҳ, бунча ҳам бағринг беғубор» куйини эслайди, куй узоқдан эшитилади. Уни Зебининг эсига солишга, кўнглини очишга, орзусига қайтаришга уринади. Аммо Зебига бунга эслаш оғир.

Бунча беҳудага қийнамасанг, Оҳу,
Бунча ўйнамасанг дардим билан...
Бунча уринмасанг ўзингни қийнаб,
Беҳудага мени ҳам қийнаб.

Бирдан Оҳу атрофга аланглаб типирчилаб қолади. Дарахтлар орасида
О қ м а р о л пайдо бўлади, Зебини кўриб ҳайратда қолади.

О қ м а р о л

Ким бул?
Зебимисан?..
Зеби!
Қарлиғашим!
Не қилганинг бул,
бул қалай?
Отанг айтқанин қилдима ахир?
Жасинг қуриптиғўй жилай-жилай.

З е б и

Шундай...
Шундай бўлди, Оқмарол,

Бахти қаролигим эш бўлди,
Ҳали ғўр экан бу бечора Зеби,
Ақли етганида кеч бўлди.

О қ м а р о л

Арман саған келдимми?

З е б и

Армон...

О қ м а р о л

Ўси кундан бери издейди.
Қалада қалмади кирмеген жай ўден.
Ўден алиб қашди деб уйлеген эдик,
Алиб қашкен экан ҳаммеден.

Зеби унинг сўзларини энтикиб тинглайди.

Талиқди ў сени издеб бунде,

Билалмадиқ Зеби қай авулде.
Авулдама,
Жане ўзге журтде...
Сўлай қилиб кўзимиз жўлде.
Ў жазади, мен жазамин,
Ў жазади борми деб маған.
Маған эмес, саған жазеди,
Жийнаб қўймин барини саған.

Зебининг кўзлари чақнайди.

З е б и

Қани улар?
Қани у хатлар?..
Наҳот шунча азоб чекди у?..

Оқмарол унга ёнчигидан тугун олиб беради.

Армон!
Пешонамиз шўр эканми шунча,
Наҳот бўлса айрилиқ мангу...

О қ м а р о л

Сени ўбден жақси кўреди,
Сўйлегенде сени, жаниб сўйлейди.
Ўткен-кетгениде байқаймин,
Кеше-кундуз сени ўйлейди.

З е б и

Армон... Армон...

(Инграйди изтиробда.)

М у з и к а

Бир ғам етмасмиди,
Мажруҳ этмасмиди,
Олиб кетмасмиди
қаърига?
Бу не жазо тағин,
Бу не сазо тағин,
Қандай жафо тағин
бағрима?
Алам ортди ёмон,

Тошдек ботди ёмон,
Қисмат тортди ёмон
қаърига...

О қ м а р о л

У сени суети!

З е б и

Суйса келарди,
Келарди жонини жабборга бериб.
Ҳануз интизорман йўлига,
Ерга тушдим сомондай бўлиб...

Оҳу чўчиб туради ўрнидан. Тепада Гунг пайдо бўлади ва Зеби
билан Оҳу терган ўтинларни орқалаб ғойиб бўлади.

Мақбаранинг ити,
Шайхнинг кўппаги!..
Нафасим қисади у ўткан жойда
Соядек юради судралиб,
Орқамдан ҳамиша ўқланган ёйдек!..
Оқмарол, хайр энди...

О қ м а р о л

Не деймин ўған?

З е б и

(қайрилиб)

Дегилки, мен унга тегишмаган эдим
Назираман, деганимда мен ҳам.
Мен энди, Оқмарол, ўзга оламдан,
У ўзга оламда!..
Мен ҳечам
Унга лойиқмасман энди, Оқмарол!
Мен борай, хайр энди, гўзал Оқмарол!

П а р л а

ОЛТИНЧИ ҲИКОЯ

Мақбара. Ҳужра. Ташвишли музика қути ўчган Зебини бошлаб
киради, орқасидан гуноҳқорона Оҳу. Зеби ўзини қўярга жой
тополмайди. Аста Оҳуга боради.

Зеби

Оҳу... Оҳугинам,
Нима қилиб қўйдинг,
Нима қилиб қўйдинг, жонгинам!..
Қимни бошлаб келдинг,
Қайдан бошлаб келдинг?
Нега бошлаб келдинг бунча ғам?
Шодлик олиб келдинг ўз қўнглингда менга,
Топиб келдинг менга кўмган шодлигимни.
Ўзинг топиб берган ўша илк дафъа,
Юрагимга солган севги отлигингни...
У бир чақмоқ эди,
Чақмоқ умри мисол
Ярқ этди-ю, ўчди момақалдироқда.
Момақалдироқдек портлаб, кўксимни
Жароҳатлаб кетди Қизбулоқда...
О, менинг тинчимас
Ўйинқароғим!..
Хайрият...
Ёдида эканмизми унинг?
Ёдида эканми ўша субҳидам?
Ёдида эканми кўзларинг сенинг?..

Музика

Зеби

(Куйлайди)

Ёдингдамиди бу забун,
келдингми, жонгинам?!
Ёдингдами эди у кун,
келдингми, жонгинам?!
Келдингми Зеби-Зибона бўлганда поймол,
Ёши қуриб бўлганда хун,
келдингми, жонгинам?!
Келган эдинг отганда тонг

муҳаббат боғида,
Келдингми, оҳ, ботганда кун,
келдингми, жонгинам?!
Тонг кўрмадим унинг каби,
билсангди, то бу дам,
Хаёлимда излаб бутун,
келдингми, жонгинам?
Бир бахт ато қилган эди
менга хайри худо,
Қайтиб олганида, тагин
келдингми, жонгинам?!

(Музыка тугаб, Оҳуға мурожаат этади тагин.)

Масхара қилгани келдими ёки...

Ёнғоқ чайнаб Гунг кириб келади. Зеби тезда ҳужрани супуришга тутинади. Оҳу ғойиб бўлади. Гунг зинада чўнқайиб уни ҳирс билан томоша қилади, ёнғоқ чақиб, ифлос қилади ҳужрани атайин, пўчоқ сочиб тегишади. Зеби эса бу даҳшатли одамнинг совуқ қилиқларидан олазарақ, ифлос қилган жойларини қайта супуради. Гунг яна қайта ифлос қилар, Зеби эса тагин қайта супуради. Гунг ортиқ ҳирсига чидамайди, секин ўрнидан туради. Буни сезган ва ҳамиша эҳтиёткор Зеби мудофаага тайёрланади.

З е б и

Шошманг,
сабр қилинг,
дадамдан сўранг!
Бунча бўлмасангиз бераҳм,
кетинг!
Кетинг,
ўз ҳолимга қўйинг бир нафас,
Наҳот топилмаса бунда сизга тенг...
Ахир менинг...
Менинг кутганим бор,
У ахир келади,
топиб келади.

Гунг бор овози билан кулади мазах қилиб Зебинини. Уни бағрига олмоқ бўлиб интилар экан, Зеби чинқиради.

Тақилма,
тақилма менга, гўрсўхта!

А р м о н

Ҳа, мен келдим,
Кўзингни оч, Зеби,
Зеби-Зебона!

Дарҳақиқат, энди эшитиб, кўзини кўтаради унга, титраб ўрнидан
туради, унга тикилади.

Мени бошлаб келди Оҳу...
Оҳу ҳамон лол,
Ўша Оҳу, парвона.

(оҳиста)

З е б и

Кетинг бундан,
Тезроқ кетинг,
Бир фалокат бўлмасдан.
Шайх аълам ёки отам,
Ҳалиги Гунг келмасдан.

А р м о н

Мен Армонман.

З е б и

Мен Зебиман!
Аммо эски Зебимас!

А р м о н

Ҳаммасидан хабардорман,
Менга Зеби бўлса бас.

Пауза. Армон Зебига юзма-юз келади. Улар тикилиб қолишади
бир-бирларига.

Зеби!..

З е б и

Армон!

(Жимлик)

Мана ёзган хатларингиз,
ола кетинг уларни.
Шайх қўлида эзилмасин,
у, хат нима биларми...

Шайх пайдо бўлади остонада, орқасида Гунг. Гунг Армонни тутмоққа интилади, аммо Шайх йўл бермайди. Улар жим тинглайдилар Армон билан Зебининг гапларини.

Армон

Зеби,
Нега чироқ ёқиб юрагимнинг қатига,
Нега тагин ўчирдингиз, уни этиб зимистон?!
Мен қоронғи кўчадаман, изингизни тополмай,
Саргардонман тополмайин ўша кечадан буён.
Назаримда қоронғига мени ташлаб кетдингиз,
Зеби дея бош урмаган бирон эшик қолмади.
Хат ташладим Оқмаролга,
Хат ташладим беҳисоб,
Аммо лекин хатларимга бирон жавоб олмадим.
Неча кундур шу ердаман,
Олимларнинг ичида,
Мақбарани очмоқ бўлган олимларнинг сафида.
Оқмаролдан топдим сизни,
Ҳаммасини эшитдим.
Топиб келдим, азизгинам, Оқмаролнинг гапидан!
Ёрдамингга муҳтож, деди, Зебигинанг, Оқмарол,
Бошқасини эшитмадим,
Елдиримдай югурдим!
Чироқ ёнди назаримда,
Ўша ўчган чироғим,
Парвонадай ўзимни мен ўша чироққа урдим!

Зеби

(ўзини тиклаб, жиддий, ҳатто сохта табассум ҳам қилиб жавоб беради. Лаблари титраб)

Мен ҳеч нарса деганим йўқ Оқмаролга,
Бекор гап!..
Бекор сизни гангитипти,
Кўп ташвишга қўйипти...

Армон

Зеби!

Зеби

Йўқ-йўқ!..

Мен бу ернинг бекасиман, йўловчи,
Йўлингиздан қолманг энди,
Тақдир шундай бир овчи!..
Сиздан олдин отиб олди,
Мени бунда кетирди,
Уқи билан қулогимни очмас қилиб битирди.

Армон

Зеби!..

Зеби

Қўйинг!

Мен жуда ҳам тақдиримдан розиман!
Хайр энди!..

Зеби ғорга кириб кетади, орқасидан Армон югуради, Гунг яна
интилади улар ортидан. Шайх тағин тўхтатади уни, остонада
кутишади

Армон

Зеби!

Зеби!..

Ҳужрада ёлғиз Оҳу қолади ҳайратда. Зеби билан Армоннинг овози
ғордан келиб туради.

- «Йўқ, кетинг бу ердан».
- «Бирга кетамиз!»
- «Зеби у Зебимас энди».
- «Йўқ, ўша!»
- «Чарчадим курашиб».
- «Давом этамиз».

Оҳу бу сўзларни эшитиб ўзини қўйгани жой тополмайди. Ҳужранинг
у бошидан-бу бошига уради ўзини, эзилади, фарёд чекади. Армон
Зебини судраб чиқади.

А р м о н

Йўқ, азизим,
Дадил бўлинг,
Кураш давом этади!

Гунг икки ҳатлаб Армоннинг олдига етиб боради. Шайх Гунгни оғир
тўхтади.

Ш а й х

Сабр қилинг...

Гунг тўхтади.

Қим бўласиз?
Нима давом этади?

А р м о н

Кураш!

Ш а й х

Қандай?

А р м о н

Сизга қарши
Кураш давом этади!

Ш а й х

Шайхулислом билмоқ истар,
Ҳужрасини босган ким?

А р м о н

(бир оз ноқулай вазиятда)

Мен Армонман!

Ш а й х

Тушунарли,
Шунинг ўзи этади!
Хўш, қулоғим сизда, ўғлим,
Мендан нима истайсиз?

Ш а й х

Қиз олгани келгансиз!

А р м о н

Зеби! *(Тик қарайди унга)*

З е б и

Армон,
Тезроқ кетинг,
Ялинаман...

А р м о н

Зебижон!
Булар иши тамом бўлган,
Булар разил кишилар!

Ш а й х

Олиб кетинг! *(Гунгга ишора қилади)*

Гунг Зебини ёрга олиб кетади. Армон олиб қолишга интилади. Шайх Армонга ўгирилади.

Сабр қилинг!..

(Армон ноилж тўхтайди)

Уша «разил кишилар»
Кечирмайди сизни, бўтам,
Манов учун хусусан!

(Ёнидан газета олиб кўрсатади унга)

Сиз исломга тош отдингиз,
Унинг қадамжойига!

А р м о н

Унақа жой бу ерда йўқ,
Қадамжой ҳам, одам ҳам!

Ш а й х

Шак келтирманг тепасида!

А р м о н

Бунда фақат Ҳасратий!
Ҳазрат эмас бу қабрда,
Ҳасрат отлиқ зўр одам!
Бунда ётар сизни боплаб қамчилаган ғайридин,
Ҳазрат эмас, Ҳасрат билан инграб ўтган ғайридин!
Йўл тополмай келди йиллар илм унинг қабрига,
Офаринлар бўлсин фаннинг матонатли сабрига!

Ш а й х

Етар энди,
Бу гапларни газетада айтгансиз!
Арвоҳларга озор берманг,
Омин, облоҳу акбар!

Жойнамозга ўтиради, орқасида Г у н г ҳам чўкади чиқиб. А р м о н
ноилож ҳужрадан чиқади. Шайх жойнамоз устида саждага бош қўя
туриб Гунгга дейди:

Умматни топ тезлик билан!

(Гунг тезда ғойиб бўлади)

Парвардигор, бу не гап?..
Ўзинг сақла балолардан,
Омин, облоҳу акбар!

Бир нафас жимлик чўкади ҳужрага. Шайх қаттиқ фикр тўлқинида
тентийди.

Наҳот шундай бўлиб чиқса,
ё қудрат
Ўзинг тескари қил юзини!
Қўпи кетиб, ози қолганда,
Қоқилтирармисан ўзини...
Парвардигор!..

(Иифлайди.)

Гуноҳини ўт,
Шундай гумроҳ, осий бандангни.
Шайтон олди ўйимни, кечир,
Кечир, тангрим, осий бандангни!
«Ёсун вал қуръонул ҳаким...»

Қуръон тиловат қилиб узоқ жим бўлади. Гунг, Уммат кириб ўтиришади. Бирга фотиҳа тортиб ўнгланиб ўтиришади. Шайх жойнамоздан турмайди.

Уммат!..

Уммат

Лаббай, тақсир!

Шайх

Муборак бўлсин!

Уммат

Нима, тақсир?

Шайх

Келин ва куёв!

Уммат

Куёв...

Шайх

Мана!..

Гунгни кўрсатади. Гунг аста эгилади. Уммат саросимада.

Мен рози бўлдим!
Тўй бўлади ими-жимиди.

Уммат

Биттагина қизим...

У м м а т

Бермоқ бўлган сени унга
Менмас, алайҳиссалом!

Улар чиқишади. О ҳ у қочиб ташқарига чиқади.

З е б и

Нега мендан сўрамайди,
Аълам алайҳиссалом?!

У м м а т...

Тилингни тий, отанг ахир,
Аълам алайҳиссалом!..

З е б и

Шунча тийдим, энди тийсин
Аълам алайҳиссалом!..
Бу ўрдани сиз билмайсиз,
Мен биламан, отажон.
Инсон эмас, бу ўрдада
Илон туради, илон!
Илон бутун сўриб ётди
Ёшлигимни шунча йил.
Юрагимни, тилагимни,
Билагимни, шунча йил.
Оёғини ювдим, ота,
Ҳужрасини супурдим.
Ўз отамга қилмагани
Ўша илонга қилдим.
Энди илон назир қилар
Мени бошқа илонга.
Борми жазо она қорнин
Ёриб чиққан чаёнга!..

(Меҳробга ўгирилади ва тиз чўкиб ёлворади.)

Парвардигор, кўзинг борми,
Кўрганмисан, эй тангрим:

Оёғида огир кишан, бўйнида гул бандангни?!

Уммат шошиб тиз чўкади қизи ёнига, қўрқиб кетганидан ва илтижо
қилади худога.

У м м а т

Парвардигор, уни кечир?!

Учинчи парда

ЕТТИНЧИ ҲИКОЯ

Қизбулоқ чорраҳа. Қаттиқ ёмғир савалайди. Ёмғирдан қочиш эсида-
ҳам йўқ Армон мақбара йўлига тикилган.

Му з и к а

А р м о н

Бунча ҳам куймасанг, эй кўнгил,
Бунча ҳам куймасанг ёрга!
Енгмасин маломат, дадил бўл,
Осса ҳам сени у дорга!

Куймагай толеинг қуёши,
Чиннидай очилур осмон.
Ўқ эрур муҳаббат зиёси,
Ой унга мисоли ёсимон.

Ҳайиқма муҳаббат зарбидан
Туруш бер мен билан баробар.
Муҳаббат матонат қалбидан,
Матонат бўлмагай саросар!

Сен бору йўғи у дилдорнинг,
Сен азиз жойи ўшал ёрнинг!

У ёмғир ва момақалди роқ шовқинида орқада пайдо бўлган Гунгни сезмайди. Гунг Армоннинг бошига қоп солади ва тезда ағдариб чакалакка олиб кетади. Жимлик... Ёмғирда ивиб кетган Зеби пайдо бўлади. Армонни излайди кўзлари.

З е б и

Армон!..

Армон!..

Армондан дарак йўқ. Шошиб шаҳар йўлига тушади. Уни тўсиб
Ш а й х чиқади. Қочиб қишлоқ йўлига югуради. Г у н г тўсиб
чиқади. Саросимада Қизбулоқ йўлига киради. У м м а т тўсиб
чиқади

З е б и

(қицқиради)

Армон!

Ш а й х

Бўлди, бас!
Қани (Гунгга)
Кўтар уни,
Аравага бос!

З е б и

Йўқ-йўқ!

Дада!

Армон!

Оҳ, Армон...

Г у н г олиб кетади. Уммат бу калакалардан ганг, ёлғиз қолади
саҳнада.

У м м а т

Бу нима?..
Наҳотки ҳамма гап тамом?..
Дин...
Ислом...
Эътиқод...
Таомил... бидъат....
Авлиёйи аъзам... Сағана
Наҳотки ғаламис чиқди Аълам баттол?..
Наҳот шунча умр хайф кетган бўлса...
Наҳот ҳамма нарса шундай туйқусдан
Ағдарилиб кетса эски девордай...

Маддалаб кетганди,
Сезиб юрардим...
Сағана очилди, ер ёрилмади,
Ер ёрилмади-ю, кириб кетмадим.
Демак, йўққа чиқиб Ҳазрат авлиё?
Ҳамма эътиқоду тоат-ибодат?
Энди нима қилмоқ керак бўлмасам?..
Авом нима дейди... Ё тавба!..
Наҳот ёлғон умр кечирган бўлсам?..
Зеби...
Зеби нима бўлади энди?..

П а р д а

САҚҚИЗИНЧИ ҲИКОЯ

Мақбара. Ҳужра. Ҳужрада ҳамма нарса йиғилган. Шайх кўчиб кетяпти. Ш а й х оғир фикрдан бош кўтаради.

Ш а й х

Ё қудрат!
Бу қандай хатолик бўлди...
Қандай фалокат бу — банданг бошига...
Бу қандай кўргилик имон, эътиқодига,
Қолмасайлик лаънат тошига...
Ҳамма питрлаб кетди, дарвишлар ҳам,
Чок-чокидан сўкилиб кетди.
Наҳот, нураб турган эканми,
Битта силкинишда тўкилиб кетди.
Қочиб қолмоқ керак вақт борида,
Ҳали лол,
Ўзига келмасидан халқ.
Етишмай қолади тошбўронга тош,
Ганг бўлиб турибди ким ҳақ, ким ноҳақ...

Зинада нима қиларини билмай ўтирган Гунгга қарайди.

Тезроқ ҳаракат қил, ҳозирча
Оёғинг остида ётганида тош.
Қишлоқни оёққа кўтарди Армон,
Билмадим, қай гўрга урмоқ керак бош...

Одам юмушини қиламан.
Ҳали манов ерда ўлмаган экан,

(Кўкрагига уради.)

Уни ҳали ёддан биламан.

Ш а й х

(оғир, жаҳлини босиб)

Ундан кўра тезда отланиб чиқ,
Зебини ол, кетамиз бундан.
Нима кўп дунёда — сағана кўп,
Тез кетайлик қолмай шу тундан!

У м м а т

Ҳа, тўғри, жуда ҳам тўғри айтдинг, Аълам,
Дунёда нима кўп — нодон менга ўхшаш,
Менга ўхшаш мажруҳ, юраги тош кўп...
Менга ўхшаш жоҳил ва аҳмоқ.

З е б и чиқади.

З е б и

Пирим!..

Кескин ўгирилиб қизини кўради Уммат.

Мен тайёрман...

У м м а т

Йўқ-йўқ, бормайсан,
Сен бормайсан, қизим, болагинам!

З е б и

(Оғир. У энди ҳасратдан эси оғай деб қолган.)

Мен бораман
Мен шу подаданман,
Рози бўлинг,
Менинг ҳеч йўқ гинам.

У м м а т

Жон қизим!

З е б и

Истаган эдингиз шуни!
Нега йўлдан қайтиб олиб келибоқ
Садақа қилдингиз ўша туни?
Қутултирдим дея ўйладингиз ўзингизча,
Қизингизни катта фалокатдан.
Дада, шўрлик, дада,
«Қутултирган» эдингиз мени
Ҳамма фазилатдан, саодатдан.
Олиб келган эдингиз фақат жасадимни,
Орзу-умидимни ташлаб ўша ерга.
Ширин ўйларимни ташлаб, дадагинам,
Тириклай кўмдингиз, мани, гўрга.

(Жим бўлиб қолади, сўнг)

Тўғри, ўзим рози бўлдим,
Топмай асл йўлимни.
Раво кўрган эдим, дада,
Мана шундай ўлимни.
Ўлган эдим,
Мақбарага
Мени кўмган эдингиз.
Эрга эмас, қизингизни
Ерга берган эдингиз.
Яширдингиз мени Шайхнинг
Увадаси ичига.
Чўри қилиб сақладингиз,
Кўрсатмайин кишига...
Яширдингиз еру кўкни,
Кўчани ҳам кўзимдан.
Яширдингиз гоҳи ҳатто
Ўзимни ҳам ўзимдан!..

(Умнат уни ҳайратда тинглайди).

Гўрсўхтаман энди, ота,
Фақат тирик мурдаман.
Аълам марҳамати билан

Мана шундэй...
Гўрдаман.
Қани менинг ўртоқларим?
Қани менинг мактабим?!
Оҳ, қанисиз, дугоналар,
Оҳ, қанисиз, матлабим?..
Оҳ, қанисиз, қувноқлигим,
Оҳ, қанисиз, ёшлигим!
Оҳ, қанисиз, эй шодлигим,
Шўхлик, ялангбошлигим?!
Яраланиб қолиб кетдим,
Билмай учиб ўтдингиз.
Ўз бошимга ўзим етдим,
Мени ташлаб кетдингиз,
Олиб кетинг мени бундан,
Бу қоронғи кечадан!
Олиб ўтинг мени бундан,
Бу қоронғи кўчадан.
Зеби қани?..

(Жинниларча аланглайди.)

Зеби, қани?..
Зеби, мана *(ўзини кўрсатади)*

З е б о н а...

Зеби Зеби эмас энди,
Зеби энди девона!

(Пауза.)

Шўхлигидан зилзилага келар энди қишлоғи,
Тўла энди қўшиғига қишлоғининг қучоғи.

Му з и к а

Оҳ, бунча ҳам бағринг беғубор,
Бунча яхши бўлмасанг, диёр!
Сўйла-сўйла, сирли бағрингда
Тагин нима, нималаринг бор?!
Сен севинчдан оққан кўз ёшим,
Кўзларимда ёнган қуёшим.
Оҳ, ҳамиша истиқболингга
Келинлардек саломда бошим.

Саломда...
Саломда бошим.
Дахма бузилмади, бузилди имон,
Худованди карим ёддан чиқди...

Шайх, Гунг ўринларидан турадилар.

У м м а т

(Шайх йўлини тўсади).

Ташлаб кет қизимни!
Уни заҳарладинг шунча, етар!

Ш а й х

Агар кучинг етса олиб қол,
Бунда қолиб энди у нетар?
У сенингмас, хонақоники,
Маъбуд, маҳшарники, назира энди.
Қизинг кимга керак энди, хўш,
Менинг ёмониму, сенинг яхшинг?

У м м а т

Қани бўл, жўнаб қол, касофат
Қишлоқни йиғаман бўлмаса!

Жаҳолат билан бориб ёқасига ёпишади. Шошиб қолган Шайх зўр
билан унинг чангалидан чиқади.

Ш а й х

Майлига, йиғ ўша қишлоқни,
Агарда номусдан ўлмасанг!
Олло ато қилди тилагингни,
Қиз берди, сен эса унга назир этдинг.
Энди қайтиб олмоқчимисан,
Ундан-а?
Сатқан мусулмон!
Аттанг!..

У м м а т

Мусулмон сандақа, ундақа бўлса,
Мусулмон бўлмадим!

Ш а й х

Ғайридин, кофир!

У м м а т

Майлига!

Қизимни бермайман аммо!

Ш а й х

Қизинг керак бўлса, меҳробга ўтир!

У м м а т

Назира қизим йўқ!

Ш а й х

Шунақами ҳали!

Бўлмасам...

Зебининг бўйнидан туморни юлиб олади ва Умматга узатади.

Мана бу туморни йирт, оч!

Ким назира қилган,

Менми, сен...

Йирт, оч!

Агар эча олсанг қўрқмай худодан,

Оч, ўқи оллонинг сўзларин, нодон!

У м м а т

Очаман, йиртаман, тупураман ҳам,

Сенга, туморингга,

Мана, бўлмасам!

Ҳамма ҳайратда қотиб қолади. Армон ҳам, Зеби ҳам, Гунг ҳам. Уммат қўллари титраб туморни йиртади, ичидаги қоғозни олиб ёзади, ўқолмай атрофга жавдирайди, гапиролмайди. Хатга тикилар экан, оқ кўйлақда хотини пайдо бўлади.

О н а

Она бўлолмадим узоқ йиллар,

Хурсанд қилолмадим сизни, дадаси.

Синаб кўрдим ҳамма тадбирни,

Бўлмади уларнинг фойдаси.
Тешиктошдан ўтгин дедингиз,
Ўтдим, шунда бўйимда бўлди.

Дуо ўрнига чиқиб қолган бу даҳшатли хатдан ҳамма қотиб қолади.
Ҳаммадан бурун Шайх нима қиларини билмайди.

Сизни хурсанд қилиб,
Мени бир умр
Ғамга қўйиб шу қиз туғилди.
У қиз сизнинг қизингиз эмасди,
Сизга боқолмайин тешилди кўзим.
Ортиқ чидолмайин виждон азобига,
Ҳалок этдим ўзимни ўзим...
Лаънат,
Лаънат қадамжоларига,
Бидъатига, урфу одатига.
Лаънат бўлсин ўшандан топилган
Савобига, саодатига!
Болагинам,
Назирагинам...
Гунгнинг қизи!..

Г у н г

А!

У м м а т

Елғон!..
Қизим!..

Қизига ўгирилади. Зебини топмайди, ҳайратда кўзлари унинг.
У аллақачоноқ чиқиб кетган эди бу можаролардан йироқ бўлай, деб.

З е б и!..

Қичқиради жон-жаҳди билан о та ва ташқарига отилади. Орқасидан Гунг югуради. Шайхнинг ўзи қолади. У ҳамон тошдек қотиб ўтиради бу даҳшатдан. Чироқ ўчади. Воқеа тепага — мақбара тепасига кўчади, О ҳ у пайдо бўлади саросимада, Умматни бошлаб кетади у. Югуриб Гунг чиқади тепага, қайга боршини билмай саросимада гир айланади, ҳеч кимни топмай қичқиради, ўзини қайтиб ҳужрага отади, тимирскилаб чироқни топади ва ёқади. Чироқ билан Шайхни қидиради қоронғи ҳужрада. Бирдан меҳробда тўғри келади унга. У ўзини осиб қўйган, осилиб ётарди.

П а р д а

264

ТУҶҚИЗИНЧИ ҲИҚОЯ

Қизбулоқ. Мутлақо жимлик. Қўл бўйида қизлар ўтиришибди, орқа ўгириб, ҳаккам-дуккам. Қора либос, сочлари ёйиқ. Саҳна олдида — дарахтлар орасида эса, Оқмарол, Армон, Утбосар, дарахтларга суянганларича паришон туришибди, Армон қўлида хат... Хор Зебининг қўшиғини айтади, аммо ғамгин оҳангда...

Музика

Хор

Оҳ, мунча ҳам бағринг беғубор,
Мунча яхши бўлмасанг, диёр?
Сўйла-сўйла, сирли бағрингда
Тагин нима-нималаринг бор?

Сен севинчдан оққан кўз ёшим.
Кўзларимда ёнган қуёшим.
Оҳ, ҳамиша истиқболингда
Келинлардек саломда бошим.

Йўлим тушди сиздан йироққа,
Мени қўйманг ортиқ сўроққа.
Яхши қолинг, хайр, алвидо,
Қисмат бизни қўйди фироққа.

Оқмарол юм-юм йиғлайди.

Оқмарол

Чилгенемде, бовурим, суйкумдин,
Не жазганин бу қат ишинде,
Сўндай мункиб ўтирармидим,
Тортмаспедим этек ушинан...
Ўйнаб-кулиб келди ширағим,
Армон сўндан ўтеди, деди,
Сўл жазганим, айналай, апа,
Сизден олиб кетеди, деди.
Сени кўриб қувониб журмин,
Саған қат бермедим, ўт бердим.

Қўлинг жаниб кетди,
Жаниб кетди ишинг,
Саған қат бермедим, ўт бердим.

Бу вақт Ўтбосар Армоннинг қўлида осилиб қолган хатни аста олади
ва ўзича ўқийди.

Ў т б о с а р

«Хайр, азизгинам.
Азиз Армоним!
Мен қаттиқ янглишдим йўлимдан.
Қатл этдим ўзимни ўзим шу ваядан,
Бошқа йўл топмадим ўлимдан.

Азизим, койима мени, сени мен
Бу бахти қарога кўролмадим тенг,
Урчитмайин дедим бу доғни,
Менга тор бу олам, ахир, сенга кенг!..
Хайрият, кўришдик, олиб қолдинг мени
Давомидан мозий фалокатнинг.
Инонаман, мени тирик сақлайди
Менга ваъда қилган саодатинг..
Кечир мени, Армон, келин бўлиб,
Саҳар туриб сенга салом беролмадим.
Панд берди мутелик, ожизалик, андиша.
Алам берганларга алам беролмадим.
Хайр энди Армон, Қизбулоқда қолдим.
Оҳу бўлиб қолди бошимда парвона.
Сенга келинлардек тонги салом билан,
Назира Зеби-ю, севикли Зебонанг...»

А р м о н

Назира Зеби-ю, севикли Зебонанг!..

М у з и к а

Тағин хор бутун Қизбулоқни тутади акси билан, Зеби овози
эшитилади хор орасида.

Х о р

Йўлим тушди сиздан йироққа,
Мени қўйманг ортиқ сўроққа.

Яхши қолинг, хайр, алвидо,
Қисмат бизни қўйди фироққа.

Музика давом этади, Армон қайтаради.

А р м о н

Йўлим тушди сиздан йироққа,
Мени қўйманг ортиқ сўроққа.
Яхши қолинг, хайр, алвидо,
Қисмат бизни қўйди фироққа.

Армон ҳайрон, кўл томонга тикилади. Зеби кўринади унинг кўзига,
у аввалги шўх, қувноқ Зеби, келин либосида. У куйлаб келади.

З е б и

Сен севинчдан оққан кўз ёшим,
Кўзларимда ёнган қуёшим.
Оҳ, ҳамиша истиқболингда
Келинлардек саломда бошим...

Х о р

Оҳ, бунча ҳам бағринг беғубор,
Бунча яхши бўлмасанг, диёр!
Сўйла-сўйла, сирли бағрингда
Тағин нима-нималаринг бор?

Зеби хор фониди йўқолади... Утбосар билан Оқмарол Армонни
тутиб қоладилар.

Нима бўлди сенга?

А р м о н

Зеби! У Зеби!
Зеби куйлаяпти. Зеби! *(Чақиради.*
Зеби ғойиб бўлган томонга югуради.)

У т б о с а р

Қаёққа?..

Утбосар ушлаб қолади. Шу вақт кўлдан У м м а т о т а чиқиб келади,
қўлида Зебининг жасади. Енида эса, Оҳу парвона, қон йиғлаб,
бўзлаб чиқади. Хор кўтарилиб тугайди.

У м м а т

Ё раббий!..
Наҳотки асраб қололмадинг,
Яккаю ягона шу қизимни ҳам?
Мусичадай маъсум овунчоғимни?!

(Қичқиради.)

Ё раббий...
Бормисан ўзи оламда?!
Наҳот!..

Уммат дармони қуриб тиззалаб қолади. Армон билан **Утбосар** югуриб келиб кўтаришади.

Раҳмат, болаларим, боринглар энди,
Ўзим тортай жабрин ўз қилмишимнинг.
Ғалат кунлар келди бошимга,
Ўзим тортай ўз ташвишимни...
Ҳаётини лойиқ кўрмади
Отасига қизим,
Бу — жазо!
Қайси жазодан кам бу қазо?
Айбдорга бу фоже қазо?
Бир марта юзимга тик боқмади қизим,
Шайхга назир қилдим занжири билан.
Охират занжири билан, болаларим,
Ўйнашган эканман тақдирим билан.

У т б о с а р

Бутун қишлоқ келди уни деб...

У м м а т

Менинг қизим эмас, қишлоқники эди.

У т б о с а р

Мақбарага қўймоқ бўлишяпти!

У м м а т

(Ялт этиб унга қарайди)

Нима?..
Нега бундай қилишяпти?

А р м о н

Мақбара, кўрдингиз, авлиёникимас,
Буюк кишиники экан ниҳоят.
Зеби бўлар эди буюк санъаткор,
Содир бўлмаганда бундай жиноят!
Арзийди қўйилса унга Зебиной,
Арзир энди бўлса бу жой қадамжой!

О ҳ у

(Бирдан тилга кириб фарёд кўтаради)

Эй ўлим,
Умрбод ёқангда қўлим,
Севгини ўлдирган ўлимга ўлим!

А в т о р

Муҳтарам замондош, шошилманг бир оз,
Шундай охирлади менинг ҳикоям...
Фақат охирлади, тугади эмас,
Лекин сўнгги аён ўзингизга ҳам
Толдиролган бўлсам фикрга бир оз,
Кечиринг,
Мақсудим шу эди, холос!

П а р д а

С ў н г

ТАРЖИМАЛАР

Петрус Бровка

ОНА-ЕР

Қаримайсан, менинг она куррам,
Асло чарчамайсан айланиб.
Фарзандингман, яшайман хуррам,
Қалбим тупрофингга бойланиб.

Менинг она куррам, сахий бағринг сенинг
Бамисол битмас хазина.
Менинг мулким булар — бу водий, бу кенг
Ҳаёт тўла қордай оқ сийна!

Лекин бир мартаба туғилади киши,
Ҳар соатим саноқли шундан.
Барвақт чақирмагин, илтимосим шу,
Бир оз узайт умримни бундан.

Сени ўраб ётган бу фазода чексиз
Сайёралар аро ўтасан.
Ишонаман, уни, Ерим, шаксиз
Жамолинг-ла мафтун этасан.

Азиз она тупроқ, қўриқлаб бахтингни
Ҳайиқмадим ўтдан, ўлимдан.
Дўқлар, ҳужумларга тутиб кўксимни,
Сақлайман, фидоман йўлингда!

Қўриқлайман содиқ фарзандингга хос,
Менга асло битмас қудрат бер!

Курашдан фарқи йўқдир «сен» ва «сиз»нинг,
Нози ҳам эмас гўзал нозлик қизнинг.
Жанг тили — қилич тили, найза тили,
«Говни йўқ, топта» сўзи жангизнинг!

Мен шундай қалам билан қилдим ижод,
Қаламим қилич бўлди, тилим — шаддод!
Ёвларим додга келди ўланимдан,
«Собитнинг ўланидан, — деди, — фарёд!»

Қайтмадим, фарёдига қарамадим,
Ёвимни ўлан билан саваладим!
Кечикмай уни ўчди.

Дўстларимга
Ўланам сарасини сараладим.

У замон, рости, сўзга зеб бермадим,
Чучмал сўз орқасидан югурмадим.
Тўпори, юртга яқин оддий тилда
Жар солдим, халқдан юзим ўгирмадим!

Шеърмас, ўлан билан чиқди хатим,
У билан етилди бахт, муҳаббатим.
Ўзим ҳам танг қоламан: қайдан келиб
Ёпишди экан менга оқин отим?

Элатим ўланамни қилмади хор,
Тип-тиниқ оқар сувдай кўрди зинҳор.
Ташнадек қониб ичди,

у ўланлар
Бўлса ҳам ғўдир тошдай ҳамда ночор,

Оддиймас, бошқачайди у ғўдир тош,
Биттамас, битмас кон-ди, эй замондош!

Гапим бор, қоқилиб бу тошларимга
Синдирма оёғингни,
Ҳа, пайқаб бос!

Узоқ йўл босиб ўтдим кураш билан,
Курашдан бўлди турмуш доруламон.
Сирлашиб қаламим-да саодатим —
«Октябрь кечуви»да этдим баён:

«Қаламим, ризомасман,
Жонон қўшиқ айтмасанг,
Оппоқ қоғозларимда
Маржон бўлиб ётмасанг.
Қўлим, ҳеч ризомасман,
Унда отдай чопмасанг.
Миям, ҳам ризомасман,
Беқусур сўз топмасанг!

Октябрь тонгги порлаб
Бошимда отмаганда,
Бахтимни кўрармидим
Мана шундай чаманда!
Уйим, элим ёриди
Нуридан, назаридан.
Шундай бўлдим ниҳоят
Меҳри мунавваридан.

Октябрь ўн ёшини,
Онаси — сирдошини
Сўйламаган тил қурсин.
Қаламин қўлга олиб,
Октябрь, деб ва ёниб
Куйламаган куй қурсин!

Шундай бўлса, қаламим,
Қалбимдаги каломим,
Қани бундай жўшиб кўр!
Сиёҳ, сен ҳам авайлаб
Қоғозимга тушиб кўр!
Қўлим, сен ҳам чарчама,
Ёзув қийин бўлса ҳам,
Қалам билан сиёҳга
Мадад бер, бўлсин бардам!»

Шу йўлдир менинг йўлим, асл йўлим.
Елкамда элим юки, она элим
Бу йўлда қоқилмадим, йўлим гарчанд
Бўлса ҳам паст-баланд, баланд қўлим.

Ҳаётда текис йўл йўқ, яхши билсанг,
Бу йўллар паст-баланд нима қилсанг.
Яхши дўст ёнбошингда, ёвинг эса,
Ҳамиша йиғлатмоққа тайёр кулсанг.

Нималар кўрмади бу Собит боши,
Қимлар ҳам ёпишмади аввал боши...
Ҳали ҳам тингани йўқ баъзилари
Ва лекин тамом бўлди отар тоши.

Дўстнинг ҳам эслиси бор, аҳмоғи бор,
Эсли дўст иқболингдан манфаатдор.
Қоқилсанг — суяр,
лекин аҳмоғи-чи, —
«Қоқилди Собит», дея қилар бозор.

Шерикман юртнинг оғир-енгилига,
Кўнганман унинг тору кенглигига.
Қирқ бешда қиров тушди бошга, аммо
Йигирма олти ҳисоб иш йилига.

Бўйимга ўйим тенгмас, айтсам бироқ,
Кучимни ўлчамагин ёшга, чироқ.
Мутлақо янглишасан, ўйим ёшнинг
Талайин қолдиргандир ортда йироқ.

Ватанга коммунизм файзин берган,
Сув кечиб, тошлар кесиб ўта олган —
Замоннинг етакчиси — партиянинг
Қуним йўқ, бир кунидан четда қолган.

Эсимни танибманки, эсим элда,
Шу элни севдим асл — сидқидилда.
Лоақал қурилишга бир қуролдай
Хизматим бўлса, дейман катта йўлда.

Эй, мени шоир қилган халқ — бузруквор,
Ҳали ҳам ботмонларга ярагум бор.

Сен билан коммунизм боғларида
Бир сафда бороламан ҳали такрор.

Сабаби — алп қудратни бердинг ўзинг,
Одамлар алп одами биландир тенг.
Бир зум ҳам зое тутмай меҳнатимни,
Бурчим, деб сафингдаман, қолмас юкинг.

Инонса халқим менга, шу катта бахт!
Қарзим бор сочимдан кўп унга ҳар вақт!
Сен мени чарчайди, деб аяма ҳеч,
Мен сенинг ҳўкизингман, халқим, фақат.

Қайталаб айтай яна: борлиқ кучим,
Қўлимдан келадиган борлиқ ишим
Сен учун бағишланган,
сенга падар,
Ленинчи партиянинг йўли учун!

ОЗАРБАЙЖОН

Кўп кезганман бу тоғларда,
Турна кўзли булоғларда,
Тинглаганман узоғларда
Сокит Ораз куйларин жим,
Синаганман ёри-дўстим.

Эл биларки, Сен манимсан,
Юртим, уйим, масканимсан,
Демак, туғма Ватанимсан,
Айрилиқдан сақла ҳар он,
Озарбайжон, Озарбайжон!

Мен бир гўдак, онамсан сен,
Фикрим сенда қайда бўлсам.
Қайга учсам, қайга қўнсам,
Масканим ҳам уйим ўзинг,
Элим, юртим, куйим ўзинг.

Фақат фироқ тушганида,
Йўллар ироқ тушганида,
Сочларга оқ тушганида
Қийнар ойлар, йиллар мени,
Койимасин эллар мени.

Тоғларингнинг боши қордир,
Дурранг оппоқ булутлардир,
Ғоят буюк аслинг бордир,
Тенг топилмас ёшинг сенинг,
Нелар кўрмиш бошинг сенинг.

Сени янди аччиқ тиллар,
Оғир ойлар, оғир йиллар,
Аммо билар сени эллар,

Сенинг асл наслинг бордир,
Фарзандларинг бахтиёрдир!

Оҳ, у гўзал тоғ-тузларинг,
Шаҳло кўзли қундузларинг,
Қоп-қора хол, оқ юзларинг,
Шеър тилар — шеър тоза,
Ёшараман ёза-ёза!

Бир тарафинг бахри Ҳазар,
Оқ қанотли ғозлар сузар,
Шундан гоҳи хаёл кезар
Гоҳи Муғон, гоҳи Элдор,
Умр қисқа, йўл пойдор.

Тизма тоғлар, кенг даралар,
Баҳринг очар манзаралар...
Оҳу ўйнар қир, далалар...
Қандай гўзал бағринг сенинг,
Ўртоқларинг, сағринг сенинг!

Ўт бу тоғдан, бу чамандан,
Астарадан, Ланкарандан,
Ҳинд томон ва Африкадан
Қўноқ келур — қўноқ қушлар,
Зулм элидан қутулмушлар...

Бу боғларнинг лимонлари,
Бошин эгиб пишар бари,
Тоғларининг оппоқ қори
Қор бобонинг санъатидир,
Юртимизнинг савлатидир!

Ланкараннинг гуллари кўп,
Қизларидек гўзал ва хўб,
Чойингни қуй, гўзал маҳбуб,
Онамнинг дилбар келини,
Ётга узатмагин уни!

Бўғдойимиз олтин бошоқ,
Пахтамик ҳам момиқ, оппоқ,
Мана узум, бир татиб боқ,
Узум есанг — саҳар егин,
Қувват бўлур, наҳор егин.

Мин Газахда учар отга,
Уч сағрида ёта-ёта,
Учсин терга бота-бота,
Кўк яйловлар белига қалқ,
Кўпаз тоғдан Кўккўлга боқ!

Эй озод кун, озод Инсон,
Тўйгунча ич бу баҳордан,
Пояндоз ёз чаманзордан
Сор чинорлар кўлкасига,
Олқиш қуёш ўлкасига!

Кўнглим кечар Қорабоғда,
Гоҳ бу тоғда, гоҳ у тоғда,
Оқшом тушиб кўп узоғдан
Ҳаволансин иқбол саси,
Қорабоғнинг шикастаси!

Ватан, бахтлар эшигисан,
Гўзалларнинг бешигисан,
Ошиқларнинг қўшиғисан,
Мангу қуёш қучоғи бўл,
Шеър, санъат ўчоғи бўл!

Ўлмас кўнгил, ўлмас асар,
Низомийлар, Фузулийлар,
Қўлинг қалам, сийнанг дафтар,
Куйласин ҳар неки бордир,
Дейилган сўз ёдгордир.

Бир он бизнинг Бокуга боқ,
Соҳиллари чарақ-чарақ,
Вишкалари ҳайқирароқ
Наъра солар чўллар аро,
Нурланади тоғу дара!

Сарин еллар долға-долға,
Сийна бериб соҳилларга,
Бизнинг Боку гўё дарға,
Машъаладай турар ўзи,
Саҳарларнинг ёрқин кўзи!

Гўзал Ватан, у кунки сан
Ол байроқли бир саҳардан

Илҳом олдинг... Туғилдим ман,
Куларди Ер, кулар Инсон,
Кўҳна Шарқнинг қопқасисан!

Эл биларки, Сен манимсан,
Юртим, ўйим, масканимсан,
Демак, туғма Ватанимсан,
Айрилиқдан сақла ҳар он,
Озарбайжон, Озарбайжон!

МАРҲАБО

Тингла, эй ўзбек қизи, эй моҳирўй,
Бошқаларни бир нафас армонда қўй.
Тинглагил, айтар сўзим беҳудамас,
Бу — кўнгул овозидир, осувдамас.
Шавқинг илҳомимни келтирди равон,
Ҳам кетирди Ўзбекистонинг томон.
Қоматинг тавсифидин сўз бошласам,
Хун бўлур дил топмайин лойиқ калом.
Кошки бўлсам эди таъби равон,
Рўдаки янглиғ буюк оташ забон,
Мадҳ этардим тавсифинг гулрўй деб,
Қалби поку, сарв, мавзун бўй деб.
Шарқни мафтун айлаган сенмасмидинг,
Бир нигоҳ-ла бойлаган сенмасмидинг.
Юзларингда бир чаман боғ кўрдилар,
Ўзбекистон боғидан гул тердилар.
Қайда рўйинг, суҳбатинг дилдор экан,
Ўзбекистонинг ҳамиша бор экан,
Сақланур хотирда у ёдинг сенинг,
Кўпни банд этган у одобинг сенинг.
Бошда тагдўзинг ва шахло кўзларинг,
Ҳалқаро минбарда айтган сўзларинг!
Сўзларинг халқ тинглади тўлқинланиб,
Сенга кўнгул боғлади беҳад ёниб.
Нил бўйи ёдингдами, ёдимда у,
Солганинг кўнгул уйига зўр ғулув?
Қутлади Нил қизлари пойинг, нигор,
Бир табассум бирла кўнглинг қилди ёр.
Кўзларин узмасди кўзингдан бу чоқ,
Кўзларинг кўзларга боғларди сабоқ.
Ўзбекистон сенда эрди, сен билан,
У гулистон сенда эрди, сен билан!
Тушдию аксинг у Нилнинг бағрига,

Ой аксин отди у қирғоғига.
Турди, туғён урди Нил тўфонлари,
Кўкка учди катта Нил тўзонлари.
Мард Жамила қалби эрди тўлқуни,
Мард араб қизлар сени кўрган кунни.
Воқиф эрди банди ташрифингдан у,
Боши кўкка етди таклифингдан у.
Сен ҳақингда не кетирдим, лофи йўқ,
Қим уни гар лоф деса инсофи йўқ.
Лоф эмас, Нил бой ҳикоянгдан десам,
Ҳинд ери нақш олди пойингдан десам.
Бунда бир тожик қардошинг эди,
Шоира Амрита йўлдошинг эди.
Хушовоз созандалар айлаб мақом,
Шарқ расмин этдилар қойилмақом.
Ҳинди-руси рақси, шеъри жўр эди,
Унда ширин суҳбатинг машҳур эди.
Янгради у кун қалам тасвирида,
Кулди кўнгили дўстлик тасхирида.
Хотиримда у сафар ҳангомаси,
Дўстнинг дўстларга таклифномаси:
«Марҳабо бизга, бўлинг меҳмонимиз,
Биз бўлурмиз жонажон мезбонингиз!»
Даъватинг мажлисни беҳад этди шод,
Шод васлинг қолди хотирларда ёд.
Етди фурсат, дўстлар остонада,
Ўзбекистон боғи — меҳмонхонада.
Эй гўзал ўзбек қизи, соҳиб Ватан,
Бекаму кўст, ҳар жиҳат маъмур экан!
Сертакалуф, кўп сахий мезбон ўзинг,
Шоду хуррамликда беармон ўзинг.
Мамлакат тан бирла жонингдир сенинг,
Ўзбекистон ошиёнингдир сенинг!
Хизматинг айт, мен ўзим бош устига,
Остонангда кўзим, бош устига!
Энг асл меҳмоннавозлик сенга хос,
Сенга хос ихлос билан кутмак холос!
Қўлларинг кўксингдаю, кўп боҳаё,
Меҳмон, дейсан эшикда, марҳабол!

* *
*

Дарё водий узра оқади сокин,
Шишадай тиниғу фикрдай чуқур.
Боғлар тўлишади ундан туну кун!
Инсон баҳр олади, олади ҳузур.

Яшил бошоқларга тармашади у,
Шарбат тўлдиради узумга аста.
Хонангга киради ёғдириб ёғду,
У шундай ажойиб, у шундай уста!

О, шеърим, ўзингни отиб тўлқунга,
Кошкийди озгина ўхшасанг унга!

* *
*

Қим билур, қанчада мўйсафид Масис,
Буни ким ечади, на ману на сиз.
Ураган бўлса ҳам уни мангу қор,
Хислати ҳамиша яратиш баҳор!

Бенасиб бўлса ким бу чин маъводан,
Бенасиб экан у, демак, дунёдан!

НАВОИЙ

Ойбекка

Қуёш миҳлангандай шаҳар тепасида,
Ҳоври ёндирадди Ҳиротни беҳад.
Шундай жазирада куйиб беадад, —
Серҳашам шаҳарнинг чанг кўчасидан,
Серқубба бинолар остидан гурлаб,
Халқ оқар шаҳаншоҳ саройи томон.

Тўлқин бозор босиб ўтарди, шошқин,
Анвойи гиламлар осиглиқ дорлар,
Офтобда сочилиб ётган анорлар —
Оралаб ўтарди, сел каби тошқин,
Кўриниб қоларди гоҳо арабий —

Тулпори от минган беклар ҳам бу он.
Не бўлди, сафардан қайтдимиз султон?
Ё бирон муҳимроқ ҳодиса борми?
Не боис? Яна қон, яна хун, — дорми?
Йўқ! Бу халқ довулин қўзғатган уммон, —
Хушхабар бермоқда:
Улуғ Навоий —
Саройдан биз томон чиқмоқда омон!

Сурон тинмас эди бир дақиқа ҳам...
Сув ташир иссиқда сарпойчан — мешкоп.
Туйқусдан сукунат ёғилди шу топ,
Мармар стунлар-ла кўкка юксалган —
Саройдан кўринди улуғ Алишер,
Лекин шод эмасди у буюк инсон...

Боқмади султоннинг арзи додига,
Сарой «ўғити» ҳам ботмади унга.
Гўё сарой тонги отмади унга.
Қўлини узатди ўз Фарҳодига,

Халқига узатди қўлини, ҳам тез —
Ижодга ўтирди тўниб шу замон.
Сўлиб бораётган гулга топди жон,
Ваҳший қояларни бузиб емирган,
Дарёни жиловлаб саҳрога бурган —
Фарҳод қиссасини, хаёлда маржон
Тергандек ипакка, терди назмга!
Алишер, Алишер... шоир-меҳрибон!

Халқнинг орасига кирар Алишер,
Орзулар самодек кенг ва юксак, ҳақ.
«Менинг фикрларим, дейди, муҳаққақ!»
Одамлар узатиб қўлларини, дер:
Илоҳо умидинг, савоб ишларинг
Бор бўлсин ўзингдек тўғри, бенуқсон!

Янграрди кенг само халқ дуосидан,
Борлиқ қалби билан ўйларди шоир:
— Инсон иқболини тўсур қандай сир?
Буни на подшо, на хон, на хоқон —
Билади... бу сирни фақат билар халқ
Ва Фарҳод сингари баҳодир ўғлон!

ТУРКМАНИСТОН

Чиқдим бу кун сайронингга,
Назар солдим ҳар ёнингга,
Созим келди достонингга,
Хушвақт ўлкам — қуёшистон,
Туркменистон, Туркменистон!

Оҳу ўйнар чўлларингда,
Ўрдак қишлар кўлларингда,
Маъдан-маъдан йўлларингда,
Бойликларнинг чашмасисан,
Мулкимизнинг ғазнасисан!

Инсонназар Небитдоғинг,
Ўзга тортар сўлу соғинг,
Челекендан «Қора ёғинг»,
«Қора ёғинг» карвонлари,
Туркменистон армонлари!

Эй Ҳазарим, севдим сени,
Оққушларнинг ошиғини,
Балиқчилар қўшиғини,
Кўкрак бериб тўлқинингга,
Эшкак суриб тўлқинингга!

Тар мевали боғларинг соз,
Оқсаллали тоғларинг соз,
Хуш ҳаволи чоғларинг соз.
Кўзи яшнар кўриб меҳмон,
Туркменистон, Туркменистон!

Пахтамизнинг масканисан,
Бахтимизнинг масканисан,
Ғалабамиз достонисан,

Сени куйлар эл фаровон,
Туркменистон, Туркменистон!

Она юртим, боқий яша,
Довонлардан оша-оша,
Бахтдан тўлиб тоша-тоша,
Байроғингда Ленин нишон,
Туркменистон, Туркменистон!

Хуррам яша жаннатмакон,
Туркменистон, Туркменистон!

* *
*

Майлига, табиат даҳшат солароқ
Тўнтариб ташласин кекса тоғларни!
Ва лекин Партия ундан кучлироқ,
У бузар ва лекин тиклар боғларни!

Табиат ҳукми-ла топар такомил
Бу борлиқ асрлар, бепоён ва кенг.
Ва лекин Партия ундан ҳам омил,
Йил оша яратар асрларга тенг!

Қуёши бўлмаса Ер бир сайёра,
Ҳаёт қуёш билан, нур билан мангу.
Партиясиз ҳаёт йўқдир дунёда,
Усиз на ҳаёт бор, на қуёш, на сув!

ТҮН ФОЖИАСИ

Бу йил мен бир тўн олиб кийдим,
Ҳайрон бўлишди,
(Мухолифлар),
Балки мени кўролмаганлар.
Бироқ,
Ҳақиқатдан
Ёлчимадим тўндан, ёронлар!
Ким тиккан бўлса ҳам «қўли дард
кўрмасин»,
Шундай ажиб тиккан энларин.
Бугун ишдан қайтиб келгунимча —
Тушиб қолаёзди энгларим.
Ип учларин дуруст тугишга
Ёки вақтлари бўлмаган.
Ҳайҳот...
Прогулдан сўнг ярим маст ҳолича
Брак қилиб тиккан, ўнгмаган!
Ҳар бир минут, ҳар бир секунд учун
Кураш борар совет юртида.
Мен-чи, мудом тўн ямаш билан
Соатларим ўтар беҳуда.
Итлар бахтли эрур,
У махлуқларнинг —
Устларига «кийган тўнлари» —
Ҳеч йиртилмас,
Ранги ҳам ўчмас,
Ялтираб туради жунлари.
Ишқибозлик экан,
Мен ҳам бир тўн олдим,
/Ит терисидан/
Эртасига яна ямай-ямай тўнимни,
Игна билан санчиб, қонга белаб,
Илма-тешиқ қилдим қўлимни.
Нима қилай,

Тўн тикишни турмуш ўргатмади,
Шеър ёзиб умр ўтқарарман —
Деган эдим...
Энди шундай бўлгач,
Тўн тикувчи бўлиб кетарман.
Не чоранг бор,
Тўн олсанг ҳам
Тўнинг брак бўлса,
Туфли олсанг — туфлинг сўкилса,
Чўян қозон олсанг, у қозоннинг,—
Қўл тегмасдан қирраси синса.
Не чоранг бор...
Эҳ, йигитлар!
Элда сифат учун кураш борар,
/Уят ёзмоққа./
Сиз бўлсангиз,
Ишингизни дуруст қилмасдан,
Брак чиқарасиз бозорга.
Ҳар бир минут, ҳар бир секунд учун
Кураш борар совет юртида.
Мен-чи,
Тиккан тўнингизни ямайман ҳар кун,
Соатларим ўтар беҳуда.

ҚИЗ ҚУШИҒИ

Шоҳи кўйлак энглари шимарайин,
Пахмоқ босган сочларимни тарайин,
Қашта тикдим, агар десанг кўрайин,
Майли, уни ёки мени кўриб кет!

Тонг шамоли сийпаб ўтса юзимни,
Хаёлимга келтираман ўзингни,
Ростдан айтган эсанг ўша сўзингни,
Майли, уни ёки мени кўриб кет!

Ишимда ҳам ҳар изингга қарайман,
Бамисоли бир ўзингга қарайман,
Келарми деб юлдузингга қарайман,
Қўнглим сенда эканини билиб кет!

Шавқим тошар тракторга минганда,
Қувонаман айрилиқни энганда,
Соғинипти дея сулув янгам-да,
Биз томонга келиб ўйнаб-кулиб кет,
Майли, уни ёки мени кўриб кет!

Қандай айтса бўлур қадрдонига
Миннатдорлик деган энг буюк сўзни?!
Дўстларим!

Ҳеч ўлмоқ истамайман, ҳарчанд
Қийнаса ҳам жаллод ўлгунимча,
Гап шу!
Барибир ўлмайман!
Яшайман сиз-ла,
Сизнинг орангизда яшайман мангу!
Яшайман

Пол Робсон овозида шод,
Арагоннинг жўшқин мисраларида,
Тинчлик кабутарин қалбида озод,
Яшайман байроқлар силсиласида.
Шонли Франция докерларининг
Ғолибона, девкор қаҳқаҳасида!
Яшайман, мангуга ер юзида сиз-ла,
Халқ учун,

Кишилар орасида кушод.

Мана шунда менинг кучим, юрагим!
Мана шунда менинг фахрим, ғурурим!
Мана шунда менинг бахтим,
дўстларим!

1950,
Бурса авахтаси

МУНДАРИЖА

ШЕЪРЛАР

Бош қўйсам ярашиқ	3
Ишчи қудратига қасида	4
Кунларимиз шундай	7
Омонлик қалъасининг соҳибларига	9
Ватандан йироқда	12
Соҳибкор	14
Ассалом алайкум	15
Дард	17
Онам	18
«Энг дилбар...»	19
Биринчи муаллим	20
Янги йил бўсағасида	21
Қармана	24
Мендан куладилар	26
Сен бўлмасанг	28

ҚЎШИҚЛАР

Ленин шарофати	30
Тошкент наҳори	31
Зухро юлдузига	32
Олтин сандиқ	33
Нон нашидаси	34
Кўчалар	35
Йўлларим	36
Уч дугона	37
Тилло кўза	38
Навниҳол	39
Хаёлим сенда	40
Толиблар қўшиғи	41
Номим ошиқ фалончи	42
Далалар сўлим-сўлим	43
Боғкўча	44
Боғбон қиз	46
Ошuftаҳол	47
Бойчечак	48
Олтиной	49
Чўлқуварлар қўшиғи	50
Самарқанднома	52
Қиз бола	53
Капалак ва гул айтишуви	54

Азиз меҳмон	55
Тошкент таронаси	56
Тўқувчи қиз қўшиғи	57
Элга дoston бўлган қиз	58
Чиннихон	59
Мен сени кўрдим	60
Қийиқ	61
Зар дўппи	62
Янги ёр-ёр	63
Гулёр	64
Омонёр	65
Колхозчи қизлар қўшиғи	66
Гулнора	67
Қайдасан	68
Куйдирма	69
Пахта таронаси	70
Гуллар водийси	71
Кўзинг тегди	72
«Бас қил...»	73
Уфқда Самарқанд	74
«Андижон борай дедим...»	75
Майна қўшиғи	76
Ой бориб омон келгин	77
Хуш келдинг, ёрим...	78

БОЛАЛАРГА

Лагерни севиб	79
Атлас	80
Еш конструктор	82
Мирзачўлга сўз	84
Сизни табрикламай бўлурми, қизлар	86
Иқбол қўшиғи	88
Хат	90

БАЛЛАДАЛАР

Деразам ёнидаги ўйлар	93
Чақар	97
Волоколамск тош йўли	100
Маъшуқанинг қиссаси	106
Қайнар булоқ, аскар йигит, соҳибжамол беном қиз	109
Номаълум қаҳрамон	111
Курант занг уради	116

ДОСТОНЛАР

Трамвайда топилган дафтар	122
Замон ҳукми	150
Сўнги кўрак	182
Сўнги бошоқ, сўнги дон	187

ДРАМАТИК ДОСТОН

Қизбулоқ	192
--------------------	-----

ТАРЖИМАЛАР

<i>Петрус Бровка</i>		
Она-Ер	270
<i>Собит Муқонов</i>		
«Курашдан фарқи йўқдир...»	271
<i>Самад Вурғун</i>		
Озарбайжон	275
<i>Мирзо Турсунзода</i>		
Марҳабо	279
<i>Ашот Граши</i>		
«Дарё водий узра оқади сокин...»	281
<i>Ованес Шероз</i>		
«Ким билур...»	282
<i>Анатолий Имерманис</i>		
Навой	283
<i>Анна Қовусов</i>		
Туркманистон	285
<i>Дмитрий Гулиа</i>		
«Майлига...»	287
<i>Ҳоди Тоқтош</i>		
Тўн фожиаси	288
<i>Жўлмирза Оймирзаев</i>		
Қиз қўшиғи	290
<i>Нозим Ҳикмат</i>		
Очлик эълон қилганимга беш кун бўлди	291

На узбекском языке

ТУРАБ ТУЛА

СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ В 3-х ТОМАХ, ТОМ II

Стихи, песни, баллады, поэмы, драматическая поэма, переводы

Редактор *А. ҚОСИМОВ*
Рассом *А. БОБРОВ*
Расмлар редактори *И. КИРИАКИДИ*
Техн. редактор *Е. ПОТАПОВА*
Корректор *Ш. СОАТОВА*
ИБ № 1056

Босмахонага берилди. 10.04 79. Босишга рухсат этилди. 14.02.80.
Формати 84×108^{1/32}. Босмахона қоғози № 1, Адабий
гарнитура. Юқори босма. Шартли босма л. 15,54. Нашр л.
12,98+0,16 вкл. Тиражи 10000. Заказ № 151. Баҳоси 1 с. 90 т.
Ғафур Ғулум номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, Тошкент,
700129, Навоий кўчаси, 30.

Ўзбекистон ССР Нашриётлар, полиграфия ва китоб савдоси ишлари
Давлат комитетининг Тошкент „Матбуот“ полиграфия ишлаб чиқар-
иш бирлашмаси 1-босмахонасида босилди. Тошкент, Ҳамза кўча-
си, 21.